

NEMZETKÖZI
STATISZTIKAI
FIGYELŐ

2022/2.

TARTALOMJEGYZÉK

DEMOGRÁFIA	4
<i>HAJNAL BÉLA:</i> Gyors és lassú: a demográfiai változások változatai	5
<i>RÓZSA GÁBOR:</i> Hogyan változott a szülői ház elhagyásának szándéka a fiataloknál a Covid19-pandémia idején öt európai országban?.....	10
<i>RÓZSA GÁBOR:</i> A Covid19 több halálozást okoz a férfiaknál, mint a nőknél. Népesedési folyamatok Franciaországban, 2020–2021-ben.....	15
TÁRSADALOM	20
<i>HAJNAL BÉLA:</i> Trendek a haladás és a jóllét értelmezésében	21
<i>HOLKA LÁSZLÓ:</i> Digitális világ 2022: globális áttekintés	26
<i>HOLKA LÁSZLÓ:</i> Az időfelhasználás mintái az időskorúak körében.....	29
GAZDASÁG	32
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN:</i> A csapda elkerülése és a megatrendek elfogadása: ajánlások a középkelet-európai uniós tagállamok új növekedési modelljére	33
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN:</i> A háború gazdaságpolitikai következményei	40
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN:</i> Az OECD tagállamai és Ukrajna zöld stratégiája és fenntartható fejlődése prioritásainak összehasonlító elemzése	47

Alapító főszerkesztő

Rózsa Dávid

Főszerkesztő

Fülöp Ágnes

Társfőszerkesztő

Pásztor Angelika

Rovatszerkesztők

Holka László (Társadalom)

Nádudvari Zoltán (Gazdaság)

Rózsa Gábor (Demográfia)

Lapterv és tördelőszerkesztő

Csaba Tímea

Nemzetközi Statisztikai Figyelő

ISSN 2416-0814

Megjelenik évente négyszer

VIII. évfolyam 2. szám

Kiadó

Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár

Budapest II., Keleti Károly u. 5.

Felelős kiadó

Kálmán Rita

A szerkesztőség elérhetősége

Telefon: +36 (1) 345-6041

E-mail: angelika.pasztor@ksh.hu

Honlap

<https://www.kshkonyvtar.hu/article/67/25/nemzetkoezi-statisztikai-figyelo>

The image features a stylized city skyline composed of various rectangular buildings of different heights and widths. The buildings are rendered in a light blue color with white outlines and small square windows. The background is a solid light blue. The word "DEMOGRÁFIA" is centered in the middle of the image in a large, white, sans-serif font.

DEMOGRÁFIA

Gyors és lassú: a demográfiai változások változatai

Francesco C. Billari: Demography: Fast and Slow
Population and Development Review, 1. sz. 9–30. o.

DOI: [10.1111/padr.12464](https://doi.org/10.1111/padr.12464)

A népszerűségi trendek tudományos vizsgálata szerint a népességváltozások alapvetően a termékenységtől és a halandóságtól függenek, amelyek a demográfiai átmeneten átesett országokban lassú demográfiai változásokat eredményeznek. A szerző szerint e globális megállapítás egyes országokra vonatkoztatva éppen az ellenkezőjére változik, ha figyelembe vesszük a migrációs folyamatokat. Ezek vizsgálatához két rátát alkotott meg: egyrészt a népességváltozás sebességét kifejező arányt, másrészt az ehhez hozzájáruló vándorlási rátát. A tanulmány a világban 1990 és 2020 között végbement demográfiai változásokat mutatja be, amelyekben a migráció egyre fontosabb tényezővé válik, különösen a fejlett országokban. Részletesebben foglalkozik Olaszország és Németország népesedési változásaival, az előbbit több mint 100, utóbbit 30 évre vonatkozóan vizsgálja. A gyors és lassú demográfiai változás paradigmájából számos következtetés adódik mind a tudomány, mind a politika számára.

TÁRGYSZAVAK: termékenység, halandóság, vándorlás, legalacsonyabb vagy alacsony termékenység, demográfiai átmenet, a lassú átmenet paradigmája, a népességváltozás sebessége, vándorlási arány, Olaszország, Németország

A népességváltozás vizsgálatánál egy pillanatfelvételtől indulunk ki, ami a közelmúlt megfelelő adatait tartalmazza, illetve kell ismeretünknek lennie a távolabbi múltból. A meteorológiában például az adatokat évtizedekre, évekre vagy évszázadokra csoportosítják, valamint órákra és percekre a speciális kutatási és elemzési céloktól függően. Ugyanez igaz a demográfiára is: bizonyos helyeken, időkben a népességváltozások lassúak és az adatok „lassan” gyűjthetők össze, míg más időkben, helyeken a változás gyorsá válik és az adatok összegyűjtése is „felgyorsul”. A szerző a paradigmaváltás szükségességére utal, amely magában foglalja a gyors népességváltozást, mivel a demográfusok tradicionálisan a hosszú távú népességváltozást látják a jelenben, utalva a múltbeli évtizedekre és a következő néhány évre, amely a jelentől függ.

A magyar származású Demény Pál (*Demény* [1984]) világosan megfogalmazta, hogy a közeli jövő demográfiai ügyekben 5–20 évet jelent. A népeségtudósok és szakértők tudják, hogy a népeségszenáriók évtizedeket fognak át. A széles körben

ismert scenáriókat naprakésszé tették olyan testületekkel, mint az ENSZ Népeségi Divíziója (a népeségi kilátások kétévenkénti sorozatával), az Eurostat és a nemzeti statisztikai hivatalok. A népességváltozás lassú változatával, fontos és széleskörűen elterjedt következményeivel kapcsolatban Alfred Sauvy, a Francia Népeségkutató Intézet alapítója az órát metaforaként használta fel a demográfiai változások szemléltetésére (*Sauvy* [1957]). Szemben a politikával és a gazdasággal, amelyek gyorsan változnak (mint ahogyan a nagymutató méri a percek), a demográfiai változások lassúak, mint ahogy a kismutató jelzi az órák múlását. A generációk mérése például több mint 30 évet fog át. A 10 évenkénti népszámlálások és az 5 évenkénti népességbecslések is ezt a célt szolgálják. Sauvy szerint informálni kell a döntéshozókat az előre látható népességváltozásokról. A „lassú demográfia” perspektíva helyett mostanában a demográfia „megatrenddé” válik, amely vezeti a globális és helyi irányzatokat számos területen: gazdasági, politikai, társadalmi változások, oktatás, klímaváltozás.

A jelenlegi tudományos felfogásban a demográfia két paradigmával foglalható össze és hozható kölcsönös kapcsolatba a világszintű megatrendekkel: a demográfiai átmenettel és a népesség öregedésével. Az előbbi azt jelenti, hogy a magas halandóság és termékenység átalakul alacsony mortalitássá és születésgyakorisággá. A demográfiai átmenet idején a népesség száma még gyorsan változik, a folyamat végén a népesség ideálisan az egyensúlyi állapot közelébe kerül. A növekedési ráták nagyon hasonlítanak az átmenet előtti helyzetre.

A népességi trendek hosszú távú előreláthatósága három módon közelíthető meg. Először az átmenet előtti malthusi gyors világgal szemben a magas arányú demográfiai változás (hangsúlyosan a hirtelen fellépő járványokkal, éhínségekkel, háborúkkal és a születések konjunktúrájával és dekonjunktúrájával összefüggésben) az átmenet után lassú, alacsony mértékű demográfiai fejlődésre vált. Thomas Malthus 1798-ban már egymás mellé helyezte a gyors népességnövekedés gondjait és a lassú demográfiai változások előnyeit. Másodszer a demográfiai átmenet hosszú távon konvergenciát képez az alacsony szintű halandóság és termékenység felé. A konvergencia a demográfiában a módszertani megközelítések egyik kulcsa, fókuszálva a hosszú távú egyensúlyi helyzetre, amin a stabil népességelmélet nyugszik. Harmadszor a demográfiai átmenetet önfenntartó folyamatnak tekintik, ami nem függ a nemdemográfiai tényezők fejlődésétől. Mindez keretet ad hosszú távú demográfiai előrejelzésekhez. Az ENSZ statisztikai modelljei révén valószínűségi népesség-előrejelzéseket jelent meg.

A népesség öregedése a demográfiai átmenet egyik közvetlen következménye, mind globális, mind országos szinten. Az emberek képesek kontrollálni életüket, tudnak vigyázni az egészségükre, szabadon és felelősen választják meg gyermekeik számát, akik közép- és időskorukra a népesség jelentős részét teszik ki. A gazdasági növekedés lehetőséget ad arra, hogy a társadalomban nagyszámú olyan felnőtt éljen, aki később szülővé válik. A népesség öregedése a demográfiai átmenet utolsó szakaszában bukkan fel, az idősek arányának növekedésével, ami végül globális jelenséggé válik.

Az öregedés új ideákat hoz létre, mint például a „pótló migráció” fogalmát, amit az ENSZ népszerűsít jelentéseiben. A migráció a népesség öregedésével és az alacsony termékenységgel szembeni ellenhatást vált ki, és elmozdulást jelent az is. Az olyan alacsony

termékenységgű országban, mint például Olaszország, a migráció lelassította a népesség öregedését, a „lassú demográfia” megközelítése stabil népességszámokon nyugszik, míg a migráció az öregedés lassításával jár. A teljes termékenységi arányszám és a születéskor várható élettartam alakítja a stabil népelemek valódi növekedési ütemét és a kormegoszlást. A lassú demográfia ideája, annak demográfiai jövője nem függ a nemdemográfiai tényezőktől. A demográfiai scénáriókhoz körvonalazzák a gazdaság, a politika, a társadalmi változások, a demokratizálódás, a politikai identitás, a vallás, a kultúra, az oktatás és a klímaváltozás várható hatásait. Emiatt a scénáriók kockázatokat is hozhatnak, a demográfusok hibái a forgatókönyveket is félrevihetik.

A szerző a demográfiai változás mérésére egy új mutatót vezetett be: a népességváltozás sebességének (kicserélődésének) rátáját (population turnover rate – PTR). Ez a mutató a természetes népmozgalmi események mellett kapcsolódik a be- és kiáramló népességhez is, mégpedig úgy, hogy egy adott időszakra (évre) összegezi egy ország születési, halálozási, bevándorlási, és elvándorlási rátájának értékét. Egy másik mutató a migrációs arányt százalékban fejezi ki (migrationshare of turnover – MST) a PTR értékhez viszonyítva, amit úgy számol ki, hogy a bevándorló és kivándorló ráták összegét elosztja a PTR értékével. A PTR kifejezi a népességváltozás sebességét, amihez a népességdinamika arányszámait használja fel. A fő kihívás az ország szintű PTR-érték becslésében a szükséges adatok minősége és rendelkezésre állása. A születési és halálozási adatok térben és időben széleskörűen adva vannak, de a be- és kivándorlási adatok beszerzése sok országban nehézségekbe ütközik. Több munkában a belső migrációt tekintették fontos vizsgálati tényezőnek, és nem fordítottak kellő figyelmet a nemzetközi vándorlásra.

A szerző vizsgálata 30 évet fog át (1990–2020), hat ötéves periódusra osztva. A születési és halálozási rátákat az ENSZ világnépességi adatbázisából vette. Az ENSZ csak az országok nettó migrációs adataival rendelkezik, ezért kellett a vizsgálatban szereplő mind a 200 ország (Abel–Cohen [2019]) statisztikai hivatalához fordulni. Jelen tanulmányban két ország adatait dolgozta fel részletesen. Az egyiket Németország 1990 és 2020 közötti időszakára, a másikat viszont Olaszország 1916 és 2020 közötti periódusára vonatkozólag.

Világviszonylatban a migrációs ráta nulla, így a PTR értéke egyszerűen meghatározható a születési és

halálozási ráták összegzésével. Az ENSZ becslése szerint a világ népességének kicserélődési aránya kétharmad évszázad alatt (1950–2020) megfelelő-dött, az 1950 és 1955 közötti időszak 1000 főre jutó PTR-értéke 56, ami 2015–2020-ra 26-ra csökkent. A demográfiai átmenet előtti születési és halálozási rátákból arra következtethetünk, hogy a PTR értéke migráció nélkül 80 lehetett ott, ahol (Afrikában és Ázsiában) a demográfiai átmenet késve indult el. A népesség öregedése növeli a halálozási rátát, ami a születési arányszám folytatódó csökkenésével mérsékli a PTR globális értékét. Az ENSZ médium scenáriója szerint ez a PTR-adat 2095–2300-ra 23-ra csökken.

200 ország átlaga alapján az 1000 főre jutó PTR-érték 1990–1995-re 52,7 lett, ami 2015–2020-ra 42,8-re mérséklődött. Ez a trend a régiók szerint nem egységes, például Európában a fenti érték 37,9-ről 39,5-re nőtt, míg Afrikában 67,1-ről 47,6-re csökkent. A migrációs index (MST) küszöbértéke 50%. E szint felett a migrációs folyamatok adják a demográfiai változások döntő forrását. A PTR-ből a migráció aránya az 1990 és 1995 közötti periódus 27,6%-áról 2015 és 2020 között 32,2%-ra emelkedett. Ugyanezen érték a két időszakot összehasonlítva Európában 35,8-ről 45,0%-ra, Afrikában 18,6-ről 16,8%-ra változott.

A PTR értéke és az országok népességnagysága között negatív kapcsolat mutatható ki, ami már az 1990 és 1995 közötti periódusban is megfigyelhető volt, de igazán 2015 és 2020 között vált karakteressé. Ez a kapcsolat a migrációs indexnél (MST) még erősebb. A 2015 és 2020 közötti időszakban, azokban az országokban, ahol a népesség nagysága kisebb, mint 15 millió fő, az átlagos migrációs arány 50% körül van a népességváltozást előidéző okok között.

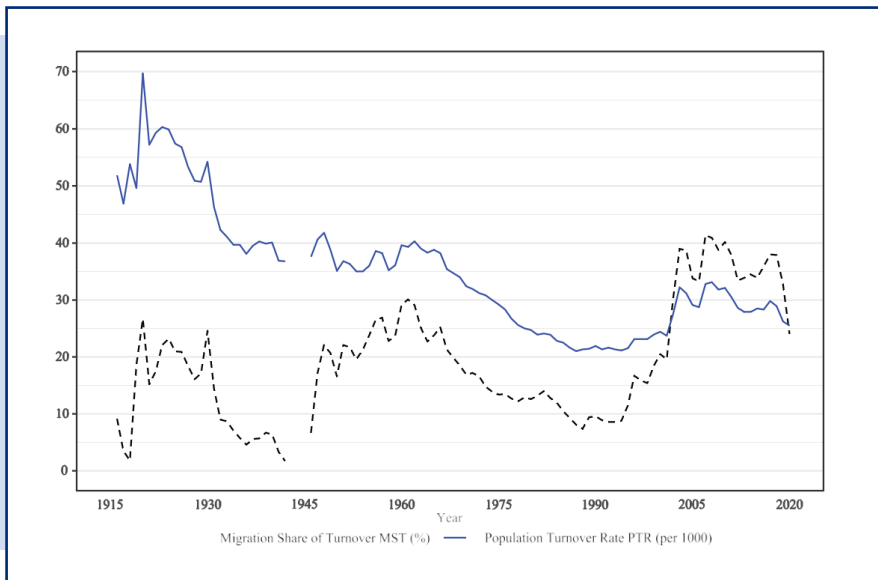
A demográfiai átmenet kapcsolatban van az országok fejlettségével (társadalmi fejlettség, jövedelem, emberi fejlettségi index – HDI). A PTR, az MST és a HDI közötti kapcsolat negatív irányú, ami különösen 1990 és 1995 között érvényesült erőteljesen. A népesség kicserélődésének aránya a legmagasabb értéket akkor éri el, amikor a HDI magas szinten stabilizálódik. A migrációs folyamatok ekkor növekvő szerepet töltenek be a PTR alakításában. A demográfiai átmeneten átesett társadalmakban a népességi trendek lassúbbak, mint a fejlődőkben. A gyorsabb demográfiai változások azonban elég gyakran újra feltűnnek a fejlett társadalmakban is.

A hirtelen fellépő recessziók, válságok vagy fel-lendülések a népességváltozásokban kulcsszerepet

töltenek be. A gazdasági válságok mérséklék a termé-kenységet és a migrációt. A technológiai és orvosi felfedezések szintén hatással vannak a termékenységre, a fogamzásgátló tablettá forradalomként hatott és második demográfiai átmenethez vezetett (*Lesthaeghe [2014]*). Napjainkban a digitális forradalom számtalan módon befolyásolja az egészségi állapotot, a termékenységet és a migrációt, ami felgyor-síthatja a népességváltozás sebességét.

A politikai események szintén számos módon befolyásolják a demográfiai változások gyorsulását, ilyen a hirtelen fellépő politikai váltás is, például egy politikai rezsim bukása vagy egy új kezdete és a hábo-rúk (*Livi-Bacci [2021]*). E cselekményekre gyorsan reagálhatnak a népességváltozás komponensei: a termé-kenység, a halandóság és a migráció. A háborúk a politikai döntések extrém esetei, amelyekre a leg-gyorsabban reagálnak a fenti tényezők. A migrációra különleges hatással van a klímaválság, a környezeti krízis és a természeti katasztrófák. A Covid19-járvány rövid időn belül a halandóság drámai növekedésé-vel járt. A nemzetközi vándorlás a pandémia alatt jelentősen visszaszorult, de a szüléseknél is számot-tevő csökkenés figyelhető meg. A PTR-érték ezekben az években visszaesett, elsősorban a migráció mérsék-lődése miatt.

A szerző két esettanulmányt (Olaszország, Német-ország) mutat be. Olaszországban több mint egy év-századra vonatkozólag kiszámíthatók voltak mind a PTR, mind az MST adatai (kivéve a II. világháború utolsó éveit, 1943–1945). 1995-ig a ki- és bevándorlási adatok csak az olasz állampolgárokat tartalmazták, így a PTR-és MST-adatok alulbecsültek. Az 1990-es évek köze-péig a nemzetközi vándorlás alig érintette az országot (az 1991. évi népszámlálás szerint a külföldi állampol-gárok aránya mindössze 0,6% volt). Olaszországban az I. világháború és a spanyolnátha következményeként rekordhalálozást regisztráltak 1918-ban. A háború utáni emigrációs boom miatt 1920-ban a PTR értéke 1000 főre számítva csúcsmagasságot ért el (69,7), amiben az MST hozzájárulása 26,7% volt. Ezt köve-tően, a két évtizedes fasiszta uralom után, a magas halandóság miatt a PTR értéke 1942-ben 36,8 volt, amihez az MST alig járult hozzá (1,7%). A II. világhá-ború után, a gazdasági felvirágzást hozó újjáépítés éveiben az ország demográfiai helyzete stabil volt, a PTR értéke 35 és 40 között mozgott, amiben az MST 20-30%-kal működött közre. 1987 és 1995 között az ország előfutára volt a „legalacsonyabb alacsony” termékenységnek, ami miatt a PTR 1000 lakosra jutó

1. ábra: Az éves PTR (1000 főre, folytonos kék vonal) és MST (%) alakulása Olaszországban, 1916–2020 (1943–1945 kivételével a II. világháború miatt)

Forrás: Saját feldolgozás az Olasz Állami Statisztikai Intézet (ISTAT) adatai alapján.

értéke mindössze 21-22 volt, és az MST hozzájárulása sem érte el a 10%-ot. 1995 után a népességváltozás sebessége újra növekedni kezdett. Olaszország ezt követően bevándorlási célországgá vált.

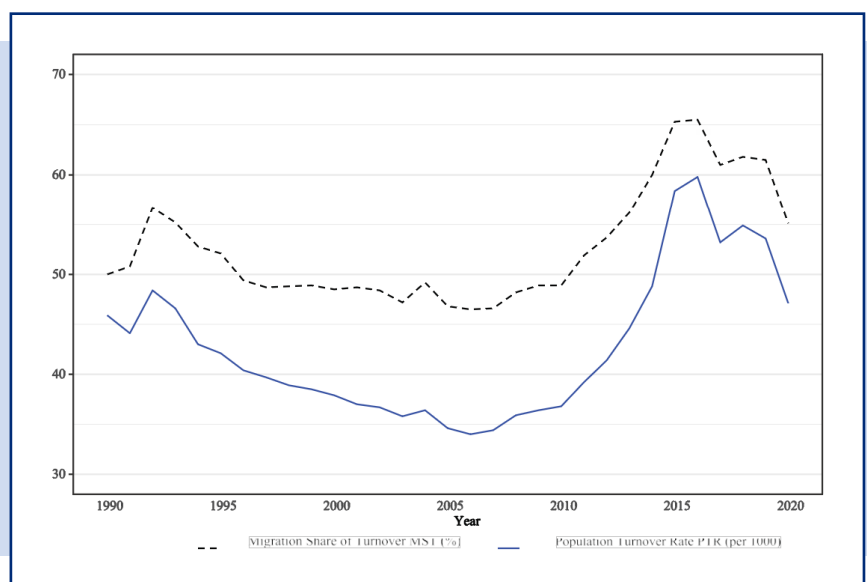
— Egy évszázaddal korábban több tízezer olasz munkás építette fel például az Oslo és Bergen közötti vasútvonalat – HB

A 2008-cal kezdődő nagy válság előtt a PTR értéke felkúszott 33,1-re, amiben az MST hozzájárulása 41,4%-ot tett ki. Némi hullámvás után a két érték stabil maradt a Covid19-járvány megjelenéséig. 2020-ban a PTR 25,5-re csökkent a jelentős halálzási többlet (17,6%) ellenére, ugyanakkor a születésszám 3,8%-kal mérséklődött. A járvány mind a ki-, mind a bevándorlást visszavetette, így az MST értéke 2020-ban csak 24,0%-ot tett ki, ami 2001 óta a legkisebb érték.

A 83 milliós Németország Európa legnépesebb országa, amely a HDI-rangsorban a hatodik helyet foglalja el. A német újraegyesítés (1990) után a kelet-német területeken csökkent a termékenység (*a világban valaha mért legalacsonyabb értéket elérve – HB*), és nőtt az elvándorlás. 1990 után a népességváltozás sebessége először csökkent, majd néhány év után jelentősen felgyorsult. Németországban 2006-ig a csökkenő termékenység és az alacsony migráció miatt a PTR 1000 főre jutó értéke csak 34,0 volt. Ezt követően valamelyest javult a termékenység és felgyorsult a migráció. 2016-ban a PTR értéke 59,8-et ért el, amihez az MST 65,5%-kal járult hozzá. A 2020-ban megjelent Covid miatt a migráció a töredékére esett vissza. A halálesetek megnövekedett száma és az alacsony migráció miatt a PTR értéke 47,1-re csökkent, amihez az MST 55,1%-kal járult hozzá. E három évtizedben Németországban gyors demográfiai változások zajlot-

2. ábra: Az éves PTR (1000 főre, folytonos kék vonal) és MST (%) alakulása Németországban, 1990–2020

Forrás: Saját feldolgozás a Német Szociális Statisztikai Hivatal (DESTATIS) adatai alapján.

tak le, amit alapvetően politikai döntések (például a szíriai háború miatti bevándorláspolitikai) és a Covid19-járvány hatásai befolyásoltak.

Világtrend a demográfiai változások lassulása, de számos országban az ellenkezőjének vagyunk tanúi. A migrációs folyamatok a gyors népességváltozások kulcsszereplői, aminek tanulmányozása eddig nem kapott kitüntetett figyelmet. Ebben annak is szerepe lehet, hogy mind a ki-, mind a bevándorlási adatok sokszor hiányoznak vagy hiányosak, illetve nehezen beszerezhetőek. Az ilyen jellegű kutatásokat a jövőben a digitális forradalom is segítheti. A népeségről szóló gyakoribb felmérések, a regiszteradatok felhasználása, a Facebook információinak nyomon követése (például egy hurrikán hatására hogyan változik meg a migráció erőssége) segítheti a digitális információk hasznosulását.

A lassú és gyors demográfia perspektívájának fontos politikai következményei vannak. A tudomány és az adatgyűjtési igények szerint több anyagi forrást kell biztosítani a népeségi kérdések megválaszolásához, beleértve a migrációs folyamatokat.

A népesség- és gazdaságstatisztika közé hidat kell építeni a demográfiai folyamatok jobb megértéséhez. Növelni kell a demográfiai magatartással, a vándorlási folyamatok megértésével és a népesség öregedésével kapcsolatos kutatások számát.

A XXI. század népesedésének legfontosabb jelensége az erősödő migráció. Az embereket nem csak a jobb anyagi körülmények közé kerülés vágya hajtja a célszág felé, hanem a fokozódó klímaválság (például aszály) és a politikai bizonytalanság (például háború) is. A migrációs magatartások többségét ma még homály fedi, aminek kutatására ez a tanulmány is felhívja a figyelmet. Bár Afrikából évről évre több migráns indul el, ez a tömeg a kontinens hihetetlen méretű népességyarapodásához képest egyre kisebb. A migrációt lassíthatja a távmunka, mert számos munkakör országhatárokon átnyúlóan is betölthető. A tanulmány hiányossága, hogy nem ad példákat egyes országcsoportokra a népességváltozás sebességének bemutatására.

HAJNAL BÉLA

IRODALOM

- ABEL, G. J. – COHEN, J. E. [2019]: Bilateral International Migration Flow Estimates for 200 Countries. *Scientific Data*, 82. sz. <http://doi.org/10.1038/s41597-019-0089-3>
- DEMENY, P. [1984]: A Perspective on Long-term Population Growth. *Population and Development Review*, 1. sz. 103–126. <http://doi.org/10.2307/1973168>
- LESTHAEGHE, R. [2014]: The Second Demographic Transition: A Concise Overview of its Development. *Proceedings of National Academy of Sciences*, 51. sz. 18112–18115. o. <http://doi.org/10.1073/pnas.1420441111>
- LIVI-BACCI, M. [2021]: Nature, Politics, and Traumas of Europe. *Population and Development Review*. 3. sz. 579–609. o. <http://doi.org/10.1111/padr.12429>
- SAUVY, A. [1957]: *La Population*. Paris, Presses Universitaires de France

Hogyan változott a szülői ház elhagyásának szándéka a fiataloknál a Covid19-pandémia idején öt európai országban?

Francesca Luppi – Alessandro Rosina – Emiliano Sironi: On the changes of the intention to leave the parental home during the COVID-19 pandemic: a comparison among five European countries

Genus, 2021. 10. sz. 1–23. o.

DOI: [10.1186/s41118-021-00117-7](https://doi.org/10.1186/s41118-021-00117-7)

A Covid19-világjárvány terjedésével 2020 első hónapjaiban Európa legtöbb kormánya az emberek szabad mozgását szigorúan korlátozó intézkedéseket valósított meg, amelyek komoly hátrányt okoztak a gazdasági tevékenységek, a termelés számos területén. Az egészségügyi válsághelyzet tehát gyorsan gazdasági krízisbe torkollott, teljes bizonytalanságot hagyva a válságok rendeződését illetően. Ez az emberek sorsának alakulását is befolyásolta, számos tervüket fel kellett adniuk vagy legalábbis elhalasztaniuk. A tanulmány e tervek közül azt vizsgálja, hogyan változott a fiatal felnőttek szándéka a szülői otthon elhagyására saját háztartásuk létrehozása érdekében Olaszországban, Németországban, Franciaországban, Spanyolországban és az Egyesült Királyságban. Ehhez a milánói Toniolo Intézet által 2020 március-áprilisában, 18–34 éves fiatalok 6000 fős reprezentatív mintáján végrehajtott adatfelvételi projekt szolgáltatta az alapot.

TÁRGYSZAVAK: fiatalok, Covid19, szülői ház elhagyása, költözési szándék, rétegzett minta, Eurofound, logisztikus modell, regressziószámítás, magyarázó változók, nemzetközi összehasonlítás

A gazdasági recesszió általában meghosszabbítja a fiatalok felnőtté válásához szükséges időt. A 2008-ban kezdődött nagy válság során például csökkent a fiatalok foglalkoztatása, bizonytalan állásokba kerültek, egyesek inkább az iskolában maradást választották, megnehezítve a saját lábra állást. Ezek a jelenségek különösen élesen jelentkeztek Dél-Európa országaiban, megnőtt a munkanélküli és egyúttal iskolába sem járó fiatalok száma, megakasztva felnőtté válásuk folyamatát.

A Covid19 egészségügyi válságból a kijárási korlátozások miatt is kialakult súlyos világgazdasági következmények előre vetítették hatásukat a fiatalok életpálya-terveire is. Az Európai Alapítvány az Élet- és Munkakörülmények Javításáért (Eurofound) 2020-as adatai szerint Európában a munkanélküliség leginkább a 18–34 éves fiatalok, a nők, az alacsonyán isko-

lázott személyek és az önálló foglalkozásúak körében nőtt. Spanyolországban, Olaszországban és Görögországban a jövőre vonatkozó kilátásokat is pesszimistábban ítélik meg, mint Nyugat-Európa más országaiban, különösen a pénzügyi helyzetet illetően.

A fiatal munkavállalókat gyakrabban alkalmazzák ideiglenes és alkalmi szerződésekkel, ami munkaerőpiaci helyzetüket rendkívül sérülékennyé, a családtól való pénzügyi függetlenségüket, saját otthon és család kialakítását pedig elérhetetlenné teszi. A vizsgálat célja annak megállapítása volt, hogy az egyén korábbi foglalkoztatási helyzete és a válság várható hatása az érintett és családja jövedelmére összefüggésben van-e az önálló lakásba költözésre vonatkozó elhatározásának visszavonására vagy elhalasztására, illetve ez hogy alakult nemzetközi összehasonlításban, amikor már szinte mindenhol érvénybe léptek a kijárási korlátozások.

	Olaszország	Egyesült Királyság	Németország	Franciaország	Spanyolország
Gondolkodtak rajta, de nem volt konkrét tervük	22,5%	14,6%	20,6%	16,9%	15,9%
Konkrét tervük volt	13,1%	11,6%	6,1%	15,9%	11,2%
Létszám	2000	1000	1000	1000	1000

A szülői ház elhagyása általában a felnőtté válás egyik első lépése. Tipikus oka lehet a tanulmányok folytatása más városban vagy országban, az eredeti családtól való gazdasági függetlenség elérése, vagy az összeköltözés egy társsal. A múlt század 60-as éveitől kezdve a családi fészkek elhagyásának életkora emelkedőben van, a nyugati társadalmakban azóta bekövetkezett értékváltozások és intézményes lehetőségek miatt. A gyermekekre szánt családi befektetés növekedése, az oktatási rendszerben töltött idő meghosszabbodása, a képzettségnek megfelelő munkahely megtalálása és az eredeti család életszínvonalának javulása azok a tényezők, amelyek a szülői házból való elköltözés megfelelő idejét későbbre halasztották. A skandináv országokban korábban, a dél-európaiakban pedig inkább később történik ez meg. Az utóbbiakban a szülői ház elhagyása leginkább a házasságkötéssel van kapcsolatban, míg Franciaországban, Németországban és Észak-Európában ezt gyakran megelőzi rövidebb idejű egyedül élés vagy házasság nélküli partnerkapcsolat, illetve az Egyesült Királyságban a diákok egyetemi campusokba költözése. A szakirodalom említést tesz bizonyos makroszintű társadalmi-gazdasági és kulturális tényezőkről is, mint a munkaerőpiac szerkezete, a meghatározó értékrendszerek és a jóléti állam szerepe.

A különböző országok munkaerőpiaci helyzete jelentősen befolyásolja a szülői otthon elhagyásának időzítését, mivel egy stabil munkahely és/vagy a kevésbé fenyegető munkanélküliség előfeltétel a pénzügyi függetlenné váláshoz. Olaszországban, Görögországban és Spanyolországban különösen magas a sem iskolába vagy képzésre nem járó, sem munkahellyel nem rendelkező fiatalok aránya, jórészt a 2008-as nagy válság következtében.

Az állam jóléti intézkedései mérsékelhetik a kedvezőtlen munkaerőpiaci körülmények okozta bizonytalanságot és a foglalkoztatás instabilitását, amivel előmozdítják a fiatalok pénzügyi autonómiájának kialakulását. Széles körben bizonyított, hogy a legadakozóbb jóléti rendszerek segítik leginkább a fiatalokat a szülői háztól való leválásban. Míg Dél-Európa inkább családcentrikus országaiban a fiatalok szívesebben támasz-

1. táblázat: Azok aránya a mintában, akik legalább gondolkodtak az önállóodáson 2020 januárjában

Forrás: Ifjúság projekt, Nemzetközi adatfelvétel (2020).

kodnak a szülői ház támogatására megélhetésükhöz és későbbre halasztják addigi otthonuk elhagyását, ez másképp van a liberális jóléti rendszerekben.

Hasonló szerepet kapnak a szülői attitűdök is az igen eltérő kulturális hagyományok miatt. A dél-európai országokban különösen erősek a szülő-gyermek kapcsolatok érzelmi és anyagi vonatkozásokban is, míg például az Egyesült Királyságban a lazább családi kötődés gyakran ösztönzi a fiatalokat a családi otthon korai elhagyására.

A gazdasági ciklusok változásainak is jelentős a szerepe, ugyanis például a recesszió növeli a felnőtt élet pályára állás nehézségeit a fiatalok pénzügyi kitettségé miatt. A már foglalkoztatottak közülük sok esetben a válság által leginkább érintett ágazatokban dolgoznak, akik pedig még nem voltak állásban, ilyenkor alig találnak biztos, tartós munkahelyet.

A 2011-ben kezdődött Ifjúság projekt (Youth Project) felvételsorozat keretében 2020 tavaszán nemzetközi összehasonlító adatgyűjtést végeztek 18–34 éves fiatalok 6000 fős, rétegzett, reprezentatív mintáján, amelyben arra kerestek választ, hogyan befolyásolta a Covid19-pandémia az európai fiatalok életpályaterveit. A mintában 2000-en voltak olaszok, továbbá 1000-1000 fő az Egyesült Királyságból, Németországból, Franciaországból és Spanyolországból. A minta rétegzéséhez a nemzet, a területi származást (NUTS1 szinten), a település nagyságát, az iskolázottságot, a családi állapotot, a gazdasági tevékenységet (dolgozik-e vagy sem, diák-e vagy sem) vették figyelembe. Az adatfelvétel módszere a CAWI online kikérdezés volt.

A felvétel során a fiatal európai felnőttek 2020-ra vonatkozó terveit vették górcső alá, például a családi otthon elhagyásával, gyermekvállalással, házasságkötéssel, partnerrel való összeköltözéssel, más országba

	Olaszország	Egyesült Királyság	Németország	Franciaország	Spanyolország
Megtartották tervüket a COVID19-pandémia ellenére	19,7%	25,1%	30,6%	31,7%	19,4%
Nem mondtak le tervükről, de elhalasztották	45,6%	50,7%	46,4%	55,3%	51,4%
Elvetették a szándékot	34,7%	24,2%	23,0%	13,0%	29,2%
Létszám	733	240	257	334	282

távozással, állásváltoztatással kapcsolatban. A szerzők tanulmánya ezek közül a szülői ház elhagyására vonatkozó terveket, illetve e szándékoknak a Covid19 hatására történt megváltoztatását elemzi.

A még mindig a szülői háztartásban élő fiatalok arányát illetően az adatfelvétel idején Olaszország (48,9%) és Spanyolország (44%) állt az élen, míg a másik három országban ez az arány 30% alatt volt.

A táblázat adatai szerint a Covid19-kризist közvetlenül megelőző időszakban mindegyik országban a mintához tartozó személyek között kisebb a szülői ház elhagyását komolyan tervezők aránya, mint azoké, akiknél felmerült a szándék, de konkrét tervek nélkül. Az olaszok között sokan az elköltözési szándékot már évek óta halogatták.

Ami a szülői ház elhagyására vonatkozó szándék megerősítését, illetve módosítását illeti a Covid19-cel összefüggésben, a következő kérdést tették fel: „Beszéljünk most az Ön jelenlegi és jövőre vonatkozó terveiről. Az év elején, a koronavírus járvány kitörése előtt tervezte-e, hogy az év folyamán önálló háztartásba költözik?” A válaszlehetőségek: (1) „Nem.” (2) „Gondolkodtam rajta, de nem volt konkrét tervem.” (3) „Igen, határozott tervem volt rá.” A (2) és (3) jelű választ adók kaptak egy további kérdést: „Befolyásolta-e valamilyen módon a koronavírus-válság a terveit?” Itt is három válaszlehetőség volt: (1) „Nem befolyásolta, továbbra is 2020-ban kívánom megvalósítani.” (2) „Most is érvényes a terv, de el kellett halasztanom.” (3) „Elálltam ettől a tervtől.”

Az alábbi adatsorban jól látható, hogy a Covid19 veszélye súlyosan érintette a megkérdezettek szándékait: a családi fészek elhagyásának tervét elhalasztó vagy feladó fiatalok aránya mindenütt jóval meghaladta azokét, akik e szándékukat továbbra is fenntartották. A halasztók és lemondók összaránya Olaszországban és Spanyolországban a legmagasabb, ugyanakkor a Covid-járvány okozta gazdasági bizonytalanság érintette a fiatalokat Németországban és az Egyesült Királyságban is, míg Franciaországban ez a hatás mérsékeltebbnek tűnik, bár a

2. táblázat: Az elköltözés szándékának alakulása a Covid19-járvánnyal összefüggésben (azok között, akik az előző táblázatban a pozitív választ adók közé tartoztak)

Forrás: Ifjúság projekt, Nemzetközi adatfelvétel (2020).

tervükről lemondók alacsony arányával szemben a későbbre halasztóké igen magas.

A továbbiakban fő segédváltozókként bevezették az adatszolgáltató foglalkozási státusát, valamint jövőre vonatkozó érzését jövedelmének és foglalkozási helyzetének alakulásáról. Az előbbiben öt kategóriát vesznek alapul: (1) diákok, (2) nem tanuló és nem is dolgozó fiatalok, (3) határozott idejű szerződéssel dolgozók, (4) határozatlan idejű szerződéssel dolgozók és (5) önálló foglalkozásúak (például fiatal vállalkozók). A második változó értékeinek meghatározásához a következő kérdést tették fel: „A jövőt illetően úgy gondolja-e, hogy a jelenlegi koronavírus válság kedvezően vagy negatívan fog hatni (a) családjá jövedelmére, (b) az Ön munkahelyi helyzetére?” A válaszlehetőségek itt: (1) nagyon negatívan, (2) valamennyire negatívan, (3) nem okoz változást, (4) inkább kedvezően és (5) nagyon kedvezően.

A szerzők a fentieket egyetlen változóvá vonták össze, négy kategóriával:

- „Semleges vagy pozitív”, ha a válasz (3), (4) vagy (5) volt mind az (a), mind a (b) kérdésre.
- „Negatív a számomra”, ha a válasz (3), (4) vagy (5) volt az (a) kérdésre és (1) vagy (2) a (b)-re.
- „Negatív a családom számára”, ha (1) vagy (2) volt az (a)-ra és (3), (4) vagy (5) a (b)-re.
- „Negatív számomra és családom számára is”, ha a válasz (1) vagy (2) volt az (a) és a (b) esetében is.

Az alábbi kontrollváltozók is szerepet kaptak az elemzésben:

- *Nem:* valószínűsíthető volt, hogy a felnőtté válás útjai eltérők a férfiak és a nők esetében.

- *Kor:* a vizsgált sokaságot három korcsoportra osztották: 18–24, 25–29 és 30–34.
- *Iskolázottság:* itt is három kategória volt, felsőfokú (BA, MA, PhD), felső középfokú iskolai (4 vagy 5 éves), illetve ennél alacsonyabb végzettségűek.
- *Ország:* ez a változó a gazdasági és intézményi különbségek figyelembevételére szolgált.

A fentiek alapján kialakított modellek közül az első csak a társadalmi-demográfiai változókat (nem, kor, iskolai végzettség, foglalkozási státusz és származási ország) vette figyelembe, a második ezt kiegészítette az adatszolgáltató jövőre vonatkozó munka- és jövedelembéli reményeivel. Egy harmadik modell az ország mint magyarázó változó moderáló szerepét is tekintetbe vette a foglalkozási státusz és az említett elvárások terén.

Az első és második modell szerint leginkább Olaszország, Spanyolország és az Egyesült Királyság fiataljai halasztották vagy hagyták el a szülőktől való elköltözés tervét, míg a Németországban vagy Franciaországban élők nagyobb valószínűséggel fenntartották azt. A második modell alapján az egyén jövőre vonatkozó jövedelmi kilátásai meghatározók a szülői ház elhagyására vonatkozó szándék szempontjából. A harmadik modellben leginkább sérülékenyek a szülőktől erősebb pénzügyi függésben lévő diákok és a határozott idejű foglalkoztatásban lévő dolgozók, ezért nagy valószínűséggel elhalasztják vagy akár ki is iktatják az önállóodás tervét. Ez utóbbi helyzet más metszetben nézve az olasz, spanyol és német időszakos dolgozók esetében gyakrabban fordul elő, mint a másik két országban. A diákok esetében a tervek megváltoztatása Olaszországban és Spanyolországban a legjellemzőbb, ugyanis a szinte mindenütt előforduló egyetemek elkerülhetővé teszik, hogy távolabbra költözzenek szüleiktől.

Néhány megjegyzés az ellenőrző változókkal kapcsolatban. A nemeket illetően megállapítható volt, hogy a nők nem hajlamosabbak tervüket megmásítani, mint a férfiak, kivéve a harmadik modellt, amikor a tervtől való elállás, illetve a megerősítés vagy halasztás dilemmája merül fel. Ez a jelenség azt sugallja, hogy fókuszba kell helyezni a nők sérülékeny munkaerőpiaci pozícióját. Az iskolai végzettség hatása is érdekes: míg a középfokú végzettségűek nagyobb valószínűséggel halasztják el vagy törlik a családi otthon elhagyásának szándékát, az alacsonyabb képzettségűek preferenciája megoszlik a szülői ház tényleges elhagyásának fenntartása és a terv teljes kiiktatása között.

A becslések helyességét a modellek és következtetések megbízhatóságának ellenőrzésével vizsgálták. Ennek és néhány más módszertani részletnek a bemutatására – előnyben részesítve az eredményeket – a recenzió nem tér ki.

A szerzők tudomása szerint a vizsgált területen, 5 európai ország fiatal népességének reprezentatív mintáján elsőként végeztek ilyen elemzést. Az eredmények szerint a bizonytalan foglalkoztatási helyzet – például határozott időre szóló állások – és a fiatalok, illetve családjuk rossz pénzügyi kilátásai összefüggenek elköltözési szándékaik negatív alakulásával a Covid19 által generált gazdasági válság idején, leginkább Olaszország és Spanyolország, valamint részben az Egyesült Királyság esetében. Itt tehát a meglévő objektív állapot és a jövőben várható kétes helyzet előérzete egyaránt negatív hatást fejt ki.

Különösen fontos ezért, hogy az ideiglenes foglalkoztatás különböző formáiba került legfiatalabb (16–24 éves) munkavállalók bizonytalan helyzetét az említett országok politikai döntéshozói vegyék komolyan. Míg Németországban az ideiglenes szerződések gyakran állandó szerződésekbe mennek át, ez Olaszországban és Spanyolországban ritkábban fordul elő. A gazdaság liberális szemléletét hordozó Egyesült Királyságban az ideiglenes szerződés sokkal ritkább, mint más európai országokban, sőt az esetek harmadában inkább a dolgozók szándékát tükrözi.

Kiemelt szerepe van az intézményi környezetnek is azoknak a lehetőségeknek és forrásoknak az elérhetősége szempontjából, amelyek segítik a fiatalok autonómiájának elérését. Ebben akadályozó lehet a Covid19 egészségügyi és gazdasági hatása, amivel szemben sem a családközpontú, sem a liberális jóléti rendszerek nem nyújtanak elegendő pénzügyi garanciát a családi fészek elhagyását megalapozó döntéshez a globális bizonytalanság idején. Ehhez még hozzájárulnak a korábbi kedvezőtlen gazdasági és munkaerőpiaci körülmények. Bár még nem ismerjük a pandémiás és gazdasági válság hatását a jövőbeli magatartásokra, az ismertetett vizsgálat legalábbis a fiatalok terveire vonatkozóan negatív következményeket sejtet.

A szerzők elismerik a tanulmány bizonyos korlátait. Kiemelik a viszonylag csekély mintanagyságot, továbbá azt, hogy a vizsgálatot az egészségügyi válsághelyzet kezdeti sokkot okozó, az első kijárási korlátozásokkal járó szakaszában végezték, amikor annak tartós hatásai és az adaptálódás lehetőségei, a krízis várható súlyossága, időtartama és gazdasági következményei nem voltak ismertek. A 2021-ben kezdődött

oltási kampány adta az első reményét egy korai helyreállásnak, bár az újabb Covid19-variánsok terjedése továbbra is fenntartotta az emberek bizonytalanságát.

További vizsgálatok lehetővé tennék a fenti hiányosságok elkerülését a fiatalok lakhatási autonómiájának elemzésében, már jobban ismerve a Covid19 hosszabb távú hatásainak szerepét, bár a fentiekben bemutatott első empirikus bizonyítékok is sürgős politikai intézkedéseket indokolnak, főként azokban az országokban, ahol az önállóvá válás már a pandémiát megelőzően is problematikus volt.

A tanulmányhoz csatolt rendkívül bőséges irodalomjegyzék leginkább témába vágó írásait áttekintve és kiválogatva jogosnak tűnik az állítás, hogy a Covid19-cel összefüggésben és nemzetközi összehasonlítást is vállalva alig készülhetett az ismertetettéhez hasonló tartalmú írás. A korábbiak között azonban mind egy-egy országra, mind két vagy három ország összevetésére, sőt több ország összehasonlítására is található példa, a fiatalok önálló lakásba költözésére vonatkozó szándékának, felnőtté válásának körülményeiről, következményeiről, a 2007–2009-es nagy gazdasági recesszióval, a bizonytalanná vált munkalehetőségekkel való összefüggéseiről.

RÓZSA GÁBOR

IRODALOM

- AASSVE, A. – DAVIA, M. A. – IACOVU, M. – MAZZUCCO, S. [2007]: Does leaving home make you poor? Evidence from 13 European countries. *European Journal of Population*, 3. sz., 315–338. o. <https://doi.org/10.1007/s10680-007-9135-5>
- BAIZAN, P. [2001]: Transition to adulthood in Spain. In Corijn, M. – Klijzing, E. (eds): *Transitions to adulthood in Europe*. Dordrecht, Springer. 279–312. o. https://doi.org/10.1007/978-94-015-9717-3_12
- BERRINGTON, A. (2001). Transition to adulthood in Britain. In Corijn, M. – Klijzing, E. (eds): *Transitions to adulthood in Europe*. Dordrecht, Springer. 67–102. o. https://doi.org/10.1007/978-94-015-9717-3_4
- BUCHMANN, M. C. – KRIESI, I. [2011]: Transition to adulthood in Europe. *Annual Review of Sociology*. 481–503. o. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-081309-150212>
- EUROFOUND [2020]: *Living, working and COVID-19*. Luxembourg, Publications Office of the European Union. <http://eurofound.link/ef20059>
- EUROSTAT [2017]: *Temporary employment in the EU*. Eurostat. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20170502-1>
- HOLDSWORTH, C. [2000]: Leaving home in Britain and Spain. *European Sociological Review*, 2. sz. 201–222. o. <https://www.jstor.org/stable/522677>
- KYNČILOVÁ, L. [2009]: Leaving parental home in selected Central European countries. *Acta Universitatis Carolinae Geographica*, 1–2. sz. 102–123. o. http://web.natur.cuni.cz/~ksgrrsek/acta/2009/2009_kyncilova.pdf
- SCHOON, I. – BYNNER, J. [2019]: Young people and the Great Recession: Variations in the school-to-work transition in Europe and the United States. *Longitudinal and Life Course Studies*, 2. sz. 153–173. o. <https://doi.org/10.1332/175795919X15514456677349>
- SIRONI, E. – ROSINA, A. [2015]: Leaving the parental home in Italy during the economic crisis. *Genus*, 2–3. sz., 199–216. o. <https://doi.org/10.4402/genus-685>
- VERICK, S. [2009]: *Who is hardest hit during a financial crisis? The vulnerability of young men and women to unemployment in an economic downturn*. IZA discussion Paper, 4359. sz. Bonn, The Institute for the Study of Labor. <https://docs.iza.org/dp4359.pdf>

A Covid19 több halálozást okoz a férfiaknál, mint a nőknél. Népesedési folyamatok Franciaországban, 2020–2021-ben

Gilles Pison – France Meslé: La Covid-19 plus meurtrière pour les hommes que pour les femmes

Population&Sociétés, 2022. 598. sz.

DOI: [10.3917/popsoc.598.0001](https://doi.org/10.3917/popsoc.598.0001)

A Covid19 több férfi haláláért felelős, mint nőéért, de mennyi és miért az a több? Tudnivaló, hogy ez általában is igaz a halandóságra Franciaországban. A szerzők tanulmánya a Covid19 által okozott halálozási férfitöbbletet mutatja be, összehasonlítva azt a szokásos összhálózási tapasztalatokkal, nemzetközi kontextusba is helyezve és kiegészítve az ország néhány főbb egyéb demográfiai mutatójának alakulásával.

TÁRGYSZAVAK: halandóság, Covid19, demográfiai folyamatok, termékenység, halandóság, férfigalázási többlet, nemek szerinti különbségek, egészségmagatartás, oltottság, Franciaország, 2020–2021, nemzetközi összehasonlítás

2022. január 1-jén Franciaország becsült népesszámja 67,8 millió fő volt, amelyből 65,6 millióan az ország európai, míg 2,2 millióan a tengeren túli területein élnek. A népesség 2021-hez képest 0,33%-kal, 221 000 fővel nőtt. A növekedés egyharmada a születéseknek a halálozások számával szembeni többletéből, kétharmada pedig a pozitív vándorlási egyenlegből származik. Ez utóbbit, a bevándorlásnak a kivándorlók számával összevetett többletét az INSEE (Franciaország Statisztikai és Gazdaságkutató Intézete) 140 000 főre becsüli.

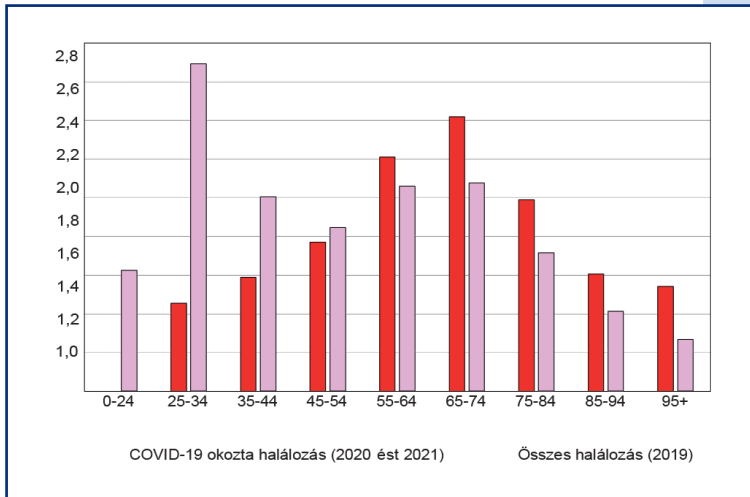
Az ismertetés további néhány bekezdése a franciaországi termékenység alakulását és annak a Covid19-cel való összefüggéseit mutatja be. A termékenységi mutató 2020 és 2021 között enyhe emelkedéssel 1,82 gyermek/nő értékről 1,83-ra, a születések száma 735 000-ről 738 000-re nőtt. Ugyanakkor folytatódott a szülések későbbre tolódásának 40 év óta tartó tendenciája: a 2021-ben születő nők átlagos életkora 30,9 év volt, míg 1977-ben, a nők szüléskori életkorának folyamatos emelkedését megelőzően 26,5 év volt.

A generációk szerinti termékenység vizsgálata azt mutatja, hogy az 1971-ben született, vagyis a 2021-ben

50 évet betöltött, befejezett termékenységgű nőknek átlagosan 1,99 gyermekük született. Az 1981-es évjárához tartozó nők, akik tehát 2021-ben 40 évesek lettek, már ekkor elérték ezt az 1,99-es átlagos születésszámot, sőt 50 éves korukra ez legalább 2,05-re fog emelkedni. A fiatalabb generációk még messze vannak életük termékeny szakaszának végétől, vagyis bármilyen előrejelzés leendő befejezett termékenységük becslésére bizonytalan lenne, de az valószínűleg a 2 gyermek/nő érték körül lesz.

Bár a születések száma összességében nem változott 2020 és 2021 között, az utóbbi év első hónapjaiban azonban a számok alacsonyabbak voltak a Covid19-járvány miatt. A 2020. március 17-étől május 11-éig tartó első franciaországi lezárást követően többen azt jövendölték, hogy 9 hónappal később babyboom lesz várható a mozgási korlátozások és – ezzel is összefüggésben – a párkapcsolatokhoz való visszatérés miatt, amelyek szerintük sok esetben a tervezett gyermekvállalás megvalósítására adhattak volna ösztönzést.

Valójában azonban ennek ellenkezője történt. A 2021 januárjában született, vagyis az első lezáráshoz

1. ábra: A férfiak többlethalandósága a nőkhöz viszonyítva kor és halálok szerint Franciaországban

(Összehasonlítás a Covid19 és a többi halálok között)

(Rózsaszínnel az összes halálok, pirossal a Covid-19 szerinti arányok.)

Megjegyzés: A grafikon a férfi és női halálozások egymáshoz viszonyított arányának alakulását mutatja be. Például annak valószínűsége, hogy egy 65–74 éves férfi 2020-ban vagy 2021-ben belehaljon a Covid19-be 2,4-szer nagyobb volt, mint egy ugyanebbe a korcsoportba tartozó nőnél. 2019-ben, a Covid19 előtti utolsó évben az említett korosztálynál az összes halálokot figyelembe véve ez az arány kevesebb volt 2 feletti volt.

Forrás: Ined és a francia halálokok szerinti statisztikai adatbázis (CépiDc).

tartozó, 2020 áprilisában fogant gyermekek száma 13%-kal volt kevesebb, mint a 2020 januárjában születettek. A 2021 februárjában született, a lezárás végét jelentő májusban fogant gyermekek száma 5%-kal volt alacsonyabb, mint a 2020. februáriaké. A következő hónapokban viszont már többen születtek, olyannyira, hogy 2021 egészét tekintve meghaladták a 2020. évi születésszámot, azaz teljesen pótolták az év eleji lemaradást az előző évhez képest.

Az első lezárás idején történt fogantatások számának csökkenése nem meglepő, inkább megfelel a gazdasági válságok idején tapasztalt jelenségeknek. A munkanélküliség növekedése és a jövővel kapcsolatos bizonytalanság a gyermeket kívánó párok egy részét a tervük későbbi időszakra halasztására ösztönzi. Egy válságot gyakran a születések számának visszaesése követi egy vagy két évvel később. Vagyis a válság nem akadályozza meg a születéseket, csupán késlelteti azokat. Sok esetben ez kompenzálásra is kerül a válság lecsengése után.

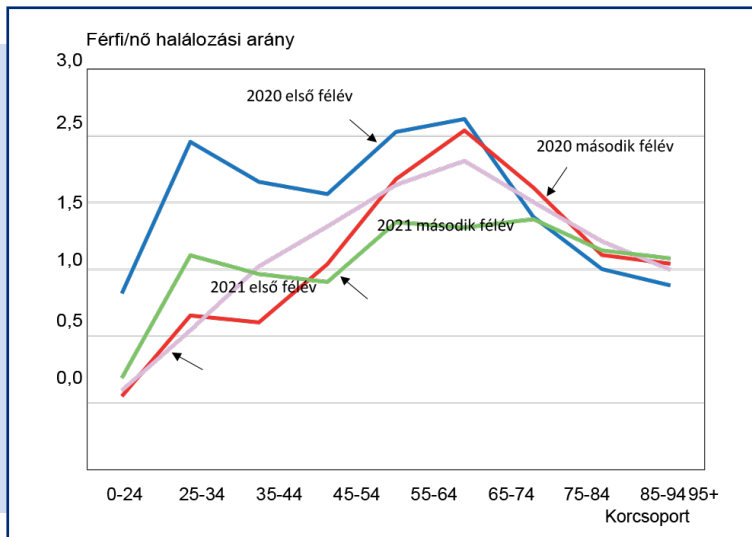
Ez ténylegesen meg is valósult az első lezárással összefüggésben, de a „visszapattanás” gyorsan bekövetkezett, a második lezárásnak pedig már nem volt ilyen érezhető hatása a gyermekvállalások teljesítésére, nem állított akadályt a korábbi helyzet visszaállítására. Kevésbé volt szigorú, mint az első, és mivel az emberek a kezdetekben elképzelnél hosszabb epidémiára számítottak, lassan újra belefogtak tervezett tennivalóikba. A család- és társadalompolitikai intézkedések az egészségügyi válsághoz igazított és megvalósított, speciális gazdaságszervezéssel kiegészülve nagy valószínűséggel hozzájárultak a helyzet enyhüléséhez.

Franciaországban 2021-ben 657 000 halálozást regisztráltak, ami 12 000-rel kevesebb, mint 2020-ban volt, viszont 44 000-rel több a 2019. évi 613 000-nél. 2019-hez képest tehát 7,1%-os az emelkedés. Ezt rész-

ben a népesség növekedése és öregedése, az időskorú személyek számának növekedése okozza. A várható élettartamok számítása lehetővé teszi a halálozások fluktuációiból azoknak a tényezőknek a figyelmen kívül hagyását, amelyek a népesség nagyságával és kormegoszlásával függenek össze, hogy csak azok a szempontok maradjanak, amelyek lényegében meghatározzák a halálozások bekövetkezésének alakulását.

2021-ben a férfiak születéskor várható átlagos élettartama 79,3 évet ért el, míg a nőké 85,4 évet. Egy évvel korábban ezek az értékek alacsonyabbak voltak, mégpedig 0,2 évvel a férfiak, 0,3-del a nők esetében. Ez jelentős növekedésnek számít, azonban 2019-hez viszonyítva a 2020-as várható élettartam a férfiaknál 0,6 évvel, a nőknél 0,5 évvel csökkent a Covid19-járvány következtében. Ezt a visszaesést azonban a 2021. évi visszaerősödés nem tudta a 2019-es szintre – 79,7 év a férfiak és 85,6 év a nők esetében – emelni. A Covid19-járvány ugyanis folytatódott és számos halált okozott 2021-ben is.

2020-ban a várható élettartam visszaesése erősebb volt a férfiak, mint a nők esetében, a 2021. évi részleges javulás pedig gyengébben érvényesült a férfiaknál, mint a nőknél. A Covid19 több férfit öl meg, mint nőt, de elemezni kell, hogy ennek a többletnek mi az oka és mekkora a nagysága. Ugyanakkor a férfiak többlethalálozása igaz összességében a többi halálok esetében is. Franciaországban egy férfi – lényegében korától függetlenül – nagyobb valószínűséggel hal meg egy adott évben, mint egy ugyan-

2. ábra: A férfiak halálozási többlete a Covid19 miatti halálozásban Franciaországban

Az ábrához fűzött példamagyarázat szerint a 25–34 évesek esetében 2020 első felében egy férfinál 2,5-szer nagyobb veszélye volt a Covid19-be belehalni, mint egy nőnél.

Forrás: Ined és a francia halálokok szerinti statisztikai adatbázis (CépiDc).

olyan korú nő. Ez a nagyobb valószínűség körülbelül kétszeres például a 70 éves férfi és nő esetében, de hasonló a 40 éveseknél is, természetesen ez utóbbiaknál alacsonyabb százalékokkal mindkét nemnél.

A nők biológiailag kevésbé sérülékenyek, mint a férfiak, de a fenti eltérések nem ebből fakadnak, hanem elsősorban a férfiak tevékenységeiből és magatartásából. A teljes életpályát figyelembe véve a férfiak a nőknél több kockázatot vállalnak, és gyakoribb náluk az egészségre ártalmas magatartások előfordulása, például gyakoribb a dohányzás és az alkoholfogyasztás.

A felsorolt tényeket és tényezőket együttesen véve következik be a férfiak halálozási többlete, amely magasabb vagy alacsonyabb a kor függvényében, két kiemelkedéssel: legmagasabb csúcsát a fiatal felnőtteknél éri el, ahol egyébként önmagában a halandóság általában nagyon alacsony, és elsősorban erőszakra (öngyilkosságra, közlekedési és egyéb balesetekre) vezethető vissza; a másik kiemelkedő szakasz az 55 és 74 év közöttiekénél következik.

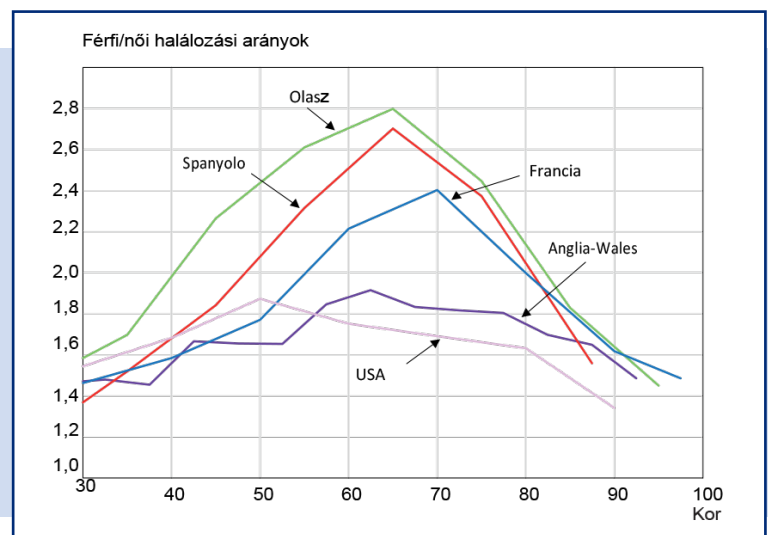
A Covid19-cel összefüggésbe hozható férfi többlethalandóság kisebb, mint az összes okot figyelembe vevő teljes halandóság az 55 évesekig bezárólag. Ezen túl, az 55–64 éves korcsoporttól megnő a férfi és női halandóság különbsége. Ennek oka, hogy a férfiak esetében nagyobb a fertőződés veszélye részben a magatartásukkal – a korlátozások kevésbé szigorú követése, a szélesebb körű szociális kapcsolatok, a kevesebb távmunka –, részben pedig gyakoribb alapbetegségeikkel (magas vérnyomás, cukorbetegség) összefüggésben. Ez utóbbiak ugyanis magasabb letalitást, vagyis halálozási kockázatot jelentenek azok számára, akik az alapbetegség mellett elkapják az új fertőzést is.

A Covid19 által okozott férfi halálozási többlet már a pandémia kezdetétől érvényesült. Mindegyik szakaszban a 65–74 évesek körében érte el abszolút maximumát, de 2020 első felében egy lokális maximum is tapasztalható volt a 25–34 éves korosztálynál. Ennek magyarázata minden bizonnyal a fiatal férfiak kockázatvállalóbb magatartása a fiatal nőkéhez viszo-

3. ábra: Férfihalálozási többlet (halálozás Covid19 miatt)

Nemzetközi összehasonlítás (2020–2021)

Forrás: Ined és a francia halálokok szerinti statisztikai adatbázis (CépiDc).

nyítva, kicsit hasonlóan a balesetekhez kötődő halálozásokhoz. Ugyancsak figyelemre méltó a külföldről származó fiatal férfiak rendkívül magas halálozási aránya a Covid19-cel összefüggésben. Az első hullám valóban különösen sok halált okozott a külföldi származású személyeknél, elsősorban az Afrikában vagy Ázsiában születetteknél, mivel jelentős számban élnek a járvány első hulláma által leginkább érintett területeken (Île de France, Nagy Keleti (valójában észak-keleti) régió), és többnyire olyan szakmákban alkalmazzák őket, amelyekben nincs lehetőség a távmunkára, így erősebben kitettek a fertőzésnek. Ezekre az afrikai és ázsiai származású személyekre is igaz, hogy a férfiak halandósága magasabb a nőkénel.

— Az *Insee Focus* című kiadvány már 2020 júliusában hírt adott arról, hogy a Covid19 terjedésével is összefüggésben a 2020. március-áprilisi halálozási számok Franciaországban 25%-kal meghaladták a pontosan egy évvel korábbiakat. Ezen belül a növekedés rendkívül magas volt a Párizst és agglomerációját is magában foglaló, sűrűn lakott Île-de-France régióban, továbbá egészen kiemelkedő egyes külföldi születésű népességcsoportok esetében. A vizsgált 2-2 hónapos periódus összehasonlítása az észak-afrikai Maghreb országaiból származók halálozásszámában 54%-os, a más afrikai országokban születettekben 114%-os, az Ázsiából érkezettek esetében 91%-os növekedést mutatott ki. Ezzel emelkedett az elhunytak között a külföldről származók aránya, különösen a 65 év alattiak esetében. A férfiaknál itt is jóval magasabb volt a halandóság, mint a nőknél. – RG

A 25–34 éveseknél jelentkező első hullámhegy ezt követően eltűnik vagy legalább csökken, amikor a tevékenységek részleges újraindulása során a vírusnak való kitettség nagyjából egyenlő mértékben érinti a férfiakat és a nőket. A férfi többlethalandóság 65–74 éveseknél jelentkező csúcsa jelentősen mérséklődik 2021 második felében, nagy valószínűséggel az oltottság növekedésének hatására. Ebben a korcsoportban ugyanis a nők között magasabb az oltásban nem részesültek aránya (több mint 10%), mint a férfiaknál (8% alatt). Az eltérés oka minden bizonnyal az, hogy a férfiak esetében a hasonló korú nőkkel szemben nagyobb fontosságot tulajdonítottak a beoltottságnak a náluk sűrűbben előforduló alapbetegségek miatt. Meglepő módon tehát a férfiak a nőknél nagyobb figyelmet fordítottak az egészségükre a Covid19 elleni oltást tekintve,

vagy legalábbis jobban követték az egészségügyi tanácsokat. Ez azért különös, mert általában a férfiak inkább hajlamosak az egészségre kedvezőtlenül ható magatartásokra, mint a nők.

A Covid19-cel összefüggő férfi többlethalandóság Franciaországban közepesnek minősíthető, ha néhány más országgal összehasonlítjuk. Olaszországban és Spanyolországban például magasabb, mint Franciaországban, de Angliában és Walesben, valamint az Amerikai Egyesült Államokban alacsonyabb. A kor szerinti profilok hasonlóak a vizsgált újlatin országokban (Olaszország, Spanyolország, Franciaország), mindegyikben erős kiemelkedéssel a 60 és 70 éves életkor közötti szakaszon. A kiemelkedés kevésbé markáns a két angolszász országban, és inkább a kissé alacsonyabb korcsoportoknál jelentkezik.

Minden országra igaz, hogy csakis olyan részletes finomelemzésekkel lehetne e profilok eltéréseit megmagyarázni, amelyek kor és nem szerinti bontásban tekintetbe veszik az alap- és társbetegségeket, valamint az oltottságra vonatkozó információkat is. Mindez azonban jelenleg még nem áll rendelkezésre minden országból, csak remélhetőleg hamarosan meglesznek az adatok.

Az országok a lehető legteljesebb és csaknem azonnali elérhetőségű információra törekveszenek a COVID19-cel összefüggő halálozásokat illetően. A sajátos megfigyelési rendszereken keresztül történő adatgyűjtések azonban eltérő lefedettséget eredményeznek. Három kulcsfontosságú szempont befolyásolja az országok adatgyűjtését és így ezek különbözőségét: a halál bekövetkezettének helye (saját otthon, időskorúak intézete, kórház), az információ eljutásának ideje az országos rendszerbe, valamint a halál okának azonosítása. Az állami hatóságok közzéteszik ezeket a halálozási adatokat, amelyeket széles körben továbbterjesztenek és összehasonlítanak, de általában hiányos forrásmegjelöléssel és dokumentációval, amiért szakszerű módszerekre van szükség az adatok minőségének meghatározására, a diszkrétenciák kiszűrésére az időbeli és országok közötti összehasonlíthatóság biztosítása érdekében. Az INED (Franciaország Népeségkutató Intézete) a fenti hiányosságok megszüntetése érdekében 2020 áprilisa óta számos országtól hetenkénti rendszerességgel frissítve gyűjtötte a COVID19 halálozási adatait nem és kor szerinti bontással, a halálozás dátumának és helyének megjelölésével, létrehozva a "The Demography of COVID-19 Deaths" adatbázist, több százezer soros

excel-táblázatokkal és az egyes országokra jellemző metaadatokkal. 2021 decemberétől már 21 ország (Nyugat- és Délnyugat-Európa, Skandinávia, Észak-Amerika összes országa, Európa keleti részéből Románia, Moldova és Ukrajna, Ázsiából Japán és Dél-Korea) szolgáltatott a kívánalmaknak megfelelő adatokat, amelyek szabadon kereshetők egy szakér-

tők és laikusok számára készített, kétnyelvű honlapon (<https://dc-covid.site.ined.fr/en/>; <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.c.5807027>). Minden ország esetében önálló adat- és metaadatbázis érhető el. A pandémia enyhülése miatt 2022. április 25-étől a további adatfrissítést megszüntették, de az eddigi információk továbbra is elérhetők.

RÓZSA GÁBOR

IRODALOM

- PAPON, S. – ROBERT-BOBEE, I. [2020]: Une hausse des décès deux fois plus forte pour les personnes nées à l'étranger que pour celles nées en France en mars-avril 2020. *Insee Focus*, 198. sz. <https://www.insee.fr/fr/statistiques/4627049>
- INED [2022]: *Covid-19 INED*. La démographie des décès par Covid-19. <https://dc-covid.site.ined.fr/>
- CAPORALI, A. et al. [2022]: The demography of COVID-19 deaths database, a gateway to well-documented international data. *Scientific Data*, 93. sz. (2022) 9:93 (online publ. 2022. márc. 22) <https://doi.org/10.1038/s41597-022-01191-y>

A stylized illustration of a city skyline composed of various rectangular buildings of different heights and widths. The buildings are rendered in a light green color with white outlines and small square windows. The background is a solid light green. The title 'TÁRSADALOM' is centered in the middle of the page in a large, white, sans-serif font.

TÁRSADALOM

Trendek a haladás és a jóllét értelmezésében

Christopher P. Barrington-Leigh: Trends in conceptions of progress and well-being
The World Happiness Report 2022. New York, Sustainable Development Solutions Network. 54–74. o

URL: https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2022/WHR+22_Ch3.pdf

Kereken egy évtizede mutatta be a boldogságtudomány, egyben egy új közgazdasági paradigma hírnökeként a bhutáni miniszterelnök és Jeffrey D. Sachs közgazdász a világ jóllétéről és boldogságáról szóló jelentést. A közgazdász szerzőtársaival együtt 2013 óta önkéntes alapon évente végzi a globális szemlélet, amelyeket részben az ő vezetése alatt álló, a Columbia Egyetemen működő központ, részben a fenntartható fejlődés megoldásait vizsgáló hálózat állít össze. Az idei áttekintés a tíz év fejleményeit egybefoglaló összegzésen kívül két fejezetben a Covid19 hatásait mutatja be, egy további érinti a boldogság biológiai alapjait, és a záró rész az egyensúly és a harmónia boldogsághoz való viszonyát taglalja. Külön fejezetet szenteltek a haladás és a jóllét fogalmainak említésgyakoriság szerinti feldolgozásának, címe: Trendek a haladás és a jóllét értelmezésében.

TÁRGYSZAVAK: boldogság, haladás, jóllét, említésgyakoriság

Napjainkban a jólléti vizsgálatok népszerűsége növekvőnek mondható, a jóllét másodlagos jelentése kiterjed a fenntarthatóságra és az egyenlőtlenségre is. Az utóbbi időben mind a kormányok, mind a nem kormányzati szervek keresik az új és reményteljesebb emberközpontú törekvéseket, hogy olyan döntéshozatali képességeket fejlesszenek ki, amelyekben az emberek jólléte is kifejeződik. Az 1990-es évek közepén először a pszichológiában, másfél évtizeddel később a közgazdaság-tudományban is elindult a boldogságkutatás. Az ENSZ e mutatója az anyagi jóllét mellett figyelembe veszi a biztonságérzetet (az egyének mekkora társadalmi támogatásra számíthatnak, ha bajba kerülnek), a születéskor várható egészségben töltött élettartam hosszát, a döntések szabadságának mértékét és a korrupció arányát. Az utóbbi években évente mintegy 4000 „boldogságtudományi” tanulmány jelenik meg a világ folyóirataiban. A boldogságkutatás iránt a legnagyobb érdeklődés az Amerikai Egyesült Államokban, Kanadában, Nyugat-Európa országokban és Ausztráliában nyilvánul meg.

Van-e jelentősége a boldogság növekedésének? A boldogságról szóló világlejtés (World Happiness Report) szerint az emberek képesek szubjektív tapasztal

talatokkal segíteni, hogy az egyének és a társadalmak haladást érjenek el a jobb élet irányába. Az ötlet felmerülését követően, a boldogságadatokat széles körű összegyűjtése, valamint elemzése nyomán a kutatók igyekeztek eljutni a nyers adatoktól a boldogság egyénekre és országokra átívelő különbségeinek és változásainak megértéséhez. Egyformán fontosak a jólléttel kapcsolatos bizonyítékok, az irányvonal, a munkát végző kutatók, akik kulcsot jelentenek a társadalomhoz, hogy elinduljon a haladás emberi tapasztalatokra épülő elősegítése. Kérdés, hogy milyen mértékben közérdekű és népszerű eljárás a jóllét és a fejlődés változása felől az emberi tapasztalat modern, boldogságorientált nézőpontja felé haladni. A pandémia valószínűleg erős hatást gyakorolt azokra az elképzelésekre, amelyek fontosak a jó életminőséghez és a társadalomnak a jóllét kialakítása felé történő haladásához.

Az elképzelésekben megmutatkozó változások kimutathatók a közvélekedésben, a társadalmi érintkezésben, a szakirodalomban, a könyvekben, a kutatási jelentésekben és a kormányzati kezdeményezésekben. A haladás és a jóllét mutatószámai reflektálnak a szervezetek, a kutatók és a kormány elképzeléseire. A boldogság változó értelmezése megjelenik az ezzel kapcsolatos idegen nyelvi publikációkban is.

Az elmúlt években egyre több tudományos művet jelentettek meg a boldogsággal kapcsolatos kutatásokról, közöttük a közgazdaság-tudományban is. A századforduló óta nagyjából a tízszeresére nőtt az ilyen megjelenések száma. A fő kérdés, hogy miként mérjük és hogyan fejlesszük az emberek boldogságát, amihez elengedhetetlen a jóllét és a fejlődés mutatószámainak kialakítása. Kérdés, hogy egy egyszerű szám vagy index meg tudja-e ragadni a társadalmi jóllétet, elegendő-e ahhoz, hogy ezzel kapcsolatban politikai döntések szülessenek. Három kihívás kapcsolódik a témához: 1. a megoszlások és az egyenlőtlenségek kezelése, 2. a többszörös dimenziók egyszerű indexbe való tömörítése, 3. a fenntarthatóság kezelése boldogságorientált mutatószámokkal.

A szerző a Google Books Ngram elnevezésű adatbázisában szereplő művek alapján végezte el említésgyakorisági vizsgálatát. A feltérképezett állomány kiterjed a kínai, német, francia, spanyol, orosz és olasz nyelvre, valamint az angol három változatára (szépirodalmi művek, brit és amerikai nem szépirodalmi művek); a kutatás jellemzője, hogy egy-egy kifejezés akkor szerepel, ha legalább 40 alkalommal fordult elő egy-egy nyelvben. Az Ngram adatbázis erőssége, hogy az információk számos idegen nyelven elérhetők, tehát bizonyosságot jelentenek, hogy a megfigyelt trendek nem hamisítottak, nem valamely nyelv sajátos adottságaiból származnak, hanem a széles körű változások a módszer megismételhetőségével (a tudományos kutatás egyik kritériuma – HB) mutatják a fogalom iránti érdeklődést.

Az adatok az 1995 és 2019 között megjelent könyvekből származnak. Az adatbázis utolsó éve a pandémia előtt ért véget, így az adatok nem reagálhattak a világjárvánnyal kapcsolatos történésekre. A boldogság egymillió szóból 25-ször fordul elő az említett művekben. 2013 óta ez a szó gyakrabban jelent meg, mint a bruttó hazai termék (GDP), a haladás szó gyakorisága viszont 2010 óta csökkenő gyakoriságot mutat. Az étellel való elégedettség és a szubjektív jóllét megjelenése kevésbé gyakori, mint a boldogságé, ami két évtized óta folyamatos emelkedést jelez. 1995 óta a boldogság szó gyakorisága kétszeresére emelkedett, a jövedelemé, akárcsak a GDP-é, megfeleződött 1995 óta. A GDP-n túl (beyond GDP) a valódi haladás mutatószámai (genuine progress indicator – GPI), amelyek újabb kifejezései a jóllét és a haladás mérésének. Ezek gyakorisága mintegy hatszorosára növekedett a kilencvenes évek közepe óta. A boldogság közgazda-

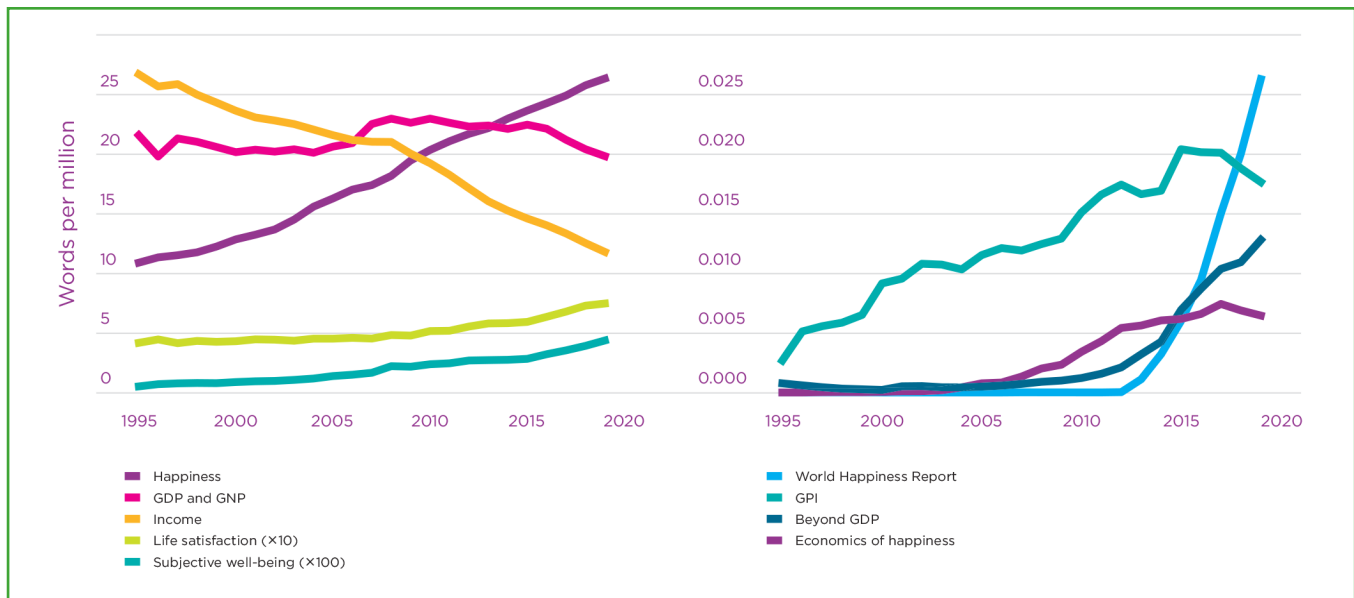
ságtana és más új kifejezések szintén növekvő tendenciát mutatnak, csúcspontjukat 2017-ben érték el.

Ezek a trendek megelőzik az első boldogságról szóló világmentés (World Happiness Report) 2012. évi megjelenését. A 2019. évi hasonló jelentés szerint a boldogság már minden ezredik szó a nyomtatásban megjelent könyvekben.

A gazdasági növekedés kifejezés gyakorisága 2008 óta csökkenő tendenciát mutat minden nyelven. A jövedelem és a GDP említése is hasonló trendet jelez – a kínai és az olasz nyelv kivételével. A jövedelem iránti érdeklődés a XX. század közepén-végén érte el csúcspontját, míg a GDP és a gazdasági növekedés a századforduló óta mutat mérséklődő tendenciát. A GDP a kínai nyelvben ma is szaporodó előfordulású.

Ezzel szemben a GDP-n túl kifejezés minden esetben növekvő gyakoriságot jelez. Ehhez lökést adott a GDP-n túl című, 2007-ben megrendezett, magas szintű konferencia, amit az Európai Bizottság, az Európai Parlament, a Római Klub, az OECD és a WWF (World Wide Fund for Nature) közösen rendezett meg. Két évvel később a Stiglitz – Sen – Fitoussi Bizottság megalakulása mérföldkövet jelentett a GDP-n túl nevű mozgalomra. Szerintük túl nagy hangsúlyt helyeznek a GDP-re mint egyedülálló mutatószámra, ami félrevezetheti az emberekről alkotott képet és súlyos kockázatot jelenthet a politikai döntéseknél, rossz döntések meghozatalához vezethet. Ezért fő cél, hogy a GDP-n túl kifejezésben jobban mérhetőek legyenek az életszínvonal gazdasági vonatkozásai. A jóllét mérésében szerepet játszó boldogságkutatást különösen az OECD szorgalmazta.

A szerző áttekintette a Web of Science adatbázisában található több mint 50 millió tanulmányt is. A tudományos publikációk évi növekedési üteme 5,5% (ami több mint ötszöröse a népességnövekedés rátájának). Az elmúlt két évtizedben mennyisége megháromszorozódott. A tudományos cikkek címeiben és összegzéseiben a boldogság, az étellel való elégedettség 2003 óta majdnem tízszeresére nőtt, évente mintegy 4000 ilyen tanulmány jelenik meg. Az 1990-es években a publikációk 0,03%-a, napjainkban 0,2%-a foglalkozik a boldogság és az étellel való elégedettség témájával. Az adatok feldolgozhatók multidiszciplináris pszichológia és közgazdaságtan kategóriákra is. Sokkal több a közgazdaságtani, mint a pszichológiai tárgyú tanulmány, de a boldogsággal kapcsolatos cikkek többsége a pszichológiához kapcsolódik. Ez utóbbihoz tartozó tudományban (*Oishi-*

1. ábra: A jólléthez kapcsolódó egyes kifejezések előfordulásai függőlegesen írott: kifejezések millió szavanként, alul:

Boldogság; GDP és GNP; Jövedelem; Élettel való elégedettség (x10)*; Szubjektív jóllét (x100)**;

Világjelentés a boldogságról; GPI (valódi haladás indexe); a GDP-n túl; A boldogság gazdaságtana

*A jobb láthatóság végett felnagyítva

**Kisebb gyakoriságú kifejezések; a függőleges tengely ezerszeres kicsinyítésben

Graham–Kesebir–Galinha [2013]) 15 évvel hamarabb kezdődött meg a boldogság kutatása a közgazdaságtanhoz képest.

Több kutatás foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy milyen feltételek közepette boldogabb az egyik ország a másikkal. A boldogság mellett mostanában a fenntarthatósághoz kapcsolódó címek és összefüggések mutatnak jelentős növekedést, ami jelenleg a közgazdaság-tudományi publikációk 2%-át teszi ki. A jövedelem és egyenlőtlenség szavaknak nagyobb a gyakorisága, mint a boldogságnak. A Web of Science-ben 2021-ben 4217 publikációnak volt boldogság a tárgya, közülük 682 pszichológiai, 212 közgazdaságtani irányultságú volt. A legrangosabb 20, illetve 5 közgazdaságtani folyóiratban megjelent publikációk azt mutatják, hogy 2010 előtt volt a legnagyobb az érdeklődés a boldogságtudományi kutatások iránt.

A boldogság szó használatának gyakorisága nem nő, de mind a szubjektív jóllét, mind az élettel való elégedettség kifejezések előfordulása emelkedő ten-

denciájú. Ezek pontosabb kifejezései a vizsgált állapotnak, mint maga a boldogság szó. Ez valószínűleg a közgazdászok szubjektív jóllétre vonatkozó méréseinek növekvő jártasságával van összefüggésben. A boldogságkutatásban jeleskedő országok: Észak-Amerika és Nyugat-Európa államai, valamint Ausztrália, de újabban Kína, Törökország, Szlovákia, Dél-Korea, India és Tajvan is egyre több ilyen témájú tanulmányt jelentet meg. Világszerte nő a boldogsággal kapcsolatos kutatások száma.

A boldogságról szóló világjelentés számos aspektusa közkinccsé vált. A bulvársajtó évente jelenteti meg a legboldogabb országok listáját. A boldogságra vonatkozó adatok alakítják az emberi fejlődésről alkotott gondolkodásunkat is. Az egyre növekvő és mindenki által elérhető statisztikai adatok fontosak a boldogságról kialakított vélemény. Az emberi szubjektum tudományos megismerésének fokozódása, az életkörülmények és szokások feltárása növeli az emberek érdeklődését a statisztikai információk iránt és azok elfogadottságának szintjét.

A jelenlegi hatások, beleértve a pénzügyi válságot, a Covid19-járványt és a fenyegető klímakatasztrófát, befolyásolják a világról alkotott képünket. Az emberek közötti növekvő egyenlőtlenségeket hagyományos módon mérni nem, legfeljebb becsülni lehet. A környezetrombolás nemcsak a jóllét előreláthatóságát veszélyezteti, hanem létében fenyegeti az emberiséget is.

A haladás és a jóllét mérése (Measuring progress and well-being) című adatbázis 2016-ban megújult, megduplázta nagyságát, ami ma 166 projektet jelent. Mindegyik projekt megkísérli megragadni a jóllét és a fejlődés összefüggő és mérhető jelenségeit. Az erőfe-

szítések új mutatók megalkotásához vezettek, amelyek a jóllét és a haladás jövőbeni alakulását fogják vizsgálni. A mutatók magukban foglalják a gazdasági fejlődés, a gazdagság, az életminőség, a társadalmi fejlődés, a haladás, a boldogság és a fenntarthatóság fogalmait. A boldogságkutatás globális elterjedése a boldogulás és az emberi gyarapodás új mérésével világjelenségnek mondható, a szubjektív jóllét megközelítése növekvő arányú az egész világon.

Az egyetemeken kifejlesztett, életminőséget kifejező mutatók az Amerikai Egyesült Államokra és Kínára koncentrálnak, míg a nemkormányzati szervezetek e mutatókban a legaktívabbak Kanadában (szerzőnk a montreali McGill Egyetem kutatója) és az Amerikai Egyesült Államokban. Az 1995 előtt megalkotott életminőséget kifejező mutatószámok egyharmada még ma is forgalomban van. Bár a kormányok politikai ciklusoknak és programoknak vannak alárendelve, ennek ellenére a kormányzati szervek általában igen jók az életminőség mutatóinak megalkotásában. Az Egyesült Királyság statisztikai hivatala (Office of National Statistics – ONS) 2010–2011-ben nemzeti konszenzussal megalkotta a nemzeti jóllét definícióját (*Office for National Statistics [2012]*). Az ONS személyes megbeszéléseket szervezett szerte az országban, de az online viták és a beküldött vélemények is azt a célt szolgálták, hogy a lakosság véleményét is megismerjék az élet fontos céljairól. Az eredményt egy mutatószámrendszerbe foglalták össze (10 tárgykörben, 38 egyedi méréssel).

A Miniszterek Északi Tanácsa (Nordic Council of Ministers) 2021-ben osztályba sorolta a jólléti kezdeményezéseket, akár használták a jólléti méréseket monitoringozásra, rangsorolásra vagy döntéshozatalra, akár nem. A GDP szerinti megközelítésen túl (beyond – GDP approach) kifejezést ők a jólléti gazdasággal (well-being economy) cserélték fel (*Birkjaer-Gamerdinger–El-Abd [2021]*). Egy országot csak akkor nevezhetünk jólléti gazdaságnak, ha aktívan használja a jólléti méréseket a kormányzati költségvetés összeállításának rangsoroláskor és orientálja a döntéshozókat a legtöbb jólléti hatás elérésére. A Miniszterek Északi Tanácsa 3 országot (Bhután, Egyesült Királyság és Új-Zéland) tekint olyannak, ahol a kormányok a jólléti méréseknek szerepet szánnak. Új-Zélandban a költségvetést 3 éve a jóllét büdzséjének nevezték el.

A kanadai szövetségi kormány is kísérletet tett 2021-ben egy új jólléti keret kidolgozására, ami az életstratégia minőségének nevezhető. Az önértékelésen alapuló élettel való elégedettség és az élet

minősége sem mérhető más módon, mint az emberek megkérdezésével. Ez a saját életünk állapotának értékelésével és becslésével érhető el. Kanadában az élettel való elégedettséget egy átfogó mutatószám jeleníti meg, amelyet számos kulcsszerepet játszó, tárgykör-specifikus mutatószám egészít ki, magas szintű értékelését adva az élet minőségének (*Barrington-Leigh [2021]*).

Az Egyesült Királyság kormánya 2021-ben az őszi költségvetést Zöld Könyvnek nevezte el, a jólléti szemléletet kiegészítették költség-haszon elemzéssel. A költségvetés számos alkalommal használja a jóllét kifejezést, folytatva az egészség, prosperitás, keresetek és távlatok fogalmakkal. A fiatalok jólléte, távlatai és lehetőségei mellett a gazdaság, a megélhetés és a jóllét kifejezések is szerepelnek a költségvetésben. Új-Zélandon az egyenlőtlenségek összefüggésében említik az élettel való elégedettséget, utalva a keresetekben és a termelékenységben mérhető különbségekre. Sem Új-Zéland, sem Kanada, sem az Egyesült Királyság eddig nem használta a költségvetésében a boldogság szót. Az utóbbi Zöld Könyve szerint a jóllét az, ahogyan az emberek éreznek vele kapcsolatban. Az ONS a személyes jóllétet a megelégedettség, a cél, a boldogság és az aggodás szubjektív jelentésével méri.

Az Egyesült Királyságban az *Irányelv a szakmai standardokra* című dokumentumot jelentették meg, amelynek lényege a teljesítményértékelés és a képzés, de szerepel benne a jóllét is. 2021 decemberében Genfben a WHO konferenciáját szervezték meg az Egészségügy fejlesztése címmel, ahol 149 országból több mint 5000 résztvevő jelent meg. Itt utalást tettek a jólléti társadalmak létrehozására, aminek látszólag van közös jellemzője a jólléti gazdasággal és jobban jellemezhető az egészség pozitív víziójával, beleértve a szociális jóllétet és a GDP-n túl új mutatószámait, ami új rangsorolást ad a költségvetési pénzek elköltésének.

A népesség nem boldog, de az egyének igen. Az emberek tapasztalhatnak elégedettséget, örömet vagy azok hiányát, illetve ellentétét. Boldogságuk, jóllétük, egyéni tapasztalataik összegezhető, számuk kifejezhető abszolút számban és a népesség létszámához viszonyítva. Hatalmas kihívás a fejlődés és jóllét modern értelmezésében a fenntarthatóság. Az új mutatószámrendszer indítványozóiban van hajlandóság arra, hogy beleértsék az egyenlőtlenség mérését mint a jóllét fogalmának részét. A csökkenő egyenlőtlenség bizonyos módjai fejleszthetik a jól-

létet mindenkinek. A fenntarthatóság mellett egyre többen értik bele a jóllét és a boldogság fogalmába az ökológiai egészséget is. A fenntarthatósági problémák fenyegetést jelentenek a jóllétre. A klímaváltozás mérséklésének kérdése egy kiemelkedő példa, mivel senki nem tud kalkulálni a csökkenés optimális szintjével, hogy maximalizálni lehessen a jövőbeli jóllétet. A kormányok eltérő alapokra helyezkedve maguk alakítják politikájukat, amelyben általában nincs kapcsolat a jólléttel, sőt azzal sem, hogy termelési rendszereik az üvegházhatású gázok kibocsátásában nettó-nulla szintet érjenek el.

A boldogság fogalma még közel sem letisztult, sem a filozófiai, sem a közgazdasági, sem az empirikus kutatásokkal foglalkozó szakirodalomban. Közis-

mert a jólléti paradoxon, ami szerint az anyagi jólét és annak növekedése nem jár feltétlenül együtt a boldogság fokozódásával. Egyebek mellett ebben a morálnak is nagy szerepe van. Magyarországon Takács Dávid a boldogság közgazdaságtana témában számos publikációt jelentetett meg, amiből PhD-fokozatot szerzett a győri Széchenyi István Egyetemen. Jelen tanulmány szerzője csak well-being-ről ír, amit magyarul jólétnek fordítunk, ez magyar szóhasználatban az egyén anyagi (gazdasági, jövedelmi) helyzetének mértékét fejezi ki. Nincs megemlítve a welfare (jóllét), ami értelmezésünkben az egyén életének lelki (egészségi állapotbeli, táplálkozási, életmódbeli stb.) aspektusára utal.

HAJNAL BÉLA

IRODALOM

- BARRINGTON-LEIGH, C. [2021]: *Review of Department of Finance Canada's Toward a Quality of Life Strategy for Canada*. Montreal, McGill University. <https://wellbeing.research.mcgill.ca/publications/Barrington-Leigh-POLICYBRIEF2021-response-to-Finance-QoL-report.pdf>
- BIRKJAER, M. – GAMERDINGER, A. – EL-ABD, S. [2021]: *Towards a Nordic Wellbeing Economy*. Copenhagen, Nordisk Ministerråd. <https://doi.org/10.6027/nord2021-049>
- OFFICE FOR NATIONAL STATISTICS [2012]: *Measuring national well-being: Report on consultation responses on proposed domains and measures*. Technical Report.
- OISHI, S. – GRAHAM, J. – KESEBIR, S. – GALINHA, I. C. [2013]: Concepts of Happiness Across Time and Cultures. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 5. sz. 559–577. o. <https://doi.org/10.1177/0146167213480042>

Digitális világ 2022: globális áttekintés

Simon Kemp: *Digital 2022: Global overview report* (online)

We Are Social – Hootsuite

URL: https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report?utm_source=Global_Digital_Reports&utm_medium=Article&utm_campaign=Digital_20224

Évfordulós kiadvány lett az online világ fejleményeit szemlélő DataReportal áttekintése: tizedik alkalommal tavaly novemberben látott napvilágot jelentése a világ digitális helyzetéről. A többféle szempont alapján végzett összeállításokat a közösségi megjelenésben történő tanácsadásra szakosodott Kepios nevű, Szingapúrban bejegyzett cég vezetője készíti, a területre szakosodott kilenc partnertársaságának adatai alapján; kiemelkedik közülük a kanadai Hootsuite, a fontosabb közösségi oldalak együttes kezelésére hivatott online információs felület (dashboard) gazdája. A jelentés a korábbi beszámolókhoz hasonlóan a digitális eszközök terjedése mellett igyekszik megvilágítani a használatukat jellemző egyes demográfiai, időfelhasználási vonatkozásokat is – az ismertetésbe beágyazott utalásai között szerepel az egész évtized tendenciáit bemutató összefoglaló is.

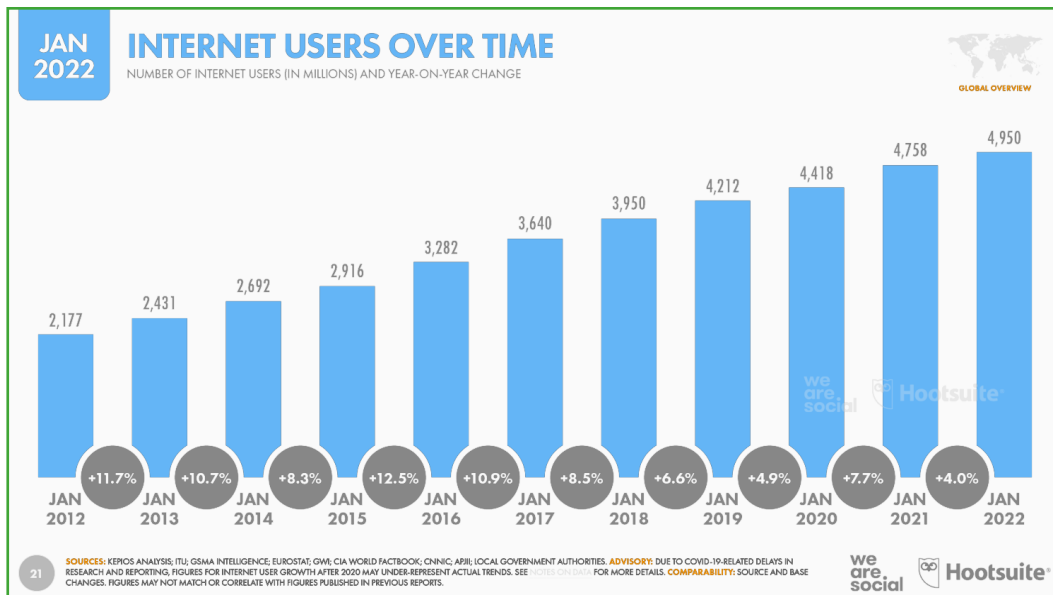
TÁRGYSZAVAK: internet, közösségi oldalak, időfelhasználás, globális trendek

Miközben az ENSZ adatai szerint a világ népessége az elmúlt évtized során 830 millió fővel növekedett és megközelítette a 7,9 milliárdot, a földkerekségen az internetet használók száma ez alatt a tíz év alatt több mint kétszeresére emelkedett: a 2012-ben becsült 2,18 milliárd főről 2022-re 4,95 milliárdra nőtt. A növekedés ütemének lefékeződése, vagyis a legutóbbi esztendő során tapasztalt „mindössze” 192 millió fős (azaz 4%-os) gyarapodás alighanem a világhátrány hatásának tulajdonítható. A világháló alkalmazók csaknem egynegyede, 485 millió fő a Kínai Népköztársaságban élt a 2021. novemberi állapot szerint; a Föld térségeinek ENSZ alapján történő beosztása szerint Dél-Ázsia (benne Indiával) lakói 17,8%-kal részesedtek, Délkelet-Ázsia 9,9%-kal – Észak-Amerika 7, Nyugat-Európa 3,8 és (az Oroszországra is kiterjedő) Kelet-Európa 5,1%-os részesedésével szemben. A jelentés becslése szerint az internetkapcsolattal nem rendelkezők száma Nyugat-Ázsiában 473 millió fő volt, Dél-Ázsiában 1 098 millió, Délkelet-Ázsiában 194 millió fő – viszont Észak-Amerikában csupán 28 millió, Nyugat-Európában 13 millió fő tartozott ide, míg Kelet-Európának 44 millió lakosa.

A világháló elérhetősége szorosan összefügghet az egyes országok demográfiai adottságaival is, infra-

strukturális fejlettségükkel is. Így Afrika több államában a népesség fele 20 év alattiakból áll, ami gátja lehet az internet használatának. Nagyobb hátrányt képvisel az általános infrastruktúra kiépítettségének hiánya. A szerző ezt az alapvető ellátáshoz való hozzáférés adataival szemlélteti. A bemutatott tényszámok szerint a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságban az internet alkalmazása a népesség körében nem éri el a 0,01%-ot, az elektromos hálózathoz való hozzáférés 49,4%-os, míg az egészséges ivóvízhez jutók aránya 93,8%; a Közép-Afrikai Köztársaságban az internet 7,1%-os mutatójához az elektromos hálózat 14,3, az ivóvíz 37,2%-os elérhetősége társul. A lényegesen nagyobb internet-hozzáféréssel (25,0%) rendelkező Tanzániában az elektromos hálózathoz a népesség 37,7%-a tud csatlakozni, egészséges ivóvízhez 60,7% jut. Ráadásul a mobiltelefonos szolgáltatásokat nyújtó GSMA kutatási részlegének 2021-es megállapítása szerint a közepes és alacsony jövedelemmel rendelkező országokban a lakosság egynegyede nem is tudja, hogy létezik mobil internet.

Az internet terjedését az adatátvitel módjainak fejlődése és sebességének felgyorsulása kísérte. A vezeték nélküli internetkapcsolat terén a világ országai között a másodpercenként átvitt megabitek

számát (MBPS) tekintve 2021 novemberében a világszerte átlag (116,86 MBPS) több mint kétszeresével Monaco, Hong Kong és Szingapúr állt az élen (a sorban Románia és Svájc következett), ugyanakkor a mobilkapcsolattal történő átvitelben az Egyesült Arab Emírségek, Dél-Korea, Katar (valamint Norvégia és Kuvait). Az átvitel sebessége az elmúlt évtized folyamán a korábbi húszszorosára nőtt: azt az adatmennyiséget, amit a felhasználók egy 56k modem segítségével 1 óra és 20 percen át töltöttek le, az Egyesült Arab Emírátsokban 2021 őszén mobiltelefonon már 1 másodperc alatt elérhették. (Mobiltelefont a Föld népességének 67,1%-a használ, számuk 2022 elején elérte az 5,31 milliárd főt.)

A közösségi oldalak aktív felhasználóinak száma 2011 végén az akkor rendelkezésre álló adatok szerint világszerte 1,5 milliárd fő volt, ami a világ korabeli 6,8 milliárd fős népességének 22%-ával volt egyenlő; a felhasználók fele az ázsiai országokból került ki. A platformok felhasználóinak száma tíz év alatt megháromszorozódott, így 2021 végére elérte a 4,5 milliárd főt. Az érdeklődők serege szakadatlanul növekszik, megközelítve az évi 10%-os ütemet – tavaly év végére az előző 12 hónap is 424 millió fős gyarapodást mutatott. A növekedés dinamikáját jelzi, hogy a közösségi oldalak használatába 2019 áprilisa óta világszerte 1 milliárd fő kapcsolódott be, s hogy a jelenlegi aktív látogatóknak a fele az utóbbi hat esztendőben csatlakozott valamelyik oldalhoz.

A közösségi oldalak közül tíz éve a Facebook volt a leglátogatottabb, vetélytársai közül többen kiestek a versenyből (Foursquare, Cyworld, Mixi), s a mezőny mára gyökeresen megváltozott. A Facebookhoz 2011 novemberében világszerte 800 millióan csatlakoztak,

2. ábra: Az internethasználat egy évtizede (felhasználók számának alakulása évről évre, millió főben) + 2. (kb. a 11. ábra) DAILY TIME SPENT USING THE INTERNET – A naponta internethasználatra fordított idő – A 16–64 éves korosztály internetre fordított átlagos napi ideje (óra, perc), az alkalmazott eszközöktől függetlenül

a hívek 1 milliárdos seregét csak a következő esztendő októberében érte el. A társaság tíz év alatt három és félszeresére növelte felhasználóinak számát, legutóbbi beszámolója szerint havonta 2,9 milliárd aktív érdeklődő keresi fel. Ráadásul további 7 közösségi oldal állítja, hogy havonta 1 milliárdnál többen látogatják, s a közösségi oldalak tipikus felhasználói minden egyes hónapban átlagosan 6,7 különböző közösségi platformot keresnek fel. Az érintett platformokat működtető cégeknek a hirdetéseik által elért közönség nagysága szolgál az adatok forrásául, s közülük tavaly ősszel több társaság módszertani változtatásokat hajtott végre. Ennek fényében belátható, hogy a felhasználók nem feltétlenül azonosak az egyéni felhasználókkal. Egyébként az ukrain konfliktus kapcsán 2021. október végén a nevét Meta elnevezésre változtató Facebook referenciaként közölte, hogy hirdetéseit 2022 januárjában 8,6 millió felhasználót értek el Oroszországban, míg az Instagram a felhasználók 63 millió fős számát adta meg – derül ki az összeállítás módszertani megjegyzéseiből.

A legnépszerűbb közösségi oldal 2022 januárjában a 16 és 64 év közötti internethasználók körében, saját elmondásuk szerint, a WhatsApp volt 15,7%-kal, ezt követte az Instagram 14,5%-kal és a Facebook

14,5%-kal. A TikTok a válaszadók 4,3, a Twitter 3,3%-át nyűgözte le. A világlista tökéletlenségét mutatja, hogy a WeChat elnevezésű platform 11,4%-kal a Facebook után, a negyedik helyen állt, holott kedvelőinek 99%-a a Kínai Népköztársaságban él, amiből a rangsor torzítására lehet következtetni. A közösségi oldalak látogatóinak aránya a világ népességén belül 58,4%-ra rúg, a 13 évesnél idősebbek körében 74,8%-ra. Az internetet használók 93,4%-a egyben a közösségi oldalak ügyfele is, akik körében a férfiak enyhe túlsúlya érvényesül (53,9%).

Egy évtized alatt megváltozott a közösségi oldalaknak a mindennapi életben játszott szerepe. A szerző észrevétele szerint elmúlt az az idő, amikor a megosztásokat a „finom falatok” fényképei uralták. A közösségi oldalak azóta a hírek fellelésének és „fogyasztásának” középpontjába kerültek, ugyanakkor egyre jelentősebb szerephez jutnak a szórakoztatásban is. Egy felmérés szerint, amely a közösségi oldalak használatának legfőbb okára kérdezett rá, az első helyen 48%-kal a barátokkal és családdal fenntartott kapcsolat állt, a másodikra a szabadrádiónak vált percek eltöltése került (36,4%), a harmadikra a hírek olvasása (35%), a negyedikre a szórakoztató és vicces történetek felkutatása (31,1%), majd következett annak kiderítése, miről beszélnek az emberek, továbbá az, hogy ötleteket kapjanak tevékenységekhez és vásárlásokhoz, valamint vélemények megosztása a „barátokkal”.

Az internet használatára fordított idő az összes eszköz figyelembevételével világszerte átlagosan napi 6 óra 58 perc; az elmúlt évben ez a mennyiség napi 4 perces növekményt mutatott. Az átlag mögött hatalmas eltérések rejlenek: Dél-Afrikában a munka-

képes korú lakosság 10 órán és 46 percen keresztül áll kapcsolatban a világhálóval, míg a másik végletet képviselő Japánban ez 4 óra 26 perc. A közösségi oldalaknál átlagosan eltöltött idő a 2013-ban észlelt 1 óra 37 percről 2 óra 27 percre duzzadt, a legutóbbi vizsgált esztendő folyamán növekménye napi 2 perc volt. Ugyanakkor a pandémia kitörését követően a növekedés megtorpant, ami a szerző szerint az internet egyéb célú felhasználása miatt bekövetkezett arányeltolódásra vezethető vissza.

Miközben tavaly az interneten töltött idő napi 4 perccel nőtt, ugyanennyivel csökkent a televíziózásra fordított idő. A GWI (korábban GlobalWebIndex) adatai szerint az internet 16 és 64 éves kor közötti felhasználói a világ átlagában 2021 harmadik negyedében a hagyományos (‘lineáris’) tévéadások befogadására napi 1 óra 50 percet fordítottak, míg az online tévére hozzávetőlegesen napi 1,5 órát – a szerző adatai szerint az utóbbi tavaly átlagosan napi 2 perccel nőtt, míg a hagyományos tévéadások nézése napi 6 perccel csökkent.

Folyamatosan nő a világhálóra mobiltelefonokkal csatlakozva eltöltött idő. Az internetes kapcsolatra fordított napi idő egészén belül 2013-ban aránya 27,3%-ra rúgott, majd 2021 harmadik negyedévére 53,5%-ra szökött fel. Az okostelefonok korántsem szorították ki a számítógépeket és a laptopokat: az internet használóinak több mint 70%-a változatlanul ezeket használja a kapcsolatteremtésre. Az eszközök alkalmazása jelentős földrajzi eltérésekkel jár: Lengyelországban az internet felhasználóinak 90%-a számítógépeket vagy laptopokat vesz igénybe, míg Ghánában a hasonló módon eljárók aránya nem éri el az egynegyedet.

HOLKA LÁSZLÓ

Az időfelhasználás mintái az időskorúak körében

Maddalena Ferranna – J. P. Sevilla – Leo Zucker – David E. Bloom: *Patterns of Time Use among Older People*

NBER Working Paper, 30030. sz. Cambridge, National Bureau of Economic Research, 2022. 1–27. o.

URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w30030/w30030.pdf

A tanulmány az idő felhasználásának az életkor előrehaladásával bekövetkező arányváltozásait igyekszik feltárni. Az időmérleg felvételeinek adatai alapján azt vizsgálja, milyen sajátosságok mutathatók ki a fejlett világ és a fejletlenebb térségek országainál. Az összehasonlítás a felmérésekben szereplő tevékenységek 4 nagy csoportját különbözteti meg, hogy felfedje a keresőtevékenységre fordított időmennyiségek változásait. Kitekint a 65 évesnél idősebb korosztály tagjai időráfordításainak nem és társadalmi-demográfiai helyzet szerinti alakulására. Az elemzés háttérét az időfelhasználás közgazdasági megközelítésének bemutatása adja.

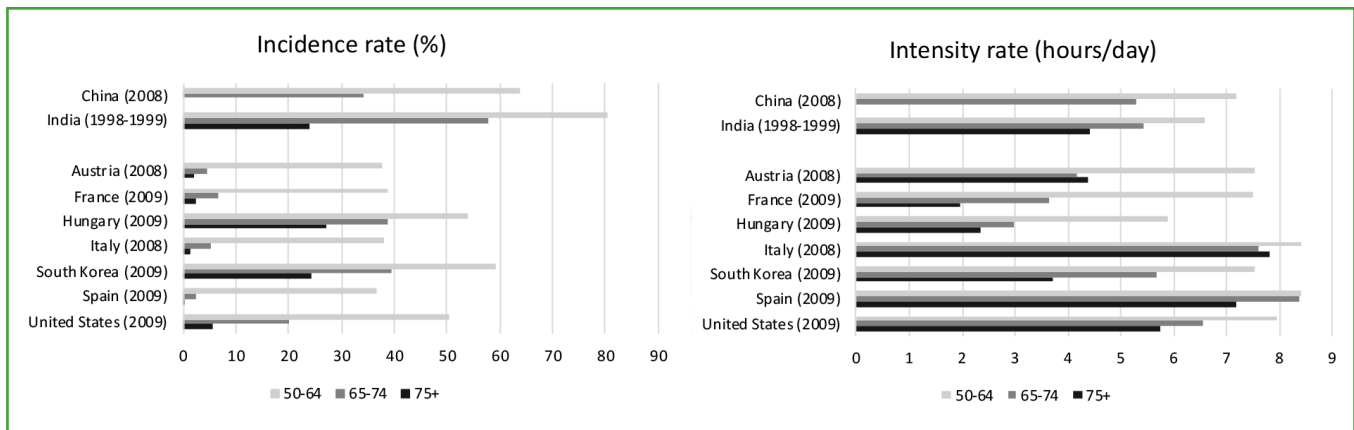
TÁRGYSZAVAK: időmérleg, időskorúak, nemzetközi összehasonlítás

A témára vonatkozó irodalom bemutatásában a tanulmány a közgazdaságtan felfogása felől ismerteti az időfelhasználás feltárásának célszerűségét. Így hivatkozik Gary Becker 1965-ben kiadott elméleti alapvetésére (*A Theory of Allocation of Time – Az időfelhasználás elmélete*), amely többek között a háztartások haszonelvűségét a piacon beszerzett, illetve az otthon készített áruk (és szolgáltatások) és a szabadidő (a teljes fogyasztás) függvényében helyezi el. Ebben a keretben a keresőmunka és a munkán kívüli tevékenységek eloszlása a háztartások preferenciájától, az egyes tevékenységek költségeitől, valamint az idő és a jövedelem által támasztott kényszerektől függ. A közgazdászok az elmélet alapján magyarázták a munkafajták megválasztását, a nyugdíjba vonulás mintáit, a társadalompolitika hatásait a visszavonulásra vonatkozó döntésekre (így a nyugdíjkorhatár emelését, a nyugellátások mértékét, a karkedvezményes nyugdíjaztatás igénybevételét).

Az életkor előrehaladtával visszaszorul a keresőtevékenység szerepe. Ez részben egészségi okokra vezethető vissza, részben a kialakult nyugdíjrendszerek hatására. A humán tőkével foglalkozó tanulmányok a keresőmunkát a képességekbe és a tapasztalatokba történő befektetésként fogják fel. A fiataloknál és a középkorúaknál ennek a befektetésnek a hozamai

hosszabb távon kamatoztathatók. Ezzel szemben az idősebbek humán tőkéje (és vele a keresetük) a náluk fiatalabbakénál gyorsabb ütemben kezd elapadni, lévén, hogy a keresőtevékenységgel eltöltött idő hajlottabb életkorban kevesebb hosszú távú megtérüléssel jár. A keresőtevékenység visszafogása ugyanakkor az életkorhoz kapcsolódó optimalizálási magatartásokhoz is köthető. A közgazdasági megközelítés a háztartásokon belüli munkamegosztást a komparatív előnyök szemszögéből értelmezi: a nők azért fordítanak több időt a nem fizetett tevékenységekre, mert a társadalmi normák kevesebb alkalmat kínálnak számukra a munkaerőpiacon. A nemek közötti különbségek bizonyos mértékig idősebb életkorban is fennmaradnak. Amikor a háztartás egy vagy több tagja nyugdíjba vonul, a háztartáson belül saját belátásuk szerint végzett, nem fizetett munkára fordított idő nem változik lényegesebb mértékben, habár a nemek közötti abszolút eltérések a saját döntés alapján végzett, nem piaci jellegű tevékenységekre szánt idő megnövekedése miatt csökkennek.

Az időskorúak időfelhasználását vizsgáló tanulmányok száma egyre gyarapodik; a főbb megállapítások közül kiemelhető, hogy a hajlottabb korúak egyre kevesebb időt fordítanak a fizikailag megerőltetőbb szabadidős foglalatosságokra, és több időt

3. ábra: A keresőtevékenységet végzők aránya és átlagos időráfordítása egyes országokban, bal oldalt: Keresőtevékenységet végzők százalékos aránya; jobb oldalt: Átlagos időráfordítás, nap/óra

szánnak az otthon falai között végzett, valamint a családhoz kapcsolódó tevékenységekre – akárcsak a vallás gyakorlására.

A szerzők áttekintik az időmérleg adatfelvételi módjait (naplók, tegnapiinterjúk). Ennek kapcsán rámutatnak, hogy bár az időmérleg felvételei reprezentatív módon tükrözik egy-egy ország népességének időfelhasználását, az időskorúakra belőlük leszűrhető információk viszonylag gyérek (általában nem terjednek ki az intézetekben élőkre, ezért nem rajzolható teljes kép a hajlott korúak időbeosztási mintáiról). A nemzetközi egybevetést bonyolítja, hogy míg bőségesen állnak rendelkezésre adatok a fejlett országok lakosságára, a kevésbé fejlettekről ugyanez nem mondható el. Az áttekintés mikroadatokból indul ki, szerepel közöttük az 1970-es évek óta végzett Nemzetközi Időmérlegvizsgálat (Multinational Time Use Survey, MTUS), az Eurostat harmonizált időmérleg-felvétele (Magyarország mindkettőben részt vesz), az Amerikai Egyesült Államok 2003 óta lebonyolított felvétele, a női munkavégzést vizsgáló felmérések (egyebek mellett Kolumbia, Ghána, India, Dél-Afrika, az Amerikai Egyesült Államok, Vietnam), valamint a Jövő Élélmezése elnevezésű vizsgálat (Malawi, Mozambik, Nepál, Ruanda, Uganda). Kiegészítő forrásként bizonyos mértékig alkalmazhatók a munkaerő-felvételek adatai.

A korcsoportok bizonyos felmérésekben aggregáltak, máshol járulékosan fordultak elő. A szerzők a fejlett országok vizsgálatának kiindulópontjaként szolgáló MTUS mikroadait köbös spline interpoláció eljárásával rendezték össze (cubic spline interpolation),

vagyis az egymást követő csomópontokat harmadfokú polinomokkal összekötő módszerrel. A szerzők több csomópont megvizsgálását követően 5 ilyen alkalmazása mellett döntöttek: ennél volt a legkevesebb az átlagos négyzetes hiba gyökeinek száma.

A tevékenységek részletes, bizonyos esetekben jelentős helyi eltéréseket tartalmazó nomenklatúráit 4 nagy csoportba vonták össze, ezek a következők: keresőtevékenység, nem fizetett munka, a fiziológiai szükségletek ellátása és szabadidős elfoglaltságok. A keresőtevékenységek felölelik a főállású, mellékállású, túlórában végzett munkákat, és kiterjednek a járulékos tevékenységekre is (ingázásra, munka közbeni étkezésre fordított idő). A nem fizetett tevékenységek értelemszerűen térítés nélkül.

A fejlett országok jellemző folyamatait az MTUS alapján írhatók le. Ezek röviden úgy foglalhatók össze, hogy az egyének felnőtt korukban idejük tetemes részét keresőtevékenységgel töltik; ennek aránya az idősebb életkorhoz közelítve csökken, de a hetvenes életévig még mindig szignifikánsan pozitív, ami arra utal, hogy egyesek a hivatalos nyugdíjkorhatár elérését követően is változatlanul dolgoznak. A harmincas éveikben lévőknél a keresőtevékenység enyhén visszaesik, ami feltehetőleg a gyermekük gondozásával elfoglalt nők elfoglaltságaival magyarázható. A nem fizetett munka görbéje két kiemelkedést rajzol ki, mégpedig a harmincas és a hatvanas éveikben járónál, s mélyebbre mutat az ötvenes éveiket taposóknál. Az életkor előrehaladtával a keresőtevékenység egy részét felváltja a nem fizetett munka; az ötvenes éveikben járónál tapasztalt visszaesést követően a 65 éves és annál idősebb korosztályoknál a nem fizetett munkára fordított idő napi 1 órával megnő. A szabadidős tevékenységekre a harmincas életévet követően szakadatlanul több idő jut, az MTUS résztvevői esetében a 60 éveseknél és annál idősebeknél meghaladja a napi 6 órát (szemben a középkorúak 4 órával fordítá-

sával) – s hasonlóképp egyre nő a fiziológiai szükségletek kielégítésére fordított idő mennyisége is.

A tevékenységek főcsoportjaira fordított idő tekintetében a korai 2000-es évek folyamán végzett felvételek és az egy évtizeddel későbbi hullámok tanúsága szerint nem észlelhetők komolyabb eltérések az egyes korcsoportok jellemzőiben. Egyetlen különbséggént a nem fizetett munka arányának csökkenése említendő, a keresőtevékenység és a szabadidős tevékenységek emelkedése mellett. A keresőtevékenységgel töltött idő növekedése alapvetően a nők körében figyelhető meg, miközben csökkent a férfiak esetében (feltehetőleg a 2008. évi válság következményeként).

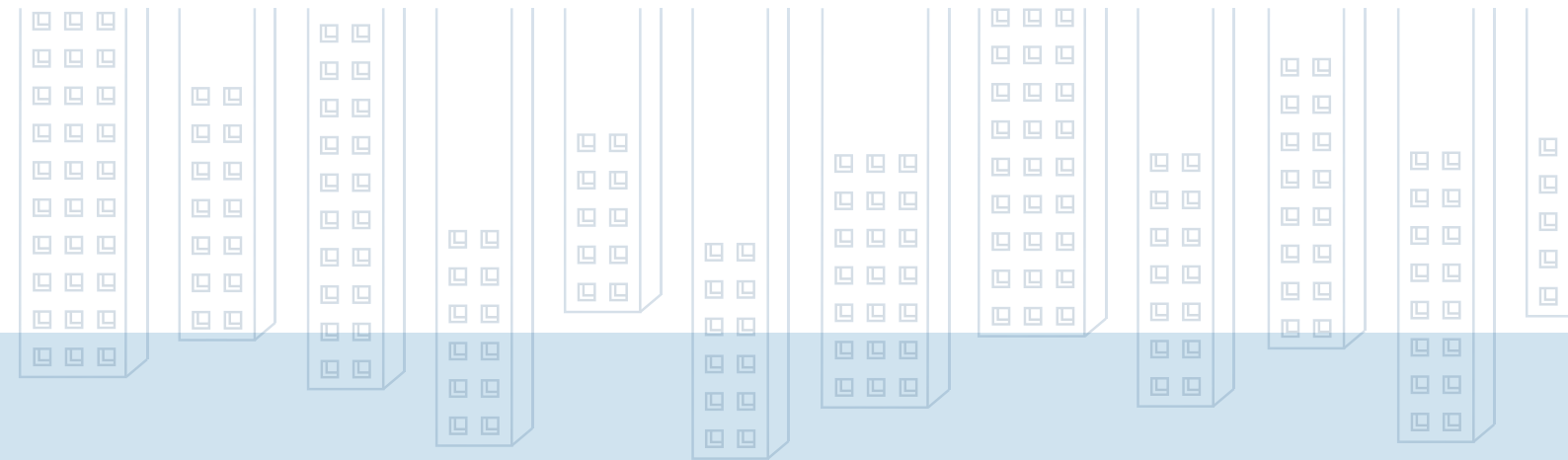
Kérdés, hogy az egyes korcsoportok időfelhasználási mintái függenek-e az adott országok gazdasági fejlettségétől. Kína és India adatai arra utalnak, hogy a 4 tevékenységkategória megoszlása korcsoportonként hasonló mintát követ, mint a fejlett országokban (eltérések egyedül a nem fizetett munkát illetően mutatkoznak) – különbségek az átlagos időráfordításokban figyelhetők meg, nem pedig az ezekre életkor szerint áldozott idő mennyiségében. Így például bár az életkor előrehaladtával a keresőtevékenység egyre kisebb szerepet játszik, az átlagos kínai és indiai megkérdezettek életük folyamán több időt

töltenek vele, mint a fejlett világbeli társaik: az időskorban az eltérés közöttük csaknem napi 2 órára rúg. A szabadidő egyértelműen a fejlettségi szint függvénye, viszont a fiziológiai szükségletekre Kínában és Indiában fordítanak több időt, ami azt sugallja, hogy a személyi higiénia eszközeiben és eljárásaiban meglévő elmaradottságot az időráfordítással kénytelenek pótolni, ami különösen áll az idősebb korúakra.

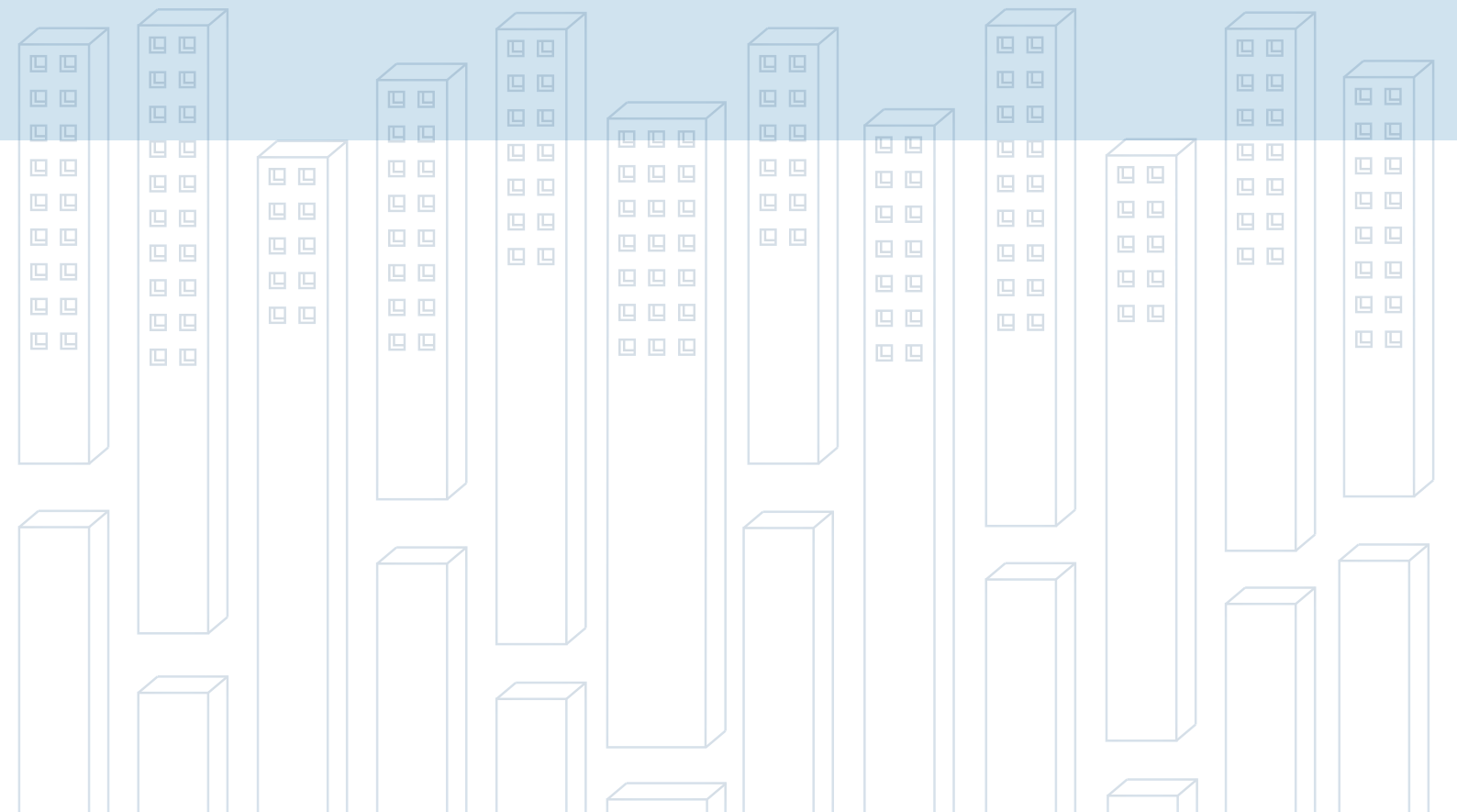
A kínai és indiai megkérdezettek kevesebb időt fordítanak nem fizetett munkára, mint a fejlett országbeliek, amiben a férfiak csekélyebb szerepvállalása tükröződik. A nők nem fizetett munkája hasonlóan alakul, kiváltképp a fiatalabb korosztályok esetében. Míg a nem fizetett munka görbéje Kínában a fejlett országokénak megfelelő, addig Indiában az erre fordított idő az életkorral párhuzamosan egyre csökken.

Amennyire a rendelkezésre álló adatok alapján leszűrhető, a társadalmi-demográfiai helyzet szintén komoly mértékben módosíthatja az időskorúak időfelhasználásának módjait, s nem kevésbé lényeges az egészségi állapot tényezője. A vizsgálat legfőbb következtetése, hogy az időfelhasználás nemzetközi összehasonlíthatóságát akadályozza a felvételek harmonizáltságának hiánya, ebből fakadóan kezelték mértékadóként az MTUS felméréseinek sorozatát.

HOLKA LÁSZLÓ

GAZDASÁG

A csapda elkerülése és a megatrendek elfogadása: ajánlások a közép-kelet-európai uniós tagállamok új növekedési modelljére

Richard Grieveson – Alexandra Bykova – Doris Hanzl-Weiss – Gábor Hunya – Niko Korpar – Leon Podkaminer – Robert Stehrer – Roman Stöllinger: *Avoiding a Trap and Embracing the Megatrends: Proposals for a New Growth Model in EU-CEE*

WIIW Research Report, 458. sz. Wien, The Vienna Institute for International Economic Studies, 2021. 1–89. o.

URL: <https://wiiw.ac.at/avoiding-a-trap-and-embracing-the-megatrends-proposals-for-a-new-growth-model-in-eu-cee-p-5987.html>

A közép-kelet-európai (KKE) térség 11 uniós tagállama fenntartható fejlődésére akkor van esély, ha a szakpolitikáik elkerülik az utóbbi évtizedek csapdáit, igazodnak a jövőben várható globális fejlődési tendenciákhoz. A zöld innovációk mérsékelhetik a feldolgozóipar szakosodott termelésének hátrányait. A KKE-térség az Ipar4.0 megatrendjeihez igazodva növelheti a termelés hozzáadott értékét. Stratégiai kérdés a munkaerőpiac várható demográfiai kihívásainak kezelése is.

TÁRGYSZAVAK: gazdasági fejlettség, globális értéklánc, külföldi közvetlen beruházás (FDI), demográfiai tényezők, megatrend, zöld stratégia, digitális gazdaság, feldolgozóipar, Európai Unió, Közép-Kelet-Európa (KKE), 1995–2019

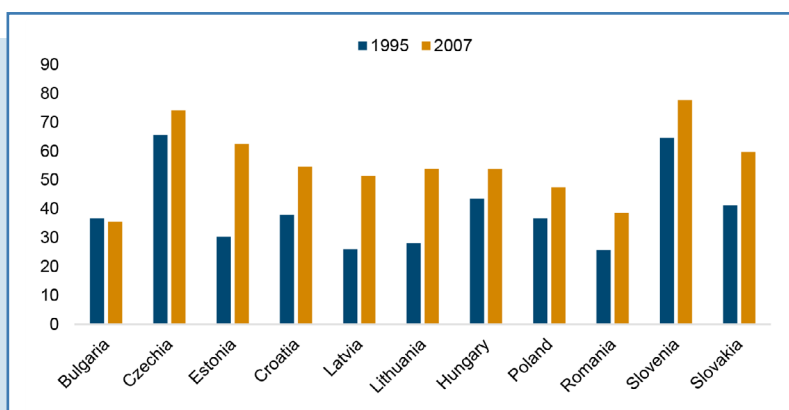
Az Európai Unió új közép-kelet-európai (KKE) tagállamainak jelenlegi növekedési modellje a növekedés határához ér, ezért fenntartható fejlődési pályát kell kialakítani. Ez a stratégia számol a kialakult csapdahelyzetekkel, jobban igazodik a globális fejlődési tendenciákhoz, választ adhat a jelen és a jövő kihívásaira. Az ajánlott stratégia valószínű környezeti és digitális feltételei összefüggnek a megatrendekkel, a KKE-térség munkaerőpiacának demográfiai folyamataival.

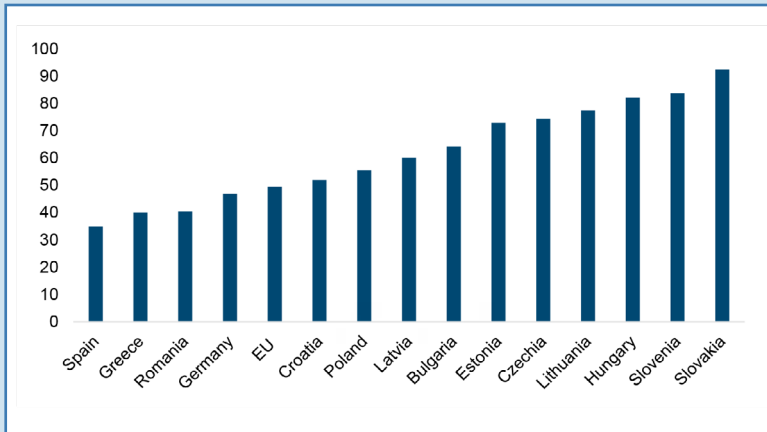
— A vizsgált új tagállamok a 4 Visegrádi (CZ, HU, PL, SK), a 3 balti ország (EE, LT, LV) és a KKE-térség többi 4 országa (BG, HR, RO, SI). A KKE-térség mutatósorozatai az Európai Unió korábbi 15 tagállamának indikátoraihoz hasonlíthatók. – NZ

A KKE-térség piaccgazdaságra áttért országai fokozatosan felzárkózhatnak az Európai Unió korábbi 15 tagállama fejlettségi szintjéhez. A konvergencia

1. ábra: A relatív gazdasági fejlettség* alakulása országok szerint, 1995, 2007, index (EU15 = 100)

*Az új európai uniós tagállamok angol nevük betűrendjében. Az egy lakosra jutó GDP (PPS) reálértéke indexének nevezője az Európai Unió korábbi 15 tagállama 1995., illetve 2007. évi átlagos indikátora.

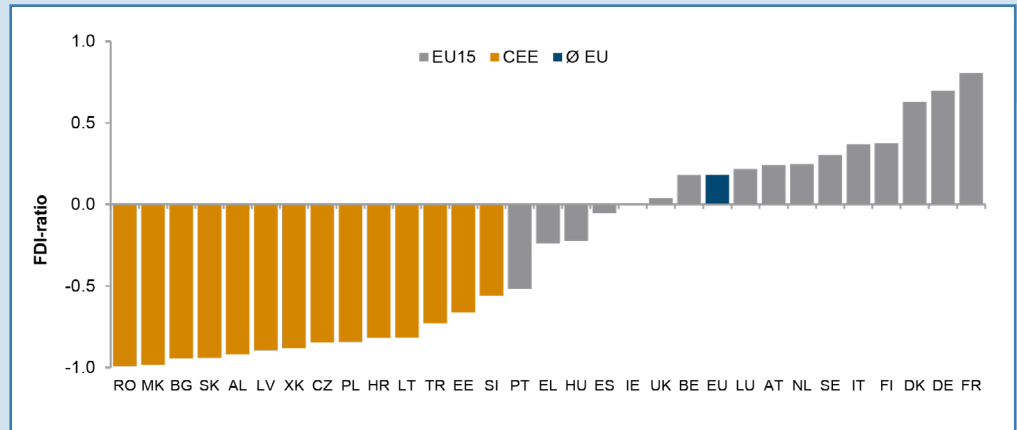

2. ábra: A termékek és szolgáltatások exportaránya országok* szerint, 2019, százalék (GDP = 100)

*A minta országai az exportaráta szerinti rangsorral, angol megnevezéssel. EU jelöli a 28 tagállam átlagát.

3. ábra: A külföldi közvetlen beruházás beáramló (IFDI) és kiáramló (OFDI) európai származású állományának értékaránya* országok szerint, 2016, viszonyszám-különbség [(OFDI/IFDI)-1]

*A minta országai a kétirányú FDI-állományaik előjeles indexe szerinti 2016. évi rangsorral, kétbetűs jelöléssel. eltérő színű a 15 korábbi tagállam és a KKE-térség FDI-állományának viszonyszáma. „EU” a 28 tagállam átlaga. Az egységnyinál kisebb (negatív) különbség (pl. RO, MK, BG) jelzi az Európából beáramló IFDI-állomány többletét, a pozitív különbség (pl. DK, DE, FR) jelzi az Európába kiáramló OFDI-állomány többletét a mérés évéig (2016) halmozva.

A vizsgált országokba beáramló működő tőke (IFDI) ingadozása az évek között összefügg a globális értéklánchoz kapcsolódó zöldmezős beruházásokkal is. A recessziós időszakban csökkent az IFDI GDP-hez mért éves átlagos értéke, és a fellendülés éveiben ismét nőtt. (4. ábra)

A külföldi irányítású feldolgozóipari, valamint más nem pénzügyi vállalatok részesedése az ágazatok hozzáadott értékében rendszerint magasabb a KKE-térségben, mint a 28 uniós tagállam legtöbbjénél. (5. ábra)

A gépjárműgyártás felfutása is magyarázza a feldolgozóipar gyors fejlődését. A KKE-térségbe kiszervezett gyártás a nyugat-európai irányítású globális termelési lánc szakosodott része. Az autóipar 2018. évi termelési értéke a 11 új tagállamban mintegy 170 milliárd EUR, az ágazat (NACE 29) foglalkoztatottjainak száma mintegy 828 ezer fő.

Az autóipar részesedése különösen magas Szlovákia (SK), Románia (RO), a Cseh Köztársaság (CZ) és Magyarország (HU) feldolgozóipara összes termelési értékében.

Az egy foglalkoztatottra jutó termelési érték – a munkatermelékenység – alacsonyabb a KKE-térség gépjárműgyártásában, mint az Európai Unió nyugat-európai országaiban. (6. ábra)

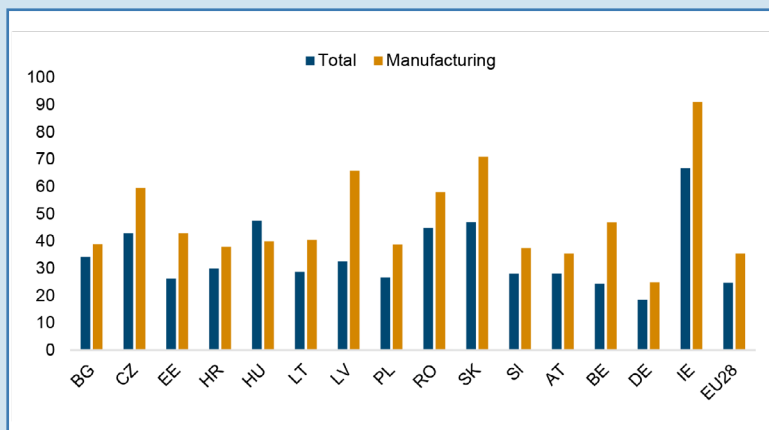
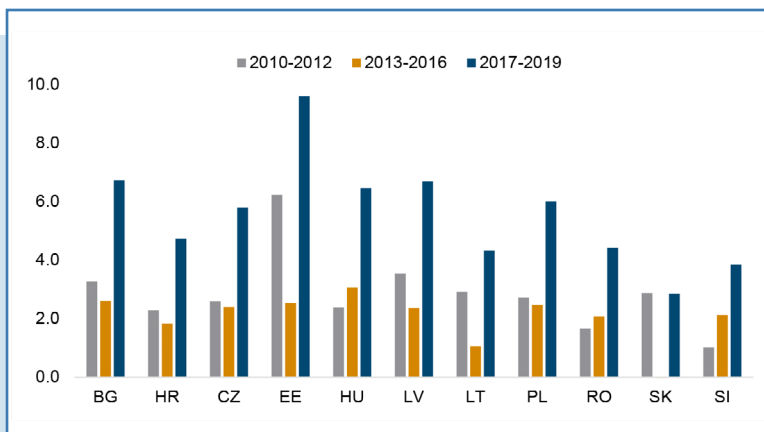
feltételei egymástól eltérők a 11 új uniós tagállamban. Az egy lakosra jutó GDP szintje gyorsabban nőtt a globális gazdasági válságig e térségben, mint 2007 után. (1. ábra)

A KKE-térség felzárkózásában közös hajtóerő az export korábbinál kedvezőbb feltétele a 28 uniós tagállam belső piacán. A vizsgált viszonylag kis, nyitott nemzetgazdaságok exportaránya nagyobb, mint az uniós átlag. (2. ábra)

A külföldi közvetlen beruházás (foreign direct investment – FDI) növekvő állománya javította a termékek, szolgáltatások exportképességét. Lényegesen nagyobb az Európából beáramló FDI (IFDI) állománya a KKE-térségben, mint az onnan Európába kiáramló működő tőke (OFDI) állományának értéke. (3. ábra)

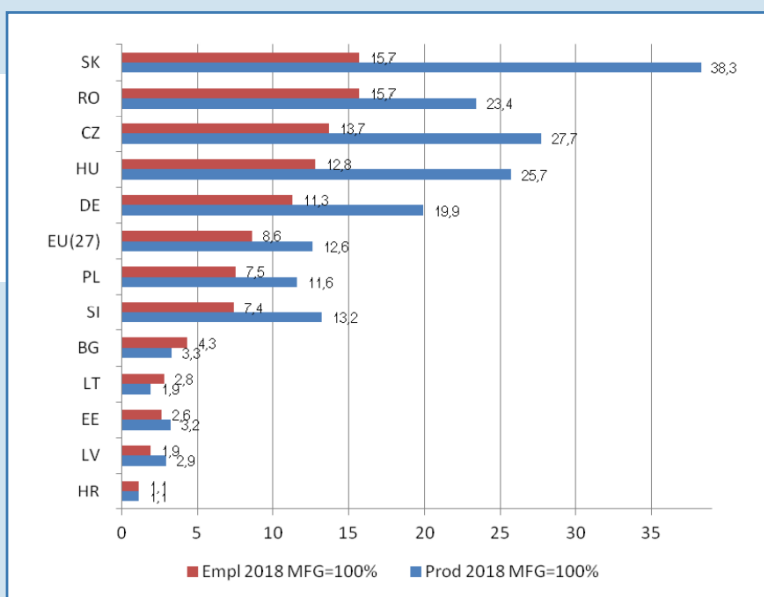
4. ábra: A beáramló külföldi közvetlen beruházás (IFDI) átlagos rátája* országok és időszakok szerint, 2010–2019, százalék, (GDP = 100)

*A KKE térség országai kétbetűs jelöléssel, betűrendben. A 3 időszak (2010–2012, 2013–2016 és 2017–2019) átlagos IFDI-rátái a GDP százalékában.

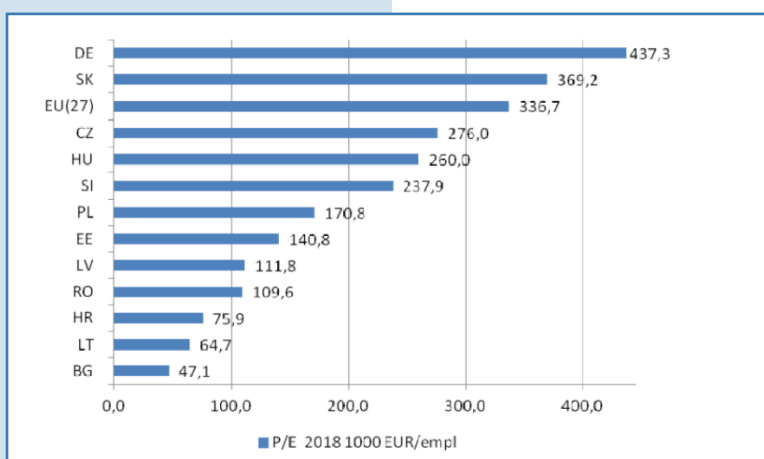
5. ábra: A külföldi irányítású összes nem pénzügyi, illetve feldolgozóipari vállalat részesedése az összes hozzáadott értékben országok* szerint, 2018, százalék (összes vállalat = 100)

*A tagállamok kétbetűs jelöléssel, betűrendben, EU28 az átlagos viszonyszám jele. A bal oldali oszlop az összes külföldi irányítású nem pénzügyi vállalat hozzáadott értékének részesedése, a jobb oldali oszlop a feldolgozóipari vállalatok értékaránya (összes vállalat = 100).

6. ábra: A gépjárműgyártás termelési értékének és foglalkoztatottjai számának részesedése (felső ábra, %, feldolgozóipar – MFG = 100) és az egy foglalkoztatottra jutó termelési érték (alsó ábra, 1000 EUR/fő) országok* szerint, 2018

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű táblázatainak adataiból. Az országok az indikátor szerint rendezve, kétbetűs jelöléssel, az EU27 az összes tagállam átlagos viszonyszáma. A felső ábra felső oszlopsorozata a foglalkoztatottak számának, az alsó a termelési értéknek a százalékos részesedése az ország feldolgozóiparában (MFG = 100). Összehasonlításként Németország (DE) ágazati (NACE.29) indikátorai.

Az Ipar4.0 technológiái a korábbiaknál nagyobb arányban alkalmaznak programozott eszközöket, robotokat, és a gépjárműgyártás példamutató az automatizálásban. Ezek az innovációk csökkentik a rutinműveletet végzők álláshelyeit, növelik a magasabb képzettséget igénylő ipari munkahelyek számarányát.

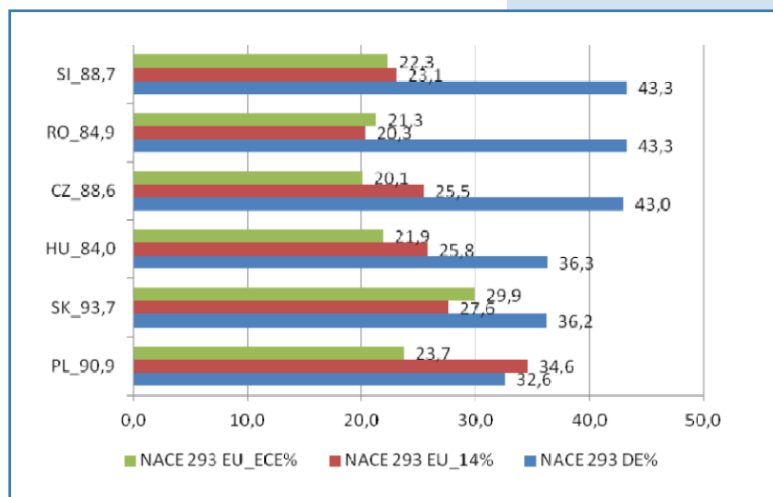
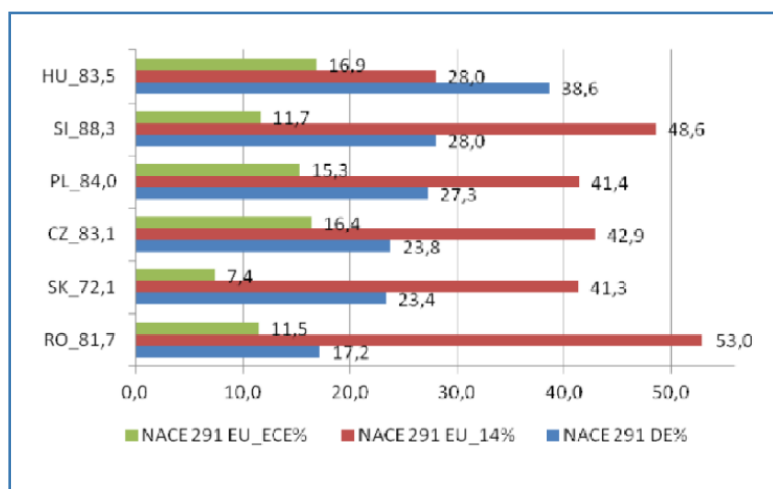
— A robotok 10 000 foglalkoztatottra jutó 2017. évi száma Lengyelország autógyáraiban 165 (a többi feldolgozóipari ágazat átlagában 24). Az ipari robotok sűrűségi mutatói (db/10 000 fő) a többi tagállamban: Magyarország 338 (43), Cseh Köztársaság 483 (56), Szlovákia 761 (35), Szlovénia 1075 (80), ugyanakkor Németország autóiparában mintegy 1160 (48). – NZ

Az autóipar egyik alágazata a gépjárműgyártás (NACE 291), a másik az autó részegységeinek, alkatrészeinek gyártása (NACE 293). A KKE-térség autóipara különösen sérülékeny a magas exportráta, az átlagosnál koncentráltabb piacszerkezet miatt. A globális értékláncok termelői az autóipari kész- és félkész termékeik exportjának túlnyomó részét az Európai Unióban értékesítik. (7. ábra)

A karbonsemleges fejlődési pálya a zöld stratégia programjaival érhető el (Retief [2016]). A vállalatok törekvése az ipari termelés energiahatékonyságának (energy efficiency) javítása, a belföldi anyagfelhasználás (domestic material consumption – DMC) hatékonyságának növelése. (8. ábra)

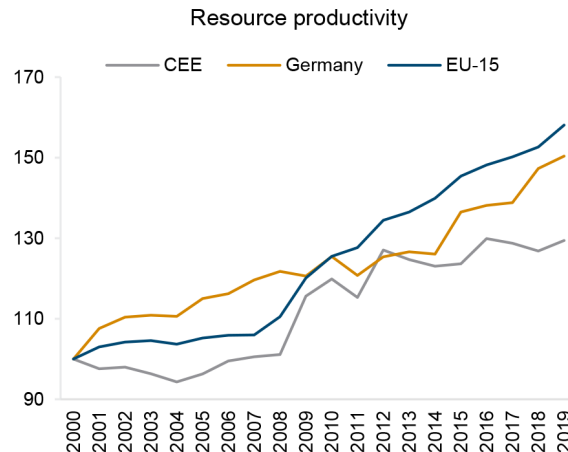
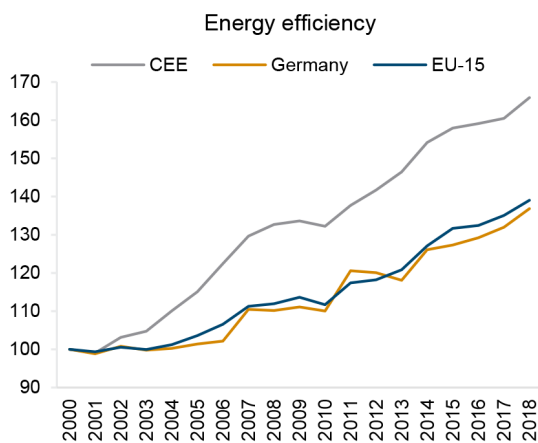
— A KKE-térség energiahatékonysága 2000-ben alacsonyabb volt, mint a 15 korábbi tagállamé, és a 2018. évi indikátor már mintegy 20%-kal kisebb annál. A globális termelési láncok szakosodott ipari termelése is magyarázza, hogy viszonylag alacsony a termékek hozzáadott értéke ebben a térségben. A belföldi anyagfelhasználás (DMC) átlagos hatékonysága mintegy 17%-kal kisebb a KKE-térség országaiban, mint a termelés nagyobb anyagigényű szakaszait oda kiszervező 15 korábbi uniós tagállamban. – NZ

A szakosodás jellemzője a globális értékláncokban, hogy az alacsony hozzáadott értékű gyártás és összeszerelés műveletei a KKE-térség iparában sokkal nagyobb arányúak, mint a 28 tagállam átlaga (Kalaitzi et al. [2021]). A nyugat-európai tagállamok viszont

7. ábra: A gépjárművek (NACE 291, felső ábra) és a részegységeik, alkatrészeik (NACE 293, alsó ábra) összes exportjának megoszlása gyártó országok és a kivitel rendeltetése* szerint, 2019, % (a termékcsoportok exportja = 100)

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű adataiból. Az országok kétbetűs jelöléssel, rendezés a Németországba (DE) exportált termékek részesedése szerint. Felső oszlopok sorozata a KKE-térség (ECE), az alsó Németország, középső az Európai Unió többi 14 országának százalékos részesedése az exportban, a vizsgált 3 értékarány összege az exportáló KKE-ország jele mellett, százalékban.

8. ábra: Az energiahatékonyság (bal oldali ábra, EUR/Mtoe) és a belföldi anyagfelhasználás hatékonysága (jobb oldali ábra, EUR/DMCkg) alakulása térségek* szerint, 2000–2018, index (2000 = 100)

*A térségek: KKE-térség (CEE), Németország, az unió korábbi 15 tagállama (EU15). Az energiahatékonyság mértéke: a primer energia egységnyi tömegére jutó GDP-érték (EUR/Mtoe). A belföldi anyagfelhasználás hatékonyságának (DMC) mértéke: a felhasznált anyag egységnyi tömegére jutó GDP-érték (EUR/DMC kg).

sokkal nagyobb hozzáadott értéket érnek el a globális értékláncokban, megtartva a folyamatok irányítását, a tudásalapú kutató-fejlesztő tevékenységeket, a piaci és az értékesítést követően az alkalmazást támogató gazdasági szolgáltatásokat, a szakosodott sorozatgyártás szakaszait az új tagállamokba kiszervezve. (9. ábra)

— A visegrádi csoport vizsgált feldolgozóipari ágazatai közül az elektronikai (ENIC), a gépi berendezést gyártó (MASH) és a járműgyártó (VEH) tevékenységek foglalkoztatottjai legalább 13%-kal nagyobb részesedésűek, mint a 28 tagállam átlaga a 2003 és 2020 közötti időszakban. Ennél kedvezőbb a gyógyszer-gyártás (PHA) értékalkotása, a folyamat magasabb hozzáadott értékű szakaszai (HQ, ICT_R&D, MARK, SUP) foglalkoztatottjainak számarányai közelebb vannak az uniós átlaghoz.

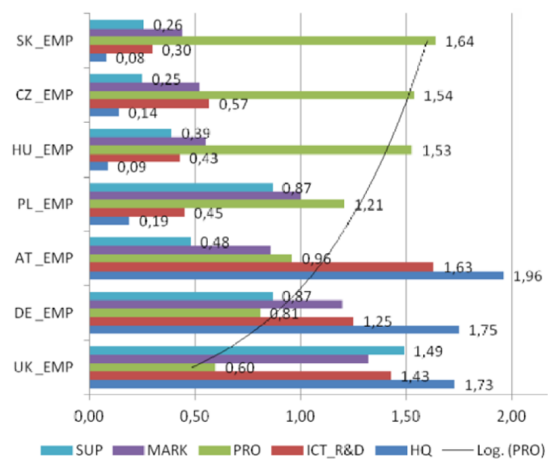
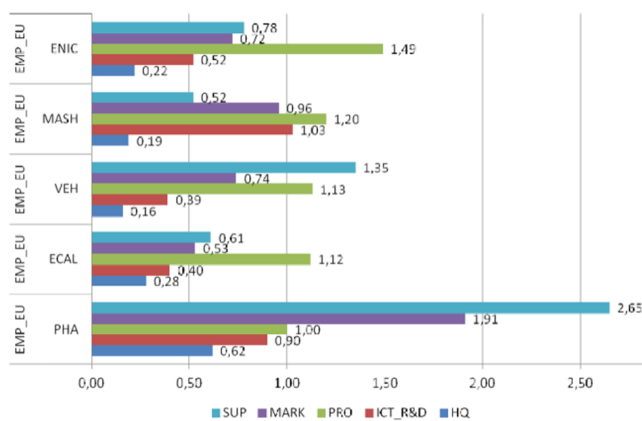
A funkcionális szakosodás (relative functional specialisation – RFS) jellemzője, hogy a legkisebb hozzáadott értékű gyártó tevékenységek (PROD) átlagos részesedése magasabb a Visegrádi Csoport tagállamai (CZ, HU, PL, és SK) feldolgozóiparában, mint például a vizsgált brit (UK), németországi (DE) és ausztriai (AT) ágazatok megfelelő létszámarányai. – NZ

A fenntartható fejlődés kulcsterülete a digitális gazdaság, amely új munkahelyeket hoz létre, korábbiakat feleslegessé tesz, javítja a termelékenységet,

szélesíti a távmunka alkalmazásának lehetőségeit. Az internet-hozzáférés aránya a KKE-térség városi körzeteiben sokkal magasabb, mint a vidékiekben, a kistelepüléseken.

— Az internetes csatlakozások 2018. évi számaránya Bulgária vidéki háztartásai átlagában 20 százalékponttal alacsonyabb, mint a városokban, a két településtípus digitális szakadéka Romániában (14), Horvátországban (11) és Szlovéniában (11 százalékpont) is nagyobb, mint az Európai Unió átlagos különbsége. A távmunka esélye a vidéki háztartásokban azért is kisebb, mert ott sokkal alacsonyabb a digitalizált otthoni munkahelyek számaránya és kevesebb a kellő informatikai felkészültségű aktív korú lakos. A nagyvállalatokra a digitalizált munkahelyek nagyobb sűrűsége (digital intensity by firm size) jellemző, például Szlovéniában ez a számarány 2018-ban 66%, ugyanakkor a kis- és közepes vállalatoké (KKV) csak 21%. Lengyelországban is nagy a digitális szakadék (50 és 9%) a vállalat méretkategóriája szerint. – NZ

A megatrend jellemzője, hogy növekvő tendenciájú a digitalizált eszközök beruházásainak értékaránya GDP-hez mérten, és változik a digitális eszközök állományának szerkezete (ITU [2021]). A nyugat-európai nemzetgazdaságok digitalizálásának mértéke lényegesen nagyobb, mint a KKE-térség országaié.

9. ábra: Az értékalkotás szakaszainak* átlagos munkaerőarányai a KKE-térség feldolgozóipari ágazatai** (bal oldali ábra) és tagállamok (jobb oldali ábra) szerint, 2003–2020, index (EU28 = 100)

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű adataiból. A két ábrán az értékalkotás szakaszai: a folyamat irányítása (HQ), K+F és informatika (ICT_R&D), gyártás (PRO), piaci munka (MARK), az értékesítést követő támogatás (SUP).

**A bal oldali ábra a 4 visegrádi ország (CZ, HU, PL, SK) átlagos munkaerő-ráfordításának viszony-száma a teljes időszakban 5 feldolgozóipari ágazat vállalataiban (alulról fölfelé): gyógyszeripar (PHA), elektromos berendezések (ECAL), járművek (VEH), gépi berendezések (MASH), elektronikai, optikai termékek (ENIC) gyártása. A jobb oldali ábra az 5 ipari ágazat átlagos viszony-száma az értékalkotás szakaszai szerint, a tagállamok kétbetűs jelöléssel. A létszamarányok rangsora a gyártás (PRO) szerint.

Az összes állóeszköz értékében különböző arányúak a felmért híradástechnikai eszköz, a számítógép, valamint az adatbázis és a szoftver kategóriák a minta országai szerint.

— A KKE-térségben alacsonyabb például az ipari robotok sűrűsége, kevésbé elterjedt az adatfelhők informatikai szolgáltatása (cloud services), valamint a nagysebességű internetes csatlakozás. A korszerű informatikai felkészültséggel is rendelkező munkaerő számaránya itt alacsonyabb, mint a 15 korábbi uniós tagállamban. – NZ

Kedvezőtlenek a fejlődés demográfiai feltételei a Covid19-járványt megelőzően összeállított népesség-előreszámítás szerint, mivel az aktívkorúak

(15–64 évesek) növekvő számarányban tartanak el inaktívakat. A növekedő tendenciájú függőségi ráták figyelembe veszik a KKE-térség be- és kivándorlása-inak várható egyenlegeit is. A munkaerő fogyó bel-földi kínálatát kiegészítheti az Európai Unió kívülről beáramló, viszonylag alacsony képzettségi színvonalú és olcsóbb munkaerő.

Befolyásolja a nemzetközi vándorlást a küldő országok jövedelmi szintjének és munkanélküliségi rátájának alakulása. Elszívó hatású a nagyobb munkajövedelmet és kedvezőbb munkafeltételeket kínáló uniós tagállamok munkaerőpiaca a viszonylag magas képzettségű munkavállalók körében. Várható a fejlett technológiák álláshelyeinek növekvő számaránya (OECD [2017]).

Felülvizsgálták a népesség előreszámítás eredményeit a Covid19-járvány hatásaival is számolva, eszerint a KKE-térség munkaerő-kereslete nagyobb lehet 2030-ig kitekintve, mint a vándorlási egyenleggel számított kínálat.

— A megismételt népesség-előreszámítás alapváltozatában a kínálatnál nagyobb munkaerő-kereslet 2028 után várható Németországban. Ilyen többlet-kereslet 2028 és 2033 között alakulhat ki a Visegrádi Csoport 4 országában.

A demográfiai folyamatokat meghatározza a minta országainak egymástól eltérő termékenységi, illetve halálózási rátája, vándorlási egyenlege. A horvátországi és a romániai munkaerőpiac itt említett egyensúlyi helyzete a globális járvánnyal is számoló újabb elemzés alapváltozatában később (2040-ben, illetve 2047-ben) várható. – NZ)

A KKE-térség gazdasági fejlődésében kialakult csapda lényege, hogy mind jobban kimerülnek a

korábbi növekedési tartalékok. Gyökeresen új technológiai feltételek alakulnak ki, a körvonalazódó megatrendek más szakpolitikai súlypontokat indokolnak. A „megatrend” fogalmába a lényeges és hosszabb távon érvényesülő globális hatású hajtóerők tartoznak, amelyek a jelenben is megfigyelhetők (Artuso–Guijt [2020], Bukowski–Śniegocki [2017], EU [2022], Ferry–Downes [2020], European Commission [2019]).

Igazolt, hogy a globális válság előtti években az uniós csatlakozás hozzájárult a KKE-térség viszonylag gyors gazdasági fejlődéséhez, ez is elősegítette a közeledésüket a 15 korábbi uniós tagállam szintjéhez. A tanulmányban ajánlott új fejlődési pálya jellemzője, hogy csökkenteni szükséges a korábbi túlzott szakosodást, a viszonylag alacsony belföldi hozzáadott értékű beszállítások részesedését (WIIW [2021]).

Az új pálya révén alkalmazkodás ajánlott az Ipar4.0 és a digitalizált gazdaság megváltozó technológiáihoz. Várható, hogy a korábbiaktól eltérő lesz a külföldi közvetlen beruházások (FDI) ágazati, térségi és termelési szerkezete, nagyobb lehet a tudásalapú tevékenységek részesedése a KKE-térségben is.

Új esélyeket kínál a zöld stratégia (green transition), főként a karbonsemleges növekedési program. Az ajánlások kiterjednek a munkaerőpiac várható demográfiai feltételeire is. Az automatizálás csökkenti az alacsony bérszintű és legfeljebb közepes képzettségű munkahelyek számarányát. A globális értéklánc tudásalapú és nagyobb hozzáadott értékű termelési fázisainak vonzása módosítja a KKE-térségben is a humántőke összetételét, képezettségét, jövedelemszintjét.

NÁDUDVARI ZOLTÁN

IRODALOM

- ARTUSO, F. – GUIJT, I. [2020]: *Global Megatrends: Mapping the Forces that Affect Us All*. Oxford, Oxfam. <https://doi.org/10.21201/2020.5648>
- BUKOWSKI, M. – ŚNIEGOCKI, A. [2017]: *Megatrends From acceptance to action*. Warsaw, Warsaw Institute for Economic and European Studies. <https://wise-europa.eu/wp-content/uploads/2018/01/WISE-Megatrends.pdf>
- EU [2022]: *The Megatrends Hub 14 Global Megatrends relevant for the future of Europe*. European Commission. https://knowledge4policy.ec.europa.eu/foresight/tool/megatrends-hub_en
- EUROPEAN COMMISSION [2019]: *Global Trends to 2030: Challenges and Choices for Europe*. Publications Office. <https://doi.org/10.2872/074526>
- FERRY, M. – DOWNES, R. [2020]: *Mega-trends and Development Traps: How are Regional Policies Responding?* Glasgow, European Policies Research. https://eprc-strath.org/wp-content/uploads/2021/10/EoRPA_Report_201_Annual_Review_of_Regional_Policy_2019-20.pdf
- ITU [2021]: *Digital trends in Europe 2021. ICT trends and developments in Europe, 2017–2020*. Geneva, International Telecommunication Union. https://www.itu.int/en/ITU-D/Conferences/WTDC/WTDC21/Documents/RPM/EUR/Digital-Trends_Europe-E.pdf
- KALAITZI, D. et al. [2021]: *Megatrends and Trends Shaping Supply Chain Innovation*. In Fornasiero, R. – Sardesai, S. – Barros, A.C. – Matopoulos, A. (eds): *Next Generation Supply Chains*. Cham, Springer. 3–24. o. https://doi.org/10.1007/978-3-030-63505-3_1
- OECD [2017]: *Future of work and skills*. Hamburg, Organisation for Economic Co-operation and Development. https://www.oecd.org/els/emp/wcms_556984.pdf
- RETIEF, F. – BOND, A. – POPE, J. – MORRISON-SAUNDERS, A. – KING, N. [2016]: *Global megatrends and their implications for environmental assessment practice*. *Environmental Impact Assessment Review*, 62–60. o. <http://dx.doi.org/10.1016/j.eiar.2016.07.002>
- WIIW [2021]: *A new growth model for EU-CEE - Avoiding a trap and embracing the megatrends*. The Vienna Institute for International Economic Studies. 2021. december 2. https://www.youtube.com/watch?v=y80osvr_G9g

A háború gazdaságpolitikai következményei

Jean Pisani-Ferry: *The economic policy consequences of the war*
Bruegel Blog, 2022. március 8. (online)

URL: <https://www.bruegel.org/2022/03/the-economic-policy-consequences-of-the-war/>

Az ukrajnai háború és különösen az oroszországi importot korlátozó szankciók rávilágítanak az energiaforrástól való függés gazdasági, biztonsági kockázataira. Az energiahordozók példátlan árszintnövekedése hatással van a nemzeti, valamint az uniós költségvetés bevételeire és kiadásaira. A földgáz-importtól való függést európai beruházások mérsékelhetik középtávon. Az ukrajnai menekültek humanitárius programjai, az uniós tagállamok védelmi kiadásainak szándékolt növelése ugyancsak indokolják a költségvetés újratervezését, a nemzeti és uniós szakpolitikák újratervezését.

TÁRGYSZAVAK: gazdaságpolitika, gazdasági szankció, földgáz, importtól függés, orosz–ukrán háború, Európai Unió, költségvetés, védelmi kiadás, 2019–2025

A 2022. februárban indult ukrajnai háború súlyos sokkhatások forrása az Európai Unió tagállamai számára is. Erős függőség alakult ki az oroszországi energiahordozók importjától, és az importszerkezet diverzifikálása tetemes beruházást igényel. Ez a háború okozta válság és megoldása országoként eltérő. Az Oroszország elleni gazdasági szankciók korlátozzák a megdrágult energiahordozók importját 2022 tavaszától. Többletkiadással jár az ukrajnai menekültek ellátása és a humanitárius program.

— Konjunktúrakutatók 2022. márciusi előrejelzése szerint az ukrajnai háború várható közvetlen költségvetési hatása az Európai Unió tagállamaiban a 2022. évi GDP átlagosan legalább 1,1%-ának megfelelő. Az év első negyedében bizonytalan az ukrajnai háború időtartama, várható költségvetési hatása, nem ismertek a várható veszteségek. Az ukrajnai háború 2022. évi költségvetési hatása akár a GDP 4%-át is elérheti az Európai Unió átlagaként, országoként eltérő rátákkal. – NZ

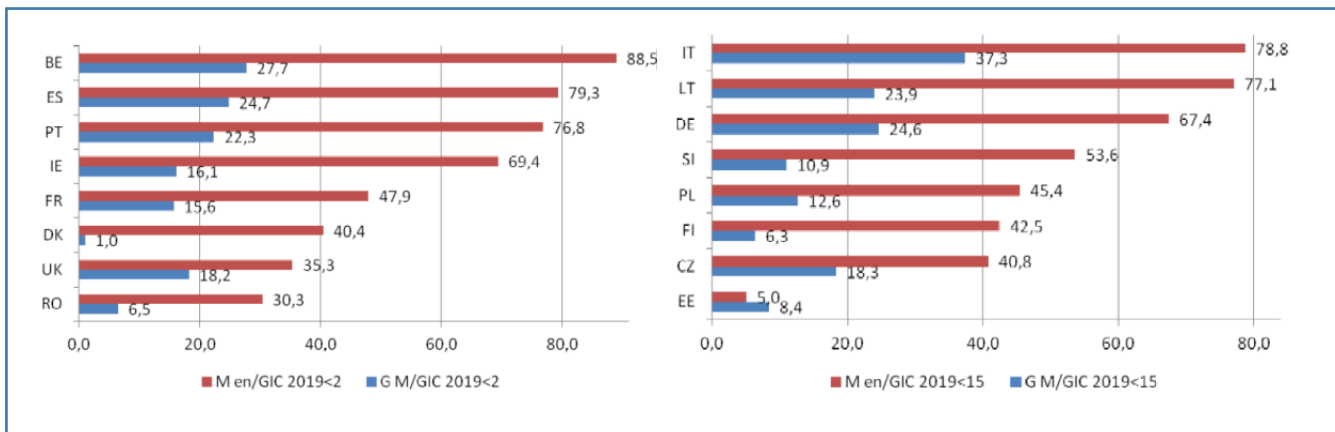
A korábbi uniós gazdaságpolitikai stratégiák újabb felülvizsgálata indokolt, miután a tagállamok kialakították a Covid19-járványt követő helyreállítás programjait. Számolni kell a 2022-ben kitört háború várható makrogazdasági, költségvetési, biztonsági, szociális védelmi hatásaival is. Módosulnak a növeke-

dési pályák, és össze kell hangolni a válságkezelés makrogazdasági döntéseit, azok költségvetési fedezeteit. Időszerű az uniós belső piac szabályozásának felülvizsgálata, ahol az ukrajnai háború tartós zavart okozhat a nemzetközi kereskedelemben. Fontos tényező az erősödő infláció, az importált energiahordozók piaci árának globális növekedése. Elemezni kell az erre válaszként alkalmazott hatósági árszabályozás hatásait (*Stewart–Bolton [2022]*).

A nemzeti adójogszabályok, támogatási feltételek korrigálása hozzájárult olyan támogatási politikához, amely a sérülékeny (kis jövedelmű) háztartásokat segíti a nagyobb energiaszámlájuk fedezésében (*Sgaravatti–Tagliapietra–Zachmann [2022]*). A válságkezelés módosítja a korábban elfogadott költségvetés bevételi és kiadási tételeit, rontja az egyensúlyt, növeli a kormányzat adósságát.

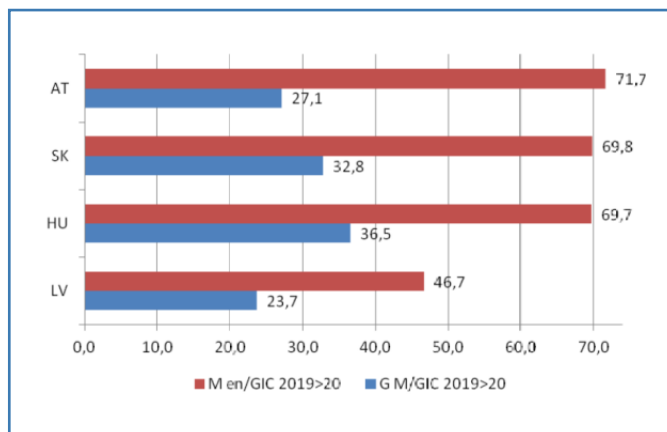
— Az elektromos energia árszintjének növekedése összefügg a tüzelőanyagok drágulásával. Az ebből eredő inflációs hatás – akár átmeneti – tompítása gazdaságpolitikai döntésekkel érhető el, mind az egyes tagállamokban, mind az Európai Unió energiaszabályozási mechanizmusában (*Apunn [2022]*, *Kpodar–Liu [2021]*, *Boone–Elgouacem [2021]*, *Putriastuti–Hanita–Yusgiantoro [2021]*).

A francia kormány például költségvetési támogatással mérsékelte az energiapiac inflációgerjesztő hatá-

1. ábra: Az összes energiahordozó és a földgáz importjának rátája az oroszországi földgáz importjától való függés* nagysága és országok szerint, 2019, % (a belföldi bruttó energiafelhasználás = 100)

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű adataiból. Az országok kétbetűs jelöléssel, rangsor az energiahordozók importjától való függés (Men) éves rátája szerint. A felső diagramsozort az összes importált energiahordozó (Men), az alsó az importált földgáz (GM) százalékos aránya a belföldi bruttó energiafelhasználásban (Gross Inland Consumption – GIC). Az ábra részei a földgáz oroszországi importjától való függés 3 nagyságcsoportha szerint, a viszonyszám (GIC = 100) a bal felső ábrán kisebb 2%-nál, a jobb felső ábrán 2–20%, az alsó ábrán nagyobb, mint 20%. A térségek szerinti kartogram a 2. ábrán.

A vizsgált európai országok kitétsége az oroszországi energiahordozók importjának a következő viszonyszámokkal elemezhető:

- az importált energiahordozók együttes aránya a belföldi energiafelhasználásban (= 100),
- a földgázimport részesedése a belföldi energiafelhasználásban (= 100),
- az Oroszországból importált mennyiség részesedése az összes földgázimportban (= 100).

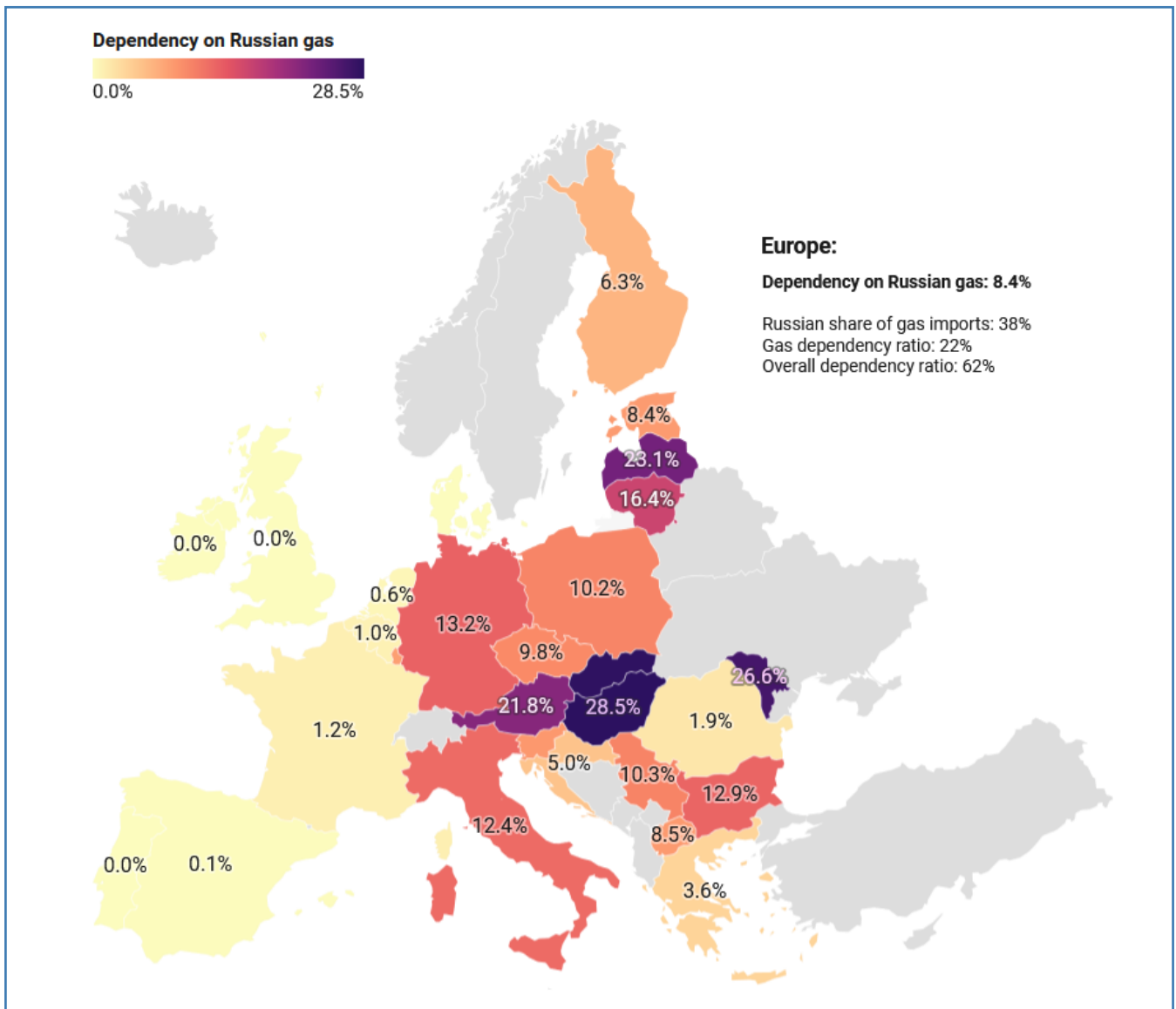
Az uniós tagállamok energiamérlege különböző mértékben függ az összes energiahordozó és ebből a földgáz importjának mennyiségétől. Az elemzés mutatója az oroszországi földgáz részesedése, amely ráta a balti és a közép-kelet-európai tagállamok földgáz-importjában a legnagyobb. (1. ábra)

— A bruttó energiafelhasználás az összes belföldi gazdasági egység éves felhasználását tartalmazza (gross demand for energy), ennek része az energiatermelés önfogyasztása, az elosztás, az átalakítás, valamint a végső fogyasztók felhasználása és az úgynevezett statisztikai különbség is. A földgáz importjától való függés százalékos rátájának (dependency) számlálója a nettó import, a nevezője a belföldi bruttó energiafelhasználás (GIC) éves mennyisége országok szerint. – NZ

sát 2021 nyarán, ez az intézkedés a GDP 0,5–1%-ának megfelelő hatású. Az ukrajnai háború várható inflációs hatásai megkétszerezhetik ezt a többletkiadást 2022-ben. – NZ

Az oroszországi kőolaj és földgáz importjának súlya az átlagosnál sokkal nagyobb az Európai Unió több tagállama energiamérlegében.

— Az Európai Unió 2019. évi kőolajimportjában Oroszország részesedése több mint 200 milliárd EUR, és a földgázimportban is közel 200 milliárd EUR. A 2019. évi átlagos világszintű árak 200 USD/barrel, illetve 100 EUR/MWh az elvégzett hatásvizsgálatok szerint. Ennek alapján Oroszország mennyiségi aránya az Európai Unió 2019. évi földgázimportjában – a Covid19-járvány előtti évben – 41%, a kőolaj importjában 27%, a szén importjában mintegy 47%. (Evans [2022]) – NZ

2. ábra: A primer energiafelhasználás függőségi rátája az oroszországi földgáz importjától* országok szerint, 2019, % (a belföldi bruttó energiafelhasználás = 100)

*A színjelölésű kartogram a földgáz oroszországi importját a belföldi bruttó energiafelhasználás (GIC) 2019. évi mennyiségéhez viszonyítja. Ezek a függőségi ráták az 1. ábrán összehasonított 2019. évi mutatókkal számíthatók. A földgáz oroszországi beszerzésének súlyai országok szerint különbözők a (a földgáz összes 2019. évi importja = 100).

Adottság a szállító, elosztó, feldolgozó és tároló létesítményeik földrajzi, technológiai specifikációja. Nagy kapacitású kőolaj- és földgázvezetékek épültek a távoli oroszországi lelőhelyek és a rendeltetési országok között. Ez az infrastruktúra megfelel

a nagy volumenű oroszországi szerződéses energia- szállításoknak. A hálózatot a részes államok építették meg, és piaci alapon számolják el a kőolaj- és földgázszállításokat. (2. ábra)

— A földgáz és más energiahordozók nettó importja mutatósorozatainak forrása az Eurostat adatbázisa, a származási és a rendeltetési országok szerinti bontásban. A földgázimport fontosabb beszerzési forrása Európában: Oroszország, Norvégia, Azerbajdzsán, Észak-Afrika. A cseppfolyósított földgáz (Liquefied natural gas – LNG) más földrészekről is érkezik, tengeri szállítással.

Viszonylag nagy a belföldi kitermelésű földgáz aránya például Románia energiafelhasználásában. A kiépült európai nemzetközi energiavezetékek több országon át haladnak a kitermelés oroszországi térségeiből a felhasználás helyéig (Naumenko [2018], Sziklai–Kóczy–Csercsik [2020]). – NZ

A megépült infrastruktúra magyarázza a tagállamok különböző függőségét a földgáz oroszországi importjától. A függés sokkal kisebb a távolabbi – brit, skandináv, francia – és a dél-európai gazdaságokban, mint a közeli térségekben (McWilliams–Sgaravatti–Tagliapietra, Zachmann [2022]). Az országok kitettsége az importnak újabb energetikai beruházásokkal csökkenthető középtávon.

— Az importbeszerzés aránya átlagosan 62% a mintába tartozó európai nemzetgazdaságok 2019. évi bruttó energiafelhasználásában, az importált összes földgázé 22%. Az oroszországi földgáztól való függés átlagos európai rátája ebben az évben mintegy 8,4% (GIC = 100). – NZ

Az importforrások szándékolt diverzifikálása módosítja a szezonális ingadozást áthidaló tárolók feltöltésének menetrendjét és forrásait (IEA [2022]). (3. ábra)

— Az Európai Unió tagállamainak földgázimportja 2019-ben összesen 3800 TWh volt, ebből mintegy 1800 TWh az oroszországi szállítás. A zavartalan energiaszolgáltatás a Covid19-járvány előtti években a földgáz szokásos ciklusú tárolásával járt, a fogyasztás évszaktól függő – szezonális – mennyiségi ingadozásaival összefüggésben. – NZ

Több változat készült a földgázkészlet alakulásának elemzésére. Az ukrajnai háború miatti szankciók szélső esetben azzal járnak, hogy Oroszország szerződés szerinti távvezetékes szállításai megszűnhetnek

(importstop) (McWilliams–Sgaravatti–Tagliapietra–Zachmann [2022]). A teljesen leállított oroszországi importszállítás csak részben lenne helyettesíthető Európa országaiban. Megnövelhető ilyen esetben az Észak-Afrikából, Norvégiából, Közép-Ázsiából behozható földgáz mennyisége, így a 27 tagállam legfeljebb havi 120 TWh földgázt pótolhat.

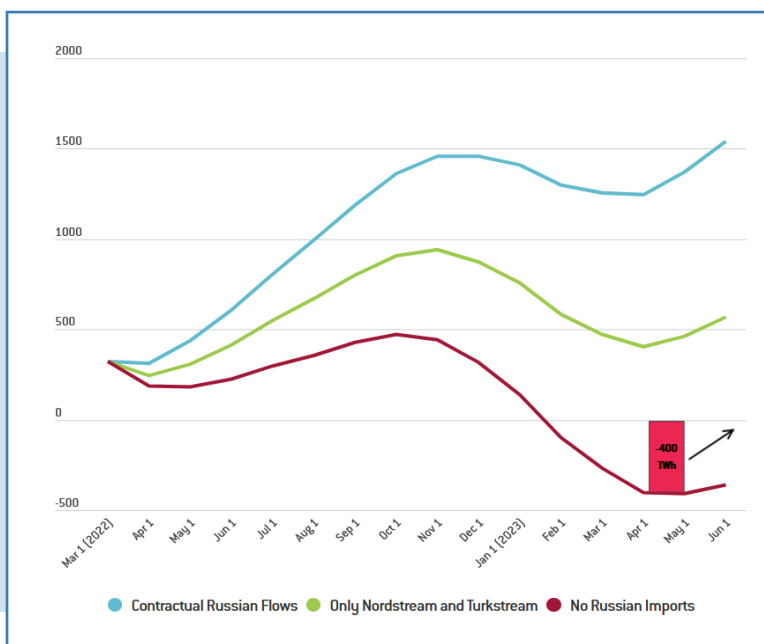
Az importstop változat következményeként a téli fogyasztási csúcs idején, 2023 elején elfognának a most elérhető európai földgázkészletek. Az oroszországi földgáz importjának itt ajánlott pótlásához a vezetékes szállítás korábbiaktól eltérő európai szerkezete szükséges. Az infrastruktúra beruházásainak megtérítése drágítani fogja az energiahordozók európai importját (Aitken–Langenbrunner–Zimmerman [2022]). A vizsgált importstop változatban mintegy 10–15%-kal csökken az Európai Unió korábbi földgázfelhasználása 2022 után.

— A földgáztárolók mintegy 320 TWh mennyisége – ez a 27 uniós tagállam 2022. márciusi összes készlete – 2022 nyári hónapjaiban fedezi a szokásos ütemű felhasználást. A földgázimport legkedvezőtlenebb forgatókönyve számol egymást kiegészítő kényszerintézkedésekkel is. Az Európai Unió tagállamainak energiaellátásában várható összesen 800 TWh maximális hiány kormányzati és koordinált kezelése elsőként a rendelkezésre álló technológiák összetételének változtatását indokolja:

- a turbinák földgáz helyett olajtüzeléssel termelhetnek áramot,
- az atomerőműi kapacitások tervezett leállítása elhalasztható,

3. ábra: A földgáztárolók készleteinek alakulása az oroszországi import változatai szerint az Európai Unió térségében, 2022. április – 2023. május, TWh

*A felső grafikon az érvényes gázz szállítási szerződés teljesítése, a középső az oroszországi földgáznak az Északi áramlaton és a türkménisztáni távvezetéken történő (kisebb mennyiségű) szállítása, az alsó azt mutatja, ha az oroszországi szállítás teljesen leáll a szankciók hatására. A 27 uniós tagállam földgáztartaléka a téli hónapoktól már nem fedezné a felhasználást. A hiány 2023 májusában érné el a maximumát, ezt az oszlopdiagram jelöli.

Energiamérleg, a 27 tagállam összesen	2019	2022
	TWh	TWh
Belföldi végső felhasználás (1)	4500	3600
Készletek feltöltése (2)		500
Belföldi felhasználás összesen (1+2)	4500	4100
Belföldi termelés	675	675
Földgáz összes importja	3825	3425
Oroszországból	1800	900
Más importáló országok szállítása	2025	2525

1. táblázat: Az Európai Unió összesített energiamérlege az oroszországi földgázimport felére csökkenése esetén, 2019, 2022, TWh

- növelhető a szénből fejlesztett gáz erőműi felhasználása,
- növelhető a napenergia aránya a térség áramellátásában.

A nem alapvető ipari termelőkapacitások energiafelhasználása vész helyzetben korlátozható lenne.

Ebben az importstop változatban az energia várhatóan nagymértékben és ugrásszerűen drágul, a fizetőképes kereslet ennek megfelelően változtathatja a háztartások és a szolgáltató gazdasági egységek fogyasztását. Várhatóan erősödik a gazdasági ösztönzés a megtakarításra, főként az energiavesztés csökkentésére.

A kormányzat dönthet többszintű árképzésről is, például a háztartások és a gazdasági egységek különböző árszinten vásárolhatnak energiát, tüzelőanyagot. Az olajszármazékok fogyasztása csökkenthető az autópályák sebességkorlátozásával is (*McWilliams–Sgaravatti–Tagliapietra–Zachmann [2022]*). – NZ

A tárolókapacitások európai beruházásai előkészíthetik a tengeren túli cseppfolyósított földgáz (LNG) importjának növelését, ezzel havi 140 TWh többlet érhető el. A létesítmény tartalmazza az LNG gázzá visszaalakításának technológiáit.

Az import közbenső változatában a földgáz oroszországi szállításai a felére csökkenhetnek. Ebben az esetben a 27 uniós tagállam 2022. évi energiaköltségének többlete mintegy 25 milliárd EUR a szankciók következtében. Fenntartható 2022-ben is a tagállamok belföldi energiatermelésének mennyisége, de a végső felhasználásuk (3600 TWh) kisebb, mint 2019-ben, a várható csökkenés összesen mintegy 900 TWh. (1. táblázat)

— A 27 tagállam összes földgázimportjának értéke 2019-ben 60 milliárd EUR, 2021-ben 170 milliárd EUR. A 2022. évi európai import összes értéke akár 370 milliárd EUR is lehet, feltételezve, hogy a szer-

ződés szerinti oroszországi gázimport 50%-ban teljesülhet, és a gáz 2022. évi ára átlagosan 50%-kal nagyobb az előző évinél. – NZ

Az ukrajnai háború az Európai Unió 2022. évi GDP-je legfeljebb 4%-ának megfelelő többletfedezetet igényelhet. A számított többletterhek összege 175 milliárd EUR, ennek részei:

- a belföldi ár növekedése (50 milliárd EUR),
- az energiatülszórás mérséklésének többletráfordításai (75 milliárd EUR),
- a háborús menekültek és a humanitárius segítség ráfordítása (30 milliárd EUR),
- a védelem és a biztonság többletráfordításai (20 milliárd EUR).

— Politikai döntések határozzák meg, hogy a várható terheket milyen arányban viselje a nemzeti és az uniós költségvetés, azok milyen formában, arányban háríthatók a végső felhasználókra, a magángazdaságra. A függőség kisebb lehet középtávon a földgáz oroszországi importjától, ehhez koordinált programokra van szükség. Fel kell mérni az energiaellátás biztonságát fenyegető veszélyeket, kockázatokat. A nemzetbiztonság többletforrásai azonban nem érhetők el a szokásos piaci folyamatokkal. – NZ

A védelmi és nemzetbiztonsági célú költségvetési előirányzatok is megnőnek 2022-től. A növekmény része az Európai Unió segélyeként Ukrajna védelmére felajánlott 500 millió EUR értékű hadfelszerelés. Németország és Franciaország növekvő védelmi kiadásainak egy részét fedezi a 2022. évi költségvetés bevétele, ezt kiegészítik a külső tőkeforrások kormányzati adóssággként. Az Európai Unió védelmi kiadásainak többlete 2022-ben 20 milliárd EUR, majd 2023-ban ennek akár a kétszerese is tervezhető a biztonság növelésére. A 2024. és

2025. évi védelmi ráfordítások nagyobbak, mint az előző években, akár évi 70 milliárd EUR is lehet a növekmény a 27 tagállamban összesen. Összehangolt döntést igényel, hogy a többletkiadást milyen arányban fedezzék a tárgyévek adóbevételei, illetve felvett kölcsönök.

A hatásvizsgálat alapján körvonalazhatók az unió szakpolitikai céljai. Az ukrajnai háború sokkhatásaira válaszlépés Európa biztonságosabb energiaellátása, a szuverenitás fokozott védelme, a sérülékeny társadalmi csoportok fizetőképességének helyreállítása kormányzati támogatással.

Az energiaellátás kockázatai tartósak, és megtörik az árak és jövedelmek alakulásának korábbi tendenciáit. Az európai importszerkezet szándékolt módosításai mérsékelhetik az oroszországi energia-hordozók importjától való függést. Összehangolható a földgáz készletezése a tagállamokban, ez a feltétele többek között a biztonságos és megfizethető hő- és áramszolgáltatásnak a téli hónapokban.

Javíthatják az ellátás biztonságát az integrált európai energiahálózat projektjei. A távvezetékrendszer beruházásaihoz nemzeti és uniós költségvetési fedezetek teremthetők, és megállapítható külső tőkeforrások igénye is.

Prioritása van továbbra is a karbonsemleges, zöld növekedésnek (decarbonisation), a digitális társadalomnak (digitalisation), a térség globális versenyképességét javító innovációnak. Ezeket újabban Európa gazdasági és védelmi biztonságának (both economic and defence security) közös szakpolitikai programjai egészítik ki (EU [2022]).

Az európai integrációt sokféle megoldandó válság érte az évtizedek során, azonban Jean Monnet (1888–1979) francia közgazdász véleménye szerint:

„Európa válságokon keresztül épül, s mindig talál megoldást, és semmi sem veszélyesebb annál, mint a nehézségeket bukásként minősíteni.”

NÁDUDVARI ZOLTÁN

IRODALOM

- AITKEN, G. – LANGENBRUNNER, B. – ZIMMERMAN, S. [2022]: *Europe Gas Tracker Report 2022*. Global Energy Monitor. <https://globalenergymonitor.org/report/europe-gas-tracker-2022/>
- APUNN, K. [2022]: The energy crunch – *What causes the rise in energy prices?* Clean Energy Wire, 2022. február 7. (online) <https://www.cleanenergywire.org/factsheets/energy-crunch-what-causes-rise-energy-prices>
- BOONE, L. – ELGOUACEM, A. [2021]: *At the cross-roads of a low-carbon transition: what can we learn from the current energy crisis?* OECD ECOSCOPE, 2021. október 22. (online) <https://oecdoscope.blog/2021/10/22/at-the-cross-roads-of-a-low-carbon-transition-what-can-we-learn-from-the-current-energy-crisis/>
- EU [2022]: *Közös európai fellépés a megfizethetőbb, biztonságosabb és fenntarthatóbb energiáért*. Strasbourg, 2022. március 8. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022DC0108&from=EN>
- EVANS, E. [2022]: Europe strives to end dependency on Russian gas. *China Dialogue*, 2022. április 22. (online) <https://chinadialogue.net/en/energy/europe-strives-to-end-dependency-on-russian-gas/>
- IEA [2022]: *A 10-Point Plan to Reduce the European Union's Reliance on Russian Natural Gas*. International Energy Agency. <https://www.iea.org/reports/a-10-point-plan-to-reduce-the-european-unions-reliance-on-russian-natural-gas>
- KPODAR, M. K. R. – LIU, B. [2021]: *The Distributional Implications of the Impact of Fuel Price Increases on Inflation*. International Monetary Fund. <https://doi.org/10.5089/9781616356156.001>
- MCWILLIAMS, B. – SGARAVATTI, G. – TAGLIAPIETRA, S. – ZACHMANN, G. [2022]: Preparing for the first winter without Russian gas. *Bruegel Blog*, 2022. február 28. (online) <https://www.bruegel.org/2022/02/preparing-for-the-first-winter-without-russian-gas/>
- NAUMENKO, D. [2018]: *Russian gas transit through Ukraine after Nord Stream 2: Scenario Analysis*. Kyiv, Ukrainian Centre for European Policy – Konrad-Adenauer-Stiftung. <https://www.kas.de/documents/270026/0/Russian+gas+transit+through+Ukraine+after+NS2.+Scenario+Analysis.pdf>
- PUTRIASTUTI, M. A. C. – HANITA, M. – YUSGIANTORO, P. [2021]: Impact of natural gas pricing policy for energy security and macroeconomic resilience: A literature review from global perspective. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science (Vol. 927, No. 1, p. 012009)*. IOP Publishing. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/927/1/012009>
- SGARAVATTI, G. – TAGLIAPIETRA, S. – ZACHMANN, G. [2022]: National policies to shield consumers from rising energy prices. *Bruegel Datasets*, 2022. június 13. (online) <https://www.bruegel.org/publications/datasets/national-policies-to-shield-consumers-from-rising-energy-prices/>
- STEWART, I. – BOLTON, P. [2022]: *Domestic energy prices*. London, House of Commons Library. <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9491/>
- SZIKLAI, B. R. – KÓCZY, L. Á. – CSERCSIK, D. [2020]: The impact of Nord Stream 2 on the European gas market bargaining positions. *Energy Policy*. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2020.111692>

Az OECD tagállamai és Ukrajna zöld stratégiája és fenntartható fejlődése prioritásainak összehasonlító elemzése

Olena Dovgal – Nataliia Goncharenko – Olena Reshetnyak – Georgiy Dovgal – Natalia Danko: Priorities for Greening and the Sustainable Development of OECD Member Countries and Ukraine: a Comparative Analysis

Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe, 2021. 1. sz. 45–63. o.

DOI: [10.18778/1508-2008.24.03](https://doi.org/10.18778/1508-2008.24.03)

A gazdasági növekedés eltérő környezeti terhelést eredményezett a minta 15 országában, különböző hatékonyságú a természeti erőforrások felhasználása, és az élet minőségét rontó kibocsátás is eltérő mértékű. A vizsgált környezeti indikátorok összehasonlítása kijelöli a nemzetközi „élvonal” országait, mérhető a többiek távolsága ezektől. Kiemelhetők a környezeti hatékonyság javításának nemzeti tartalékai a felzárkózáshoz. A vizsgált 14 OECD-ország környezeti indikátorai összehasonlíthatók Ukrajnáéival, megállapíthatók a zöld stratégia cselekvési irányai.

TÁRGYSZAVAK: fenntartható fejlődés, növekedési ütem, zöld stratégia (greening), környezeti indikátor, nemzetközi rangsor, OECD-országok, Ukrajna, 1990–2017

A fenntartható fejlődés feltétele a természeti erőforrások hatékony felhasználása, a környezet terhelését csökkentő eljárások alkalmazása. Nemzetközi rangsor képezhető a zöld stratégia standard indikátoraival (*UNEP [2014], Georgeson–Maslin–Poessinouw [2017]*). (1. táblázat)

A nemzetközi élvonalától (frontier) mért távolság a környezeti stratégia nemzeti részindexeinek rangsora alapján elemezhető (*Melnyk–Reznikova–Ivashchenko [2020], Linser–Lier [2020], Acosta et al. [2020]*).

— A nemzeti zöld stratégiák (greening) itt elemzett 17 indikátora megállapítható a minta 14 OECD-országa szerint, a minta (kétbetűs jelöléssel): CZ, DE, DK, ES, FR, HU, IE, IT, JP, KR, MX, SE, US,, UK. A nemzetközi összehasonlítás tartalmazza Ukrajna (UA) környezeti indikátorait is.

A „legjobb” nemzeti környezeti részindex pontszáma 100, ez lehet a minta legnagyobb, illetve a legkisebb indexe. A nemzetközi rangsor meghatározható a nemzeti részindex normalizált távolsága szerint,

a legjobb környezeti teljesítménytől (= 100) mérve. A távolság [pontszám] számtani átlaga a részindexek egyenlő súlyaival számítható. A nemzetközi rangsort befolyásolja a vizsgált minta, a felmért környezetiindikátor-együttes és a nemzetgazdaságok fejlettsége is. A rangsorolás figyelmen kívül hagyja a minta országainak egymástól eltérő éghajlati, fogyasztási, jövedelmi, gazdasági szerkezeti, társadalmi, az infrastruktúrára jellemző tényezőit, bár azok a nemzeti zöld stratégiák meghatározó feltételei hosszabb távon (*Tilsted–Bjørn–Majeau-Bettez–Lund [2021], OECD [2011], Ying–Zhang–Zhang–Bilan [2022]*). – NZ

A primer energiahordozók legkisebb egy lakosra jutó mennyisége (x2), illetve a megújuló energiaforrások legnagyobb aránya az elektromos energia fejlesztésében (x3) indexsorozata alapján képezhető az energiaellátás környezeti terhelésének élvonala. (1. ábra)

A 2010. évi energiafelhasználás egy lakosra jutó mennyisége (bal oldali ábra, x2, toe/fő) és a megújuló energiaforrásokkal termelt elektromos áram rátá-

A zöld stratégia indikátorai			Mértékegység	Jel
A környezet és a természeti erőforrások hatékonysága	CO ₂ -emisszió hatékonysága	A GDP-termelés CO ₂ -hatékonysága: az energiafelhasználás egységére jutó CO ₂ -emisszió	2010. évi kg CO ₂	X ₁
	Energiahatékonyság	Energiaintenzitás, egy lakosra jutó primerenergia-szolgáltatás	toe/fő	X ₂
		Megújuló energiaforrások az összes elektromosenergia-fejlesztés %-ában	százalék	X ₃
	Anyagfelhasználás hatékonysága (kivéve az energiahordozókat)	Anyagfelhasználás hatékonysága (kivéve az energiahordozókat). A belföldi anyagfelhasználás egységére jutó GDP értéke	2010. évi USD/kg	X ₄
		Biomassza rátája, % (belföldi anyagfelhasználás = 100)	százalék	X ₅
		Nem fém ásványok rátája, % (belföldi anyagfelhasználás = 100)	százalék	X ₆
		Fémek rátája (belföldi anyagfelhasználás = 100)	százalék	X ₇
		Egy lakosra jutó keletkező települési hulladék, kg/fő	kg/fő	X ₈
		Újrahasznosított, komposztált települési hulladék rátája, % (összes kezelt hulladék = 100)	százalék	X ₉
Természeti erőforrás állománya	Erdőállomány	Erdők állománya	millió köbméter	X ₁₀
A környezetből az élet minőségére ható kockázat	Kitettség a környezeti kockázatoknak	A lakosság átlagos kitettsége a levegőminőség hatályos szabványa szerinti porterhelésnek (PM2.5)	µg/m ³	X ₁₁
		Halálozási ráta, a porterhelés (PM2.5) kitettsége szerint, a települési levegőminőség szabványa alapján	egymillió lakosra	X ₁₂
		Jóléti ráfordítás GDP-hez mért rátája a porterhelés (PM2.5) kitettsége szerint, a levegőminőség települési szabványa alapján	százalék	X ₁₃
Gazdasági lehetőségek és szakpolitikai intézkedések	Technológia innovációi, találmányok	Környezeti technológiák innovációinak aránya, % (összes technológia = 100)	százalék	X ₁₄
		Környezeti technológiák fejlesztései, találmányok egy lakosra jutó száma	számarány	X ₁₅
	Környezeti adó, transzfer	Környezeti adók rátája, % (GDP = 100)	százalék	X ₁₆
		Környezeti adók részesedése, % (összes adóbevétel = 100)	százalék	X ₁₇

ja (jobb oldali ábra, x3, %) részindexeinek leírása az 1. táblázat szerint. A megújuló energiaforrások rátájának (x3) élvonala például Dánia (frontier = 100), a rangsoroló pontszám Németországban (DE) a maximumnak közel a fele, Magyarországon (HU) csak az egyhatoda.

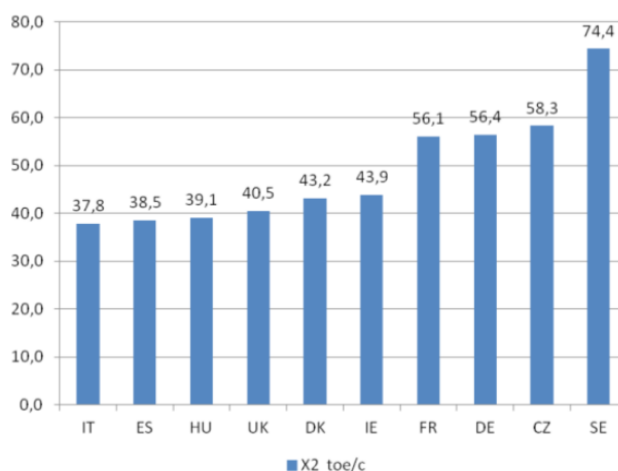
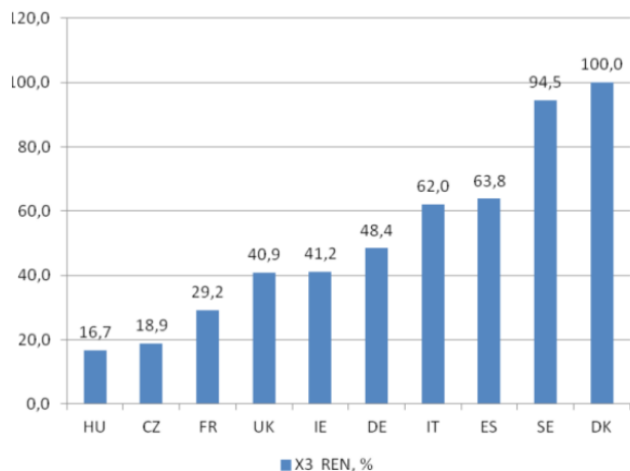
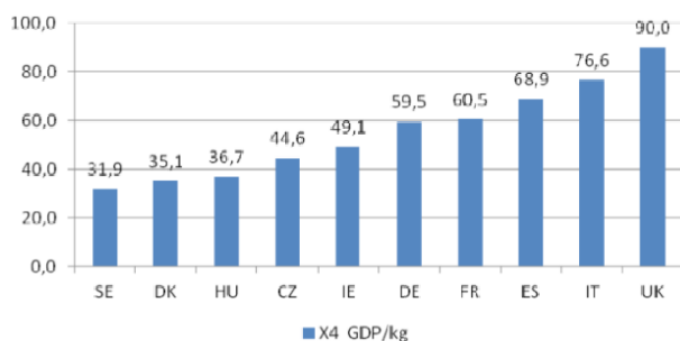
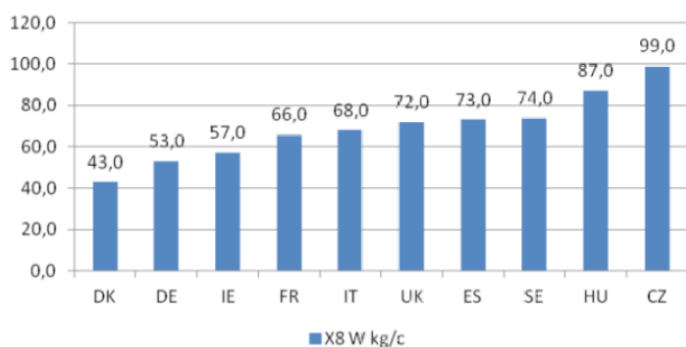
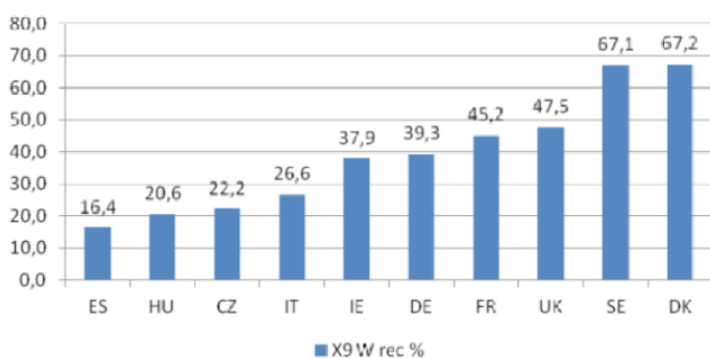
A természeti erőforrás felhasználásának hatékonysága több indikátor alapján rangsorolható. A minta élen álló (frontier) országára jellemző, hogy

- a legnagyobb az anyagfelhasználás egységére jutó GDP (x4, GDP/kg),
- a legkisebb a települési hulladékok egy lakosra jutó tömege (x8, kg/fő),

1. táblázat: A zöld stratégia (greening) elemzésének indikátorai*

*Az OECD adatbázisa összesen 46 OECD-ország és további 153 állam standard környezeti mutatóit tartalmazza. A zöld stratégia nemzetközi összehasonlítása a táblázat szerint kiemelt 17 környezeti indikátorra alapozott.

- a legnagyobb az újrahasznosított, komposztált mennyiség aránya a kezelt települési hulladék tömegében (x9, %). (2. ábra)

X2 toe/c**X3 REN, %****X4 GDP/kg****X8 W kg/c****X9 W rec %**

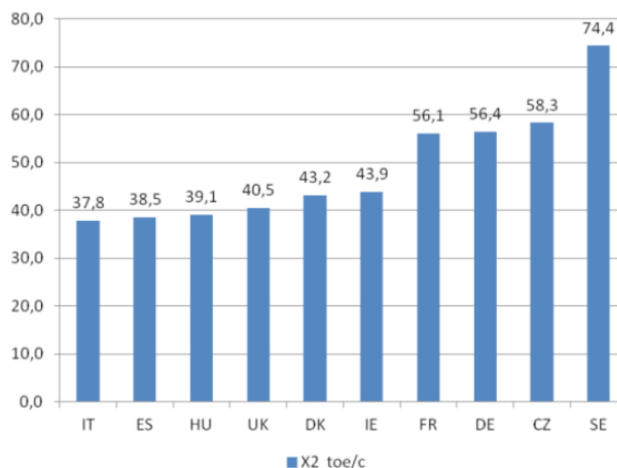
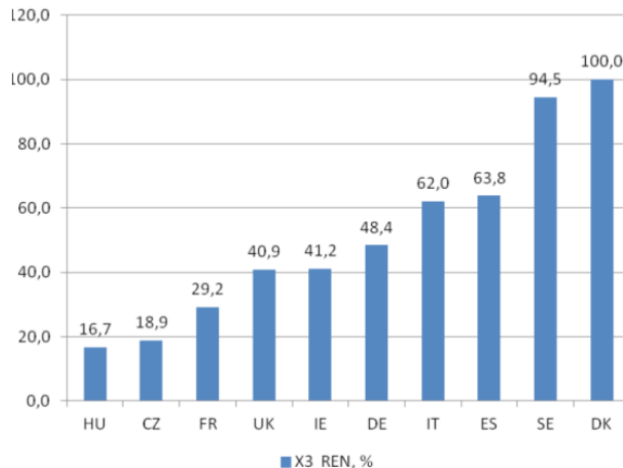
1. ábra: Az energiahatékonyság részindexeinek (x2, x3) rangsora* az európai országok szerint (a legkisebb környezeti terhelés részindexe = 100)

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű táblázatának adataiból. Az európai országok kétbetűs jellel. A hatékonysági tartalékok a nemzeti részindexek élvonalától (frontier) mért távolságaival mérhetők. A minta tartalmazza 4 nem európai OECD-ország (JP, KR, MX, US) és Ukrajna (UA) részindexeit is.

2. ábra: A természeti erőforrások környezeti hatékonysága részindexeinek (x4, x8, x9) rangsora* az európai országok szerint (a legkisebb környezeti terhelés részindexe = 100)

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű táblázatának adataiból. Megjegyzések az 1. ábra szerint.

Az anyagfelhasználás hatékonysága (fent, x4, GDP/kg), a települési hulladék egy lakosra jutó tömege (középen, x8, kg/fő) és az újrahasznosított, komposztált települési hulladék rátája (lent, x9, %) részindexeinek leírása az 1. táblázat szerint.

X2 toe/c**X3 REN, %**

3. ábra: A települési szállópor (PM2,5) koncentrációja (x11) és az ebből eredő halálzási ráta (x12) részindexeinek rangsora* az európai országok szerint (a legkisebb környezeti terhelés részindexe = 100)

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű táblázatának adataiból. Megjegyzések az 1. ábra szerint. A települési szállópor (PM2,5) szabvány szerinti határértékei (bal oldali ábra, x11, $\mu\text{g}/\text{m}^3$) és a halálzás ezzel összefüggő rátája (jobb oldali ábra, x12, egymillió lakosra) nemzeti mutatósorozataiból, a részindexek leírása az 1. táblázat szerint.

4. ábra: A környezet terhelésével összefüggő „zöld” közterhek rátája (x16, GDP = 100) és értékaránya (x17, összes adó = 100) részindexeinek rangsora* az európai országok szerint (a maximális ráta = 100)

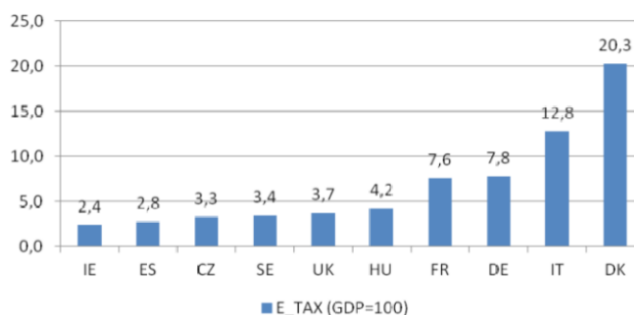
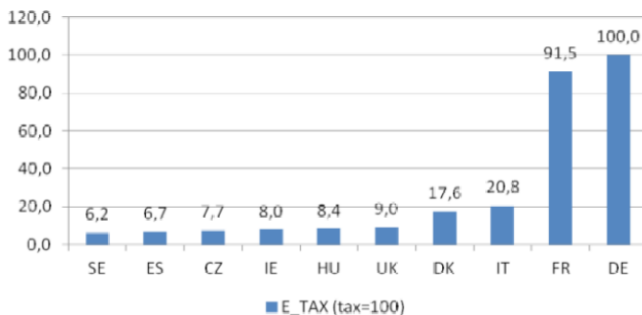
*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű táblázatának adataiból. Megjegyzések az 1. ábra szerint. Az ábra az európai részmintára hasonlítja össze a környezeti adó, díj, egyéb közterhek pontszámait a GDP rátájához (bal oldali ábra, x16, GDP = 100), illetve az összes adóhoz mért arány (x17, %) alapján, a részindexek leírása az 1. táblázat szerint.

— A települési hulladék egy lakosra jutó éves mennyiségének minimuma a minta viszonyítási alapja (x8, kg/fő), a nemzeti indikátorok ehhez mérten értékelhetők. Az európai rész minta legjobbját a cseh pontszám (x8 = 99), ez a németországi indikátor (x8 = 53) közel kétszerese. A zöld stratégia csökkentheti a keletkező települési hulladékok rátáját a felzárkózás érdekében.

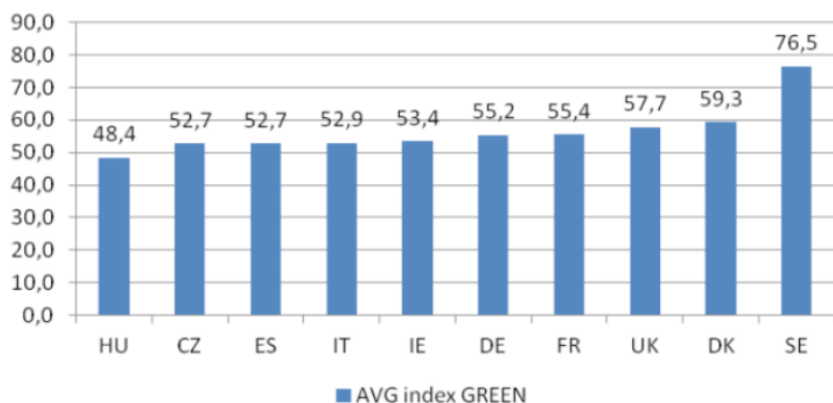
A kezelt települési hulladék újrahasznosításának, komposztálásának rátája (x9) szerint Dánia vezet az európai rangsort, ahol a legkisebb a spanyolországi pontszám (x9 = 16,4). – NZ

A települési szállópor (PM2,5) szabvány szerinti legkisebb koncentrációja (X11) jelöli ki a teljes minta élvonalát. Az életminőség környezeti indikátora a porterhelés miatti halálesetek egymillió lakosra jutó száma (x12) is, itt az Egyesült Királyság (UK) a legjobb az európai rész mintában, a svéd és a francia ráta van a legtávolabb az élvonalától. (3. ábra)

A zöld stratégia megvalósításának több ösztönzője van, amilyen a környezet terhelését okozó

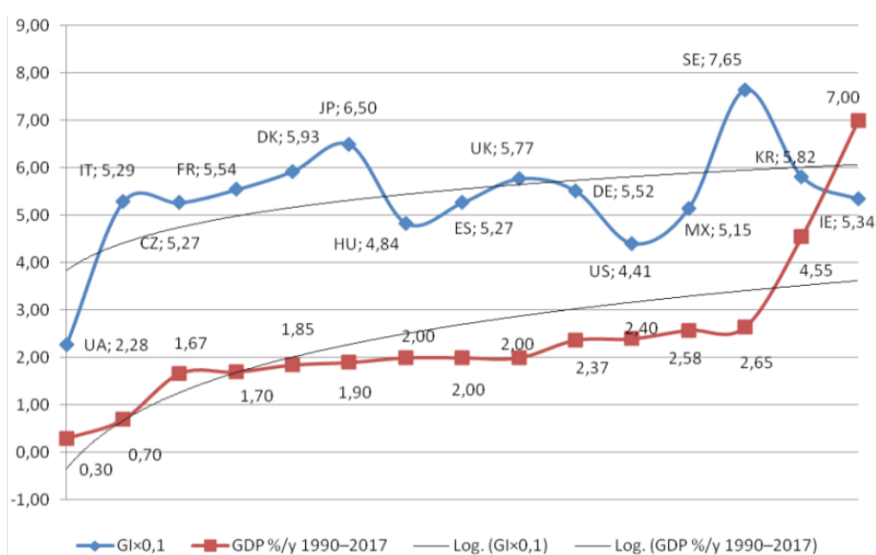
E_TAX (GDP=100)**E_TAX (tax=100)**

AVG index GREEN

5. ábra: A 17 részindex súlyozatlan számtani átlagának rangsora az európai országok szerint

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű táblázatának adataiból. Megjegyzések az 1. ábra szerint. A vizsgált 17 részindex pontszámainak súlyozatlan számtani átlaga ideális esetben 100, az európai rész-minta indexei 48% és 77% közöttiek, a legnagyobb Svédországban.

6. ábra: A zöld stratégia 17 részindexének súlyozatlan számtani átlaga (GI) és a GDP növekedésének átlagos évi üteme, 1990–2017 (%/év)* a teljes minta 15 országa szerint

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű táblázatának adataiból. A pontszámok súlyozatlan átlagának egytizede a felső grafikonon ($0,1 \times GI$). A zöld stratégia átlagos indexe (GI) grafikonja (felül) az országok kétbetűs jelölésével, az átlagolt 17 részindex az 1. táblázat szerint. A minta 15 országa a GDP növekedésének átlagos évi üteme szerinti sorrendben (alul).

termelők és fogyasztók adója, közterhe (Acosta–Maharjan–Peyriere–Mamiit [2020], EUROSTAT [2021], Lucas–Vardon [2021]). A „zöld” adók rangsora a GDP-hez (x16), valamint az összes közteherhez (x17) viszonyítva képezhető. (4. ábra)

A vizsgált 17 részindex pontszámainak súlyozatlan számtani átlaga Svédországban a legmagasabb a 15 ország közül. A nemzeti pontszám és az élvonal (frontier) tárgyevi távolsága méri a felzárkózás esélyeit, arra alkalmas zöld stratégiával. (5. ábra)

A környezeti indikátorok mintája tartalmazza a dél-koreai, a japán, a mexikói, az ukrán nemzetgazdaság, valamint az Amerikai Egyesült Államok mért mutatósorozatait is. Itt az ukrán nemzetgazdaság átlagos pontszáma (greening index, GI) a legkisebb (22,8), ennek távolsága az élvonalától (SE = 76,5) közel 54 pont.

Az egy lakosra jutó GDP átlagos évi növekedése a Covid19-járványt követően eltér a korábbi trendtől

(ITC [2021]). A zöld stratégia szerves része a helyreállítás szakpolitikájának. (6. ábra)

— A két mutatósorozat (GI, g) trendvonala hasonló jellegű, ez szemlélteti a zöld stratégia programjai és a fenntartható fejlődés rangsorai közötti kapcsolatokat. Az a tendencia, hogy minél lassabb a GDP-növekedés átlagos üteme – alsó grafikon –, annál kevesebb erőforrás fordítható környezeti innovációkra. A zöld stratégia programjának eredményei esélyt adhatnak a nemzetgazdaság fenntartható fejlődésére. – NZ

A nemzeti indikátorok élvonalától mért jelenlegi távolsága összefügg a zöld stratégia prioritásaival is. (2. táblázat)

— A változók nagysága szerint 4 részre osztott mező felső jobb szektora a legkedvezőbb (IV, $g > 1\%$,

Növekedés évi üteme (g) és átlagos zöld indikátor (GI)	Növekedés évi üteme (g) és átlagos zöld indikátor (GI)	A zöld stratégia prioritásai	Ajánlott cselekvési program a csoportban
g < 1%, GI < 50%	UA	A környezet minőségének javításához a technológiák innovációja, hatósági eszközök alkalmazása a természeti erőforrások megóvásához	A környezet állapotának rendszeres monitorozása Technológiai fejlesztés a környezet, a biológiai sokféleség helyreállításához A környezetterhelés mérséklésének ösztönzése adókkal, a termelés erőforrásainak árstabilitása
g > 1%, GI < 50%	HU, US	A környezet állapotát javító innovációk pénzügyi feltételei, a környezet technológiájának innovációi	Technológiai fejlesztés a környezet, a biológiai sokféleség helyreállításához környezetterhelés mérséklésének ösztönzése adókkal, nagyobb költségvetési bevétel A gazdasági szerkezet korszerűsítése, az infrastruktúra közelítése az élvonalhoz A termelés erőforrásainak árstabilitása
g < 1%, GI > 50%	IT	Erőforrás-takarékos technológiák révén az elért környezetminőség megóvása	A környezet állapotának rendszeres monitorozása Technológiai fejlesztés a környezet, a biológiai sokféleség helyreállításához Hatékonyabb, „zöld” technológiák, innováció a termelésben, felhasználásban A környezet terhelését, annak kockázatait csökkentő irányítás
g > 1%, GI > 50%	A minta többi 11 országa	Pénzügyi feltétel az elért környezeti helyzet fenntartásához, új innovációk a környezeti technológiákban	A természeti erőforrások hatékonyabb felhasználása A megújuló természeti erőforrások arányának növelése, az eszközök hatékonyságának növelése a termelésben A környezeti K+F, innováció pénzalapjainak növelése Hatékonyabb, „zöld” technológiák, innováció a termelésben, felhasználásban A környezet terhelését, annak kockázatait csökkentő irányítás

2. táblázat: Ajánlások az OECD-országok csoportjai* és Ukrajna zöld stratégiájának prioritásaira, cselekvési programjára

*Az elemzés független változói a környezeti részindexek pontszámainak számtani átlagai (GI), a függő változó az egy főre jutó GDP átlagos évi üteme (g, %). A sík két osztóvonal: függőlegesen a pontszám (GI) küszöbértéke (50 pont alatt és fölött), vízszintesen a növekedési ütem (g) küszöbértéke (1%/év alatt és fölött).

GI>50), ide a minta 11 OECD-országa sorolható: CZ, DE, DK, ES, FR, IE, JP, KR, MX, SE, UK. A minta élvonalába Japán és a skandináv országok (DK, SE) zöld stratégiája tartozik (OECD [2020]).

A minta leggyorsabban fejlődő két országának (KR és IE) átlagos környezeti indikátora – GI – kisebb, mint a rangsor szerint várható szintjük. Az Amerikai Egyesült Államok és Írország zöld stratégiájának átlagos pontszáma – GI = 44,1, illetve 53,4 – is kisebb a tendencia szerintinél. Ez a vártnál alacsonyabb pontszám a figyelmen kívül hagyott környezeti és egyéb tényezőkkel magyarázható. A nemzeti környezeti terhelést alakító tényezők egymástól különböznek a minta országaiban, eltérő a jövedelmi szint, a gazdaság szerkezete, az éghajlati, az energiafelhasználási stb. adottság, valamint az innovációk ösztönzése és jogi, intézményi feltétele. A zöld stratégia indikátorainak nemzetközi rangsora összefügg a lakossági fogyasztás színvonalával is, ez a környezet terhelésének egyik növekvő tendenciájú

forrása. Összehasonlítható indikátor például a települési hulladékok mennyisége és újrahasznosításának rátája (EU [2021]). – NZ

Az egy lakosra jutó GDP átlagos évi növekedési üteme (g) csak Olaszországban kisebb 1%-nál a 14 OECD-ország közül. A zöld stratégia indikátorainak átlaga (GI) Magyarországon és az Amerikai Egyesült Államokban kisebb 50%-nál. A többi OECD-ország azonos besorolású e két ismérv szerint. Ennek mérlegelésével állíthatók össze a zöld stratégia nemzeti prioritásai.

— A zöld stratégia technológiai innovációi a környezetet kímélő gyártási, fogyasztási eljárásokat alapoznak meg. Ahol kisebb a fajlagos anyag- és energiafelhasználás, ott kedvezőbb a termelés hatékonysága, gyorsabb az eszközök megtérülése (Tagliapietra–Veugelers [2020], CBI [2021]).

A tanulmány szerinti prioritásokkal körvonalazható zöld stratégia elősegítheti Ukrajna, illetve a piacgazdaságra áttért új unós tagállamok, Csehország és Magyarország felzárkózását a nemzetközi élvonalhoz. – NZ

A környezeti stratégia nemzetközi összehasonlításának „élvonalát” kijelöli a legkisebb környezeti terhelést és a természeti erőforrások leghatékonyabb felhasználását a mintában, egyben az egészséget károsító szennyezők minimumát is. A nemzeti környezeti cselekvési programok, a fenntartható fejlődés prioritásai az itt említett mutatósorozatok, azok nemzetközi rangsora alapján alakíthatók ki.

Az utóbbi évek Covid19-járványa megszakította a korábbi növekedési tendenciákat (UNECE [2021]). A zöld stratégia (greening) része gazdaság helyreállítási programjainak, az innováció ösztönzése elősegíti a környezeti terhelés csökkentését is (EEA [2021], Hodgkin–Sasse [2021], Maas–Lucas [2021]).

Többféle szakpolitika kapcsolódik a zöld stratégiához, programjaik megvalósítását ösztönözhetik „zöld” adókkal, a hatékonyságot is javító környezeti technológiák elterjedését gyorsító támogatásokkal, pénzügyi alapokkal (ADB [2021], CBI [2021], EU [2021], EUROSTAT [2021], Ying–Zhang–Zhang–Bilan [2022]).

NÁDUDVARI ZOLTÁN

IRODALOM

- ACOSTA, L. A. et al. [2020]: *Green Growth Index 2020*. Seoul, Global Green Growth Institute. <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.26731.16163>
- ACOSTA, L. A. – MAHARJAN, P. – PEYRIERE, H. M. – MAMIIT, R. J. [2020]: Natural capital protection indicators: Measuring performance in achieving the Sustainable Development Goals for green growth transition. *Environmental and Sustainability Indicators*. <https://doi.org/10.1016/j.indic.2020.100069>
- ADB [2021]: Financing a green and inclusive recovery. In *Asian Development Outlook 2021*. Manila, Asian Development Bank. 83–151. o. <http://dx.doi.org/10.22617/FLS210163-3>
- CBI [2021]: *Greening the tax system*. Confederation of British Industry. <https://www.cbi.org.uk/media/6332/2021-03-greening-the-tax-system.pdf>
- EEA [2021]: *Growth without economic growth*. European Environment Agency. (online) <https://www.eea.europa.eu/publications/growth-without-economic-growth>
- EU [2021]: *Sustainable development in the European Union. Monitoring report on progress towards the SDGs in an EU context. 2021 edition*. European Union, Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2785/195273>
- EUROSTAT [2021]: Environmental tax statistics. Eurostat. (online) https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Environmental_tax_statistics#Environmental_taxes_in_the_EU
- GEORGESON, L. – MASLIN, M. – POESSINOUW, M. [2017]: The global green economy: a review of concepts, definitions, measurement methodologies and their interactions. *Geo: Geography and Environment*, 1. sz. <https://doi.org/10.1002/geo2.36>

- HODGKIN, R. – SASSE, T. [2021]: *Building a green recovery. How the UK can meet its climate targets as it recovers from Covid-19*. London, Institute for Government. <https://www.instituteforgovernment.org.uk/publications/building-green-recovery>
- ITC [2021]: *SME Competitiveness Outlook 2021: Empowering the Green Recovery*. Geneva, International Trade Centre. <https://intracen.org/media/file/2371>
- LINSER, S. – LIER, M. [2020]: The Contribution of Sustainable Development Goals and Forest-Related Indicators to National Bioeconomy Progress Monitoring. *Sustainability*, 7. sz. <http://dx.doi.org/10.3390/su12072898/pdf>
- LUCAS, P. – VARDON, M. [2021]: *Greening the recovery to make it last: the role of Natural Capital Accounting*. The Hague, PBL Netherlands Environmental Assessment Agency. <https://www.pbl.nl/en/publications/greening-the-recovery-to-make-it-last>
- MAAS, T. – LUCA, P. [2021]: *Global green recovery. From global narrative to international policy*. The Hague, PBL Netherlands Environmental Assessment Agency. <https://www.pbl.nl/en/publications/global-green-recovery>
- MELNYK, T. – REZNIKOVA, N. – IVASHCHENKO, O. [2020]: Problems of statistical study of "green economics" and green growth potentials in the sustainable development context. *Baltic Journal of Economic Studies*, 3. sz. 87–98. o. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2020-6-3-87-98>
- OECD [2011]: *Towards Green Growth: Monitoring Progress OECD Indicators*. Paris, OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264111356-en>
- TAGLIAPIETRA, S. – VEUGELERS, R. [2020]: *A green industrial policy for Europe*. Brussels, Bruegel https://www.bruegel.org/wp-content/uploads/2020/12/Bruegel_Blueprint_31_Complete_151220.pdf
- Tilsted, J. P.– Bjørn, A.– Majeau-Bettez, G. – Lund, J. F. [2021]: Accounting matters: Revisiting claims of decoupling and genuine green growth in Nordic countries. *Ecological Economics*, 107101. sz. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2021.107101>
- UNECE [2021]: *Measures to green the post-pandemic recovery*. Issue-based Coalition on Environment and Climate Change. UNECE. <https://unece.org/sites/default/files/2021-02/IBC%20Env%20Green%20post-pandemic%20measures%2031.1.21.pdf>
- UNEP [2014]: *Using indicators for green economy policymaking*. Nairobi, Working Paper United Nations Environment Programme. <https://www.unep.org/resources/report/using-indicators-green-economy-policymaking>
- YING, J. – ZHANG, X. – ZHANG, Y. – BILAN, S. [2022]: Green infrastructure: systematic literature review. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 1. sz. 343–346. o. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2021.1893202>